

EÖTVÖS báróval

ERCSIBEN

Mindemellett a gyermekség, mégis legboldogabb szakasza életünknek.

Még néhány év, s hol leszek?

[...] a gyermek helyett, egy sír áll, a kápolna mellett.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

“Nem neveltetem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.”

**“KEVÉS EMBER ÉLT BOLDOGABB GYERMEKÉVEKET.
AZON RITKA SZERENCSEBEN RÉSZESÜLTEM,
HOGY NEMES, ISTENFÉLŐ, S
SZERETETREMÉLTÓ EMBEREK KÖZÖTT
ÉLTEM, CSAKNEM 20 ÉVES KOROMIG.”**

„1841-ben, szeptemberben érte, az Eötvös-családot, az ismeretes katasztrófa, – melyről mondhatni, hogy **vele, Eötvös ifjúsága végződött**, amint ő, azt maga is állítja.

Gyakran hallám Eötvöstől, hogy mémoire-ok alakjában, ifjúságát, e katasztrófaig, le fogja írni.

Sajnálkozással hallottam, hogy ez, csak terv maradt, hogy arra vonatkozó kéziratok, nem találtattak, halála után.

Érdekes művé, válhatott volna ez, mert Eötvös, szellemi, s kedélyi kifejlődésének, történetét, tartalmazta volna.”

– Trefort Ágoston –

Mondják: vannak emberek, kik a hazaszeretet nem ismerik. Meglehet.

Hogy a messze kört, melyet hazának nevezünk, felfogni s szeretni képesek legyünk, emelkednünk kell, s egyesektől a sors, talán megtagadta e képességet.

De oly ember, ki születése helyéhez ne ragaszkodnék, s azon vidékre, hol gyermekéveit töltötte, vággyal nem emlékeznék vissza, talán nincs a világon; s minél tovább estünk a körtől, mely első örömeinknek, s bánatunknak tanyája, annál inkább nő a vágy, a múlt után.

(Eötvös József)

TARTALOM

Báró Eötvös József

- Származása, családja
- Ercsi elvesztése
- Visszaemlékezés a boldog gyermekévekre és az ifjúkorra

Az Ercsin kívüli események

- Családalapítás, nemes házasság, leszármazottak
- Munkássága, elismerése
  - ~Irodalmi művei
  - ~Politikai pálya
  - ~Számontartott évek
  - ~Lakóhelyek
  - ~Barátai
- Nevezetes személyek
- Sírok, halottak, temetők
- Utazások
- Emlékezete, szobrai
- Ercsiben nevének viselői és megemlékezések
- Bölcs gondolatai
- Egészség, betegség, halála

Visszatérése Ercsibe

- Temetés, sírhely
- Emlékoszlop

Férfiú, Életrajza

Írókatok

Felhasznált forrás

1. EÖTVÖS

Eötvös

Szepessy

id. Ignác

ifj. Ignác

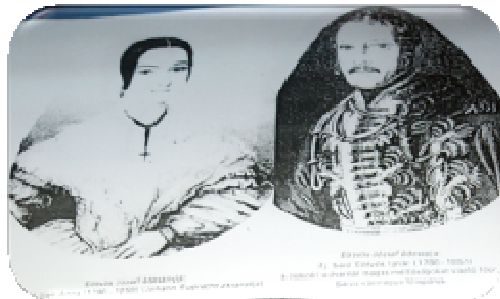
József

Dénés

Loránd

I. Miklós 1690.			
1710–14. aligán, tart. bizos. (Debreczeni Mária)			
Janos 1329–46. Szatmári aligán (Szalay Anna)		Miklós 1714. (Zachuretsky Zsuzsa)	Iancu kapit.
II. Miklós törökön (b. Spitzky Anna)		Janos 1770. kor. töl. bűnök.	László kir. tan.
I. Ignác 1814–17. b. 1763. + 1838. gőzmozgatók (b. Szecsery Mária)	Dávid kor. kir. kam. s kincstár tan.		1740–85. szabós, aligán (b. b. Töröcsnai K. + b. Borsky Erika)
II. Ignác 1846 fűtőnek mestere (b. Lőrinc Anna csill. kor. s pal. helyg.)	Alajos (sz. 1791. sept. 25. sz. 1874. aug. 12.)	István Sándor b. helyg. sz. Borsky aligán volt aligán 1807.	9-től László (Kálly Cecília)
Janos 1815 kincstár. miniszter (Borsky Anna cs. kor. s pal. helyg.)	Dimesz az 1817.	János (sz. Vöröskő Károly)	
Thoma. Jolin.	Lőrinc Mária.		

ANYJA

Eötvös József édesanyja, báró Lilien József és Szapáry Julianna grófnő lánya, **LILIEN ANNA bárónő**, csillagkeresztes és palotahölgy, aki 1786. szeptember 28-án született.

Német származása révén, egész életében nem tanult meg magyarul.

Műveltségében és gondolkozásában német maradt.

Olyan asszony volt, aki férjével mindvégig, mintaszerű házasságot élt.

Józsefre, anyja műveltsége, nemes nőiessége, emberszerető jelleme, nagyon mély hatást gyakorolt.

Mindig meghallgatta anyja véleményét és tanácsait.

Szellemi segítőtársa volt, élete végéig.

“ Élni, olyan ige, amelynek a legtöbb ember számára – és én is közéjük tartozom –, csak jövő ideje van.

Amikor odahaza voltam, a nagyvilágba vágyódtam, most, hazámba vágyódom...

Ámde vannak kötelességek, amelyeket magunk róttunk magunkra, és amelyeket teljesíteni kell; senki sem érzi jobban, mint én magam, hogy milyen hasznosak az utazások, és amikor majd viszontlát, remélhetőleg nemcsak a szeretetére, hanem becsülésére is, érdemes leszek. “

(1836. november 9., Európai utazásáról)

Anyjának – egy hozzá írt leveléből –, egy mondatát vette **jeligének**, a **Gondolatok** című művéhez, melyet 50. születésnapján adatott ki, és ajánlása – Anyám emlékének volt.

“ Ne higgy oly gondolatban, melynek szíved ellentmond. “

1858. július 15-én, lakásában Pesten /Kígyó u. 2./, szélhűdés érte és meghalt.
A Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Halálakor, József fia, így írt nagynénjének:

“ Drága néném!

Mélyen megrendülve írok Önnek.

Szeretném előkészíteni a rossz hírré, de nem tudom.

- Szegény anyám nincs többé.

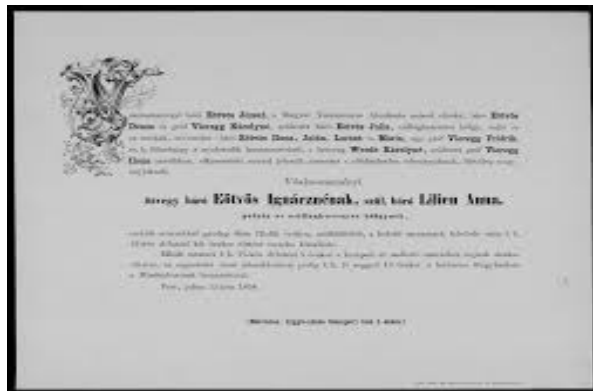
Ma reggel 8 órakor szélhűdést kapott. 2 órakor elszunnyadt az Úrban.

- Csendesen fekszik itt, úgy, mintha arcán, életében semmiféle fájdalom nem vonult volna át. Minthogy Ön ismerte őt, elgondolhatja fájdalmamat.

- Dénes Miskolcon van, táviratoztam neki, Júliának és Viereggnek szintén, feleségemnek egyszerűen írtam.

Isten áldja meg Önt, kedves néném.

Szerető unokaöccse Eötvös “

“ Komor érzélem tölt el, midőn egy házba, hol egykor kedveseink laktanak, belépve, az emberi élet üres rámaít látjuk, s a helyeket, hol egykor boldogok valánk, csak boldogságunk ereklyéit nézhetjük már.

Az elmúlt, nem a jövőre int, ilyenkor fájdalomhoz hajlandó szívünk; valamint kedves sírhantokon, csak halálról szól, s nem feltámadásról. “

1859. július 14. Svábhegy

“ Ma van Jolán születésnapja.

Tavaly ilyenkor, hatan ültük meg anyámnál az ünnepet.

Anyám, akkor jókedvű volt, s egészségesnek látszott, holnap tartjuk requiemjét...”

1866. július 15.

“ Ma 8 éve, hogy anyám meghalt. Meleg szeretettel ragaszkodtam hozzá, mint senkihez, halála a legkeserűbb veszteség, melyet életemben szenvedtem, s szívem megszorul, ha a fájdalomra visszagondolok, mellyel őt sírjához kísértem.

S mégis, ha nyugodtan megfontolok mindent, nem kell-e belátnom, hogy néki jobb volt így.

Most 80 éves lenne, az aggkornak szenvedései, melyeket még nem ismert, azóta elvették volna vidorságát, s a családi örömek, melyeket a gondok ellensúlyoznak, valóban nem kárpótolhatták volna őt, szenvedéseiért.

Furcsa élet!

Alig van eset, midőn eltemetett kedveseinkre, néhány évvel halálok után visszagondolva, nem ismernők el, hogy nekik jobb vala meghalniok! “

1870. december 8.

(nagyon betegen, nem sokkal halála előtt írja)

**“ Nem neveltetem soha más, mint anyám által,
Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim
minden befolyása nélkül. “**

APJA

Eötvös József apja, vásárosnaményi ifjabb EÖTVÖS IGNÁC báró, Sályon született, 1786. február 25-én.

Tanult ember volt, több nyelven beszélt folyékonyan, széles körű ismeretei voltak. Pesten végzett egyetemet, bölcséleti és jogi doktorátust is tett.

Bécsben udvari tanácsos, udvari alkancellár, belső titkos tanácsos, királyi biztos, királyi főtárnokmester volt.

1825-1842-ig Sáros megye főispáni helytartója, majd főispánja lett.

Gyermekei nevelésében kis részt vett ki, hiszen állandó és hosszú távolléte miatt, erre módja sem volt.

De gondoskodóan irányította, gyermekei fejlődését, segítette őket, hogy megtalálják útjukat, az életben.

Határozott elvárása volt, hogy fiai, egyetemet végezzenek, de utána hagyta, hogy olyan tevékenységet válasszanak, ami őket érdekli, és segítette haladásukat, abban is.

Józsefet, az egyetem elvégzése után, magával vitte Pozsonyba, ahol ügyvédi vizsgát tett. Elvitte az országgyűlésbe, vacsorákra, bálókba, és bevezette, megismertette, befolyásos és neves személyekkel, arisztokrata családokkal.

Amikor látta, hogy Józsefet az irodalom érdekli komolyan, hagyta, hogy azzal foglalkozzon. Pozsonyban mutatta be Kölcseynek, kivel aztán szoros barátság alakult ki.

Három háztartást is kellett vezetni, mert Pozsonyban, Budán, Bécsben intézte hivatali ügyeit.

Bár, a császárt szolgálta, nem ténykedett, a hazája ellen sem.

Anyósa, Lilien József báró felesége, **Szapáry Julianna grófnő 1831-ben** bekövetkezett halála után, ő vette át az uradalom vezetését Ercsiben.

Gazdálkodása – szakértelem hiánya, nagy összegű hitelfelvétele, gazdasági-bankválság miatt – , tönkrement, csődöt jelentett be.

Megromlott anyagi viszonyai miatt, 1841-ben, összes hivataláról lemondott.

Velencére vonul vissza, és bérelt földön gazdálkodik, nagyon szerény körülmények között élve. Üszkösödés betegség alakult ki nála.

Itt halt meg **1851. augusztus 21-én**, és **Velencén**, a Meszlényi birtok temetőjében van, mára alaposan megrongált sírköve.

Nagy emlékezőtehetségű, beszélni nagyon tudó és szerető ember, aki, ahogy mondták, a látogatóját, egy órát is az ajtóban tartotta beszédével, midőn az, egyszer már el is búcsúzott tőle.

Vidám, hangos, tréfás kedvű, egyszerű, jó és nemes szívű embernek ismerték.

Jó, szónoki képességgel, nyitottsággal rendelkezett.

Vidám természetű, kellemes modorú egyéniség.

Külsőleg szikár, alacsony termetű volt.

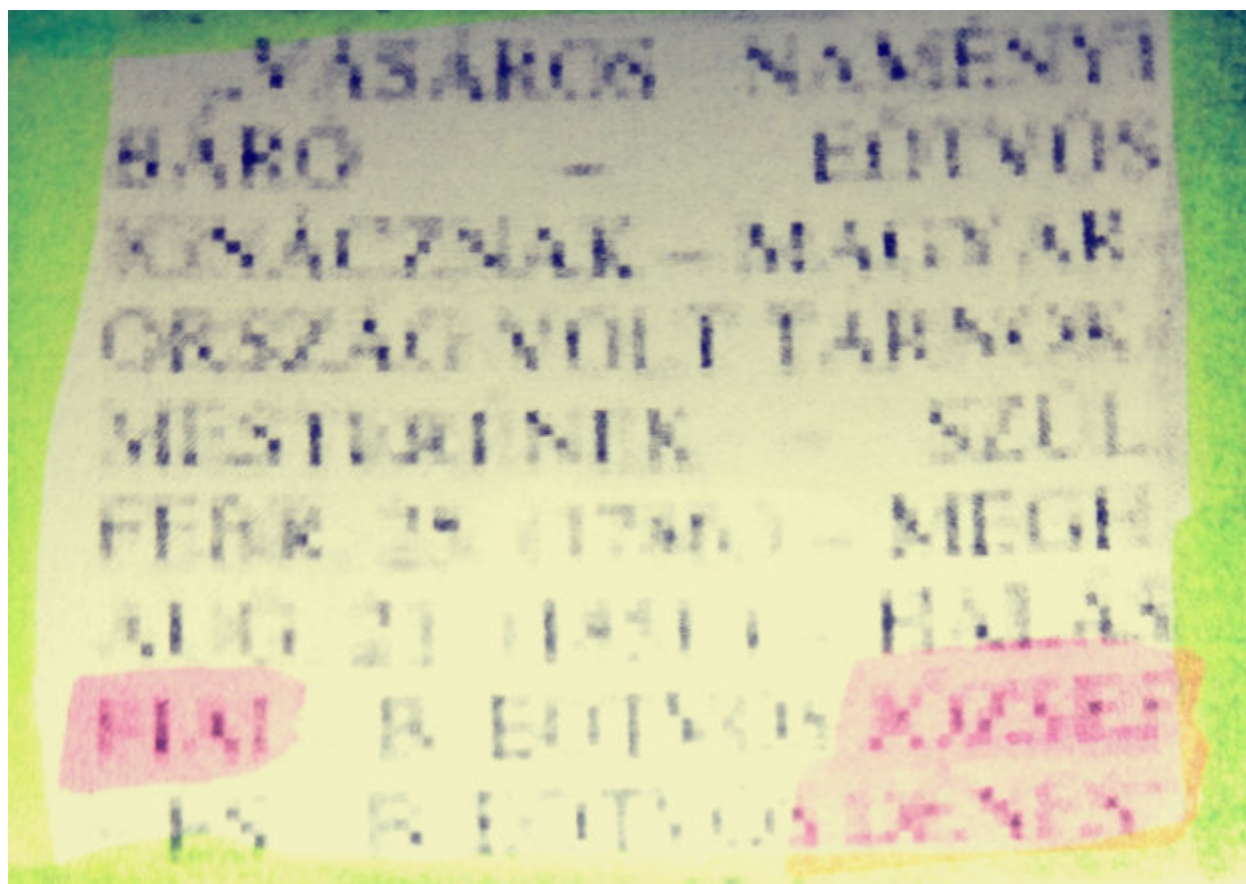
Fia, nemcsak külsejét, de belső tulajdonságaiból is néhányat, örökölt apjától. (beszédkészség, tájékozottság, nyitottság, őszinteség, vígkedély)

1851. december 31. Velence

“Én Velencén lakom nőmmel, s most már 4 gyermekemmel együtt, kiknek utolsója, Mária, szeptember 10-én látta a napvilágot, talán inkább szülési, mint saját boldogságára. Úgy tartom, esmered Velencét, a táj nyájas, a kilátás, főképpen házunkból szép, csak hogy a ház, szegény atyám halála óta, nagyon hallgatóvá vált.

A Karthauziban mondom egy helyen, nem tudom kiről, hogy míg élt, mindenki azt találta, sokat beszél, s csak mióta örökre elhallgatott, érezzük, mi roppant baj, a hallgatása; úgy vagyunk mi is szegény atyámmal.

Nem mondhatom, mily fájdalommal tölt el emléke, éppen azért talán, mert eszembe jut, hogy a csapások után, mik őt érték, nem sokat vesztett életével, **mert őt másoknál jobban esmerém, s azért kettőzve érzem, az igazságtalanságot, mellyel a világ, róla ítelt.**

... előbbi idők reményei helyett, gyönyört találni a kényelemben, mely szeretőink között – az egyetlen, mely, mentül tovább él velünk, annál inkább láncol magához. “

Gyermekük

Báró Eötvös József születésének beírásai

I. EÖTVÖS KERESZTLEVELE.

Kivonat a koronázó (Mátyás) templom plébániájának anyakönyveiből. IV. köt. 532. l.

Annus 1813.	Nomen Infantis	Parentes	Patrini	Baptizans
Septembris 3 ^a	Josephus Carolus Bartholomaeus Adalbertus	Ignatius L. R. Ötös S. C. et R. A. Majestatis Camerari- us ad Exc. Camer- um concipista. Uxor Baronissa Anna Lilien	Josephus L. R. Lilien et Julianna nata Szapáry. Horum vice-sup- plente Bartholomaeus Faj de Eadent	Parochus

Anyanyelve német

Szepessy nagyanja bejegyzése imakönyvében, születéséről

Testvérei: JÚLIA és DÉNES

A családi kötelék, nagyon szoros volt, az összes családtag és rokonok között.

Sokszor együtt éltek, vagy levélben és üzenetekkel tartották rendszeresen a kapcsolatot egymással.

Eötvös Dénes báró

(Buda, 1817. május 7. – 1878. augusztus 23. Bp.)

Jogász, utazó, földbirtokos, táblabíró / Borsod vm. /

Józseffel közös baráti körük volt, akikkel nagy beszélgetéseket folytattak, főképpen ifjúkoruktól voltak nagy összejövetelek, ahol politikáról, tudományról, a világ eseményeiről tartottak diskurzusokat.

József igyekezett a legjobb nevelőket kiválasztani testvére mellé. / Dénesnek 1836-ig, Vállas Antal volt a segítője tanulmányaiban /

Dénes sokat utazott, de levelezés és üzenetek útján, mindig tájékoztatták egymást a történetekről.

Ő is betegségekkel küszködött, és sokszor mentek gyógyfürdőkbe pihenni Józseffel.

Apjuk csődje után, 1841-ben, **Dénes vette meg** – az addig haszonbérben volt –, birtokot **Ercsiben**, Szapáry Vincétől, anyai nagyanyja testvérétől.

A gazdaságot, ő sem tudta olyan szinten fenntartani, hogy abból haszon legyen, ezért eladásra került **Ercsiben** az uradalom, 1845-ben.

1841.

“ Nem hagyhatom el lakásomat, mert egy zsidóra várok, kitől öcsém számára, pénzt veendek fel. “

1854.

“ ... Dénes utolsó levelében, melyet Kairóból kaptam... “

1854. június 24.

“ ... s Loránd fiam, majdnem három hét óta, iszonyatosan köhög, anélkül, hogy e köhögésnek valóságos okát, esmernék.

Mióta öcsém, hektikába esett, és én magam az idén, három hétnél tovább vért köptem, **a mellbajt, családi örökségnek tekinthetjük...** “

1855. február 5.

“ Öcsémtől, e napokban kaptam leveleket.

Beutazta a Nílust, az első kataraktáig, s annyira jól érzi magát, hogy ismét a dohányzáshoz fogott.”

1858. szeptember 3., Gastein

“ Itt Gasteinben, öcsém jött oly állapotba, hogy minden pillanatban, vérhányásoknak, új kitörésétől féltem.

Öcsém, vért köpött, s nem mehet ki szobájából. “

A vidéki birtokokon, a régi barátokkal és ismerősökkel, továbbra is szívesen tartózkodtak egymásnál, és derűs hangulatú beszélgetések folytak közöttük.

Dénes nem nősült meg, gyermeke nem született.

Eötvös Júlia bárónő

(Buda, 1812. szeptember 21. – 1880. június 2., München)

Júlia, 20 éves korában 1832. szeptember 23-án, férjhez ment, Vieregg Károly német birodalmi grófhhoz, aki sok birtokkal rendelkező huszár katona, ezredesként kerületi főfelügyelő, 1864-ben királyi kamarás lett, de ebben az évben elhunyt.

Eötvös szerette sógorát, halálakor fájlalta, hogy megint egy jó embert veszített el.

Gyermekeik:

-Friedrich (1833. június 29. – 1866. augusztus 10., katonai pályát választott, mint az apja)

-Gyula (szül. ? – 1839. december 23., Pozsony, tüdővészben elhunyt, **Ercsiben temették el a kápolnában, 1840. január 20-án**)

-Helena / Ilka / (1838. március 30. – 1913. október 21.)

Házasságot köt 1856. július 28-án, férje Karl Friedrich, III. Fürst von Wrede herceg lett

4 gyermekük érte meg a felnőttkort:

-Julie (1857. július 3. – 1905. március 7.)

Házasságot köt 1880. július 15-én,Otto von Halberg zu Broitz báróval

-Leopoldine (1860. május 3. – 1937....), bajor királyi Terézia-rendi, alapítványi hölgy

-Philipp Karl (1862. szeptember 10. – 1928....)
felesége, Maria Anna Lobkowicz hercegnő

-Oscar (1867. május 20. – ?), tisztviselő lett

Júlia Bajorországban élt, Münchenben vagy a környékén lévő hitbizományaikon.

Férje halála után Júlia, 4 unokájával élt együtt.

A Starnbergeri-tó melletti birtokukon, Tutzingban, József sokszor meglátogatta nővérét, testvérével vagy családjával is.

József, túlradó szeretettel fordult mindig nővérehez.

Júlia, nem olyan partnere volt, mint anyja, hanem bizalmasa, akivel megosztotta esendőségeit, fáradtságát, csalódását, kétségbeesését, labilis anyagi helyzetét.

1834 nyarát, nála töltötte József, és örömmel figyelte nénjét, édesanyaként.

1834. nyarán- Tuczing,, Szalayhoz

“ Itt, ily messze hazámtól, minden szó mennyei melódia, mely utánam száll, főképp ha tőled jön. Kérlek, írd!”

- Itt falun, egész napomat, a múzsák szolgálatának szentelem. “

“ ... messze hazámtól, messze mindentől, min oly szeretve függök...”

- Emlékezel talán még nénémre, most nála vagyok, s kétszerezve szeretem őt gyermekével. Ha úgy előttem áll, karjaival mosolygó fiát ringatva, ha szíve teli reményekkel, szót keres és nem talál, boldogsága kimondására; akkor elhiheted, hogy hideg és érzéketlen nem maradhatok; egy pár könny lép szemeimbe, és néma beszédre, csak ölelés a felelet.

Egész napokat, könyvek közt töltök... “

Júlia, nem követte a politikát, ezért öccse munkásságát sem ismerte.

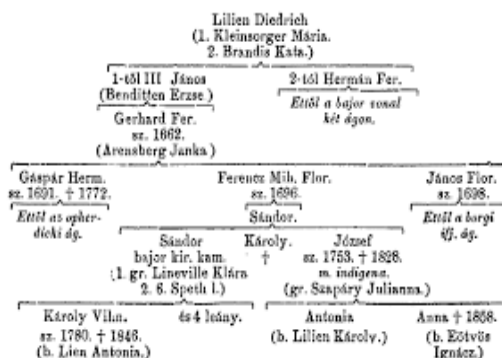
József halála után kezdett tudakozódni felőle.

Pauler Tivadar – a régi, családi barát –, írta meg neki, öccse utolsó napjait, és a temetése körülményeit is.

2. LILIEN

LILIEN JÓZSEF báró, a nagyatya

Lilien József (hohenbrucki) báró, 1753-ban született Szászországban. Családja 1756-ban nyert, német birodalmi báróságot.

Osztrák lovaskapitány volt, tábornoki rangig küzdötte fel magát, és így katonai érdemeiért, magyar honosságot kapott, az 1805.VII.t.-c. bejegyzés szerint.

Feleségül vette **Szapáry Julianna** grófnőt, akinek apjától – Szapáry Péter gróftól –, vette át, Fejér vármegye egyik legszebb uradalmát **Ercsiben**.

Nagy lelkesüléssel és gondossággal rendezte be a 24 ezer holdas, bérelt birtokot.

Felmérette a földeket, 8 kerületre osztotta, és mindegyiken majort létesített, a szükséges épületekkel felszerelve. Az egyoldalú gabonatermesztés helyett, a kereskedelemben jól eladható gyökér- és gumós, és takarmánynövényeket, repcét, kukoricát, burgonyát, lucernát, bükkönyt, komlót, napraforgót, buzért, takarmány- és cukorrépát vettetett. A burgonyát, saját pálinkaházaiában, a repcét és napraforgót olajütőiben, a gabonát vízi malmokban, a buzért, őrlőgépein dolgoztatta fel.

A kész terményeket Székesfehérváron, Budapesten, Bécsben, Prágában, Londonban, egyenes kereskedelmi összeköttetés útján adta el.

A pálinkaházakban előállított szeszből likőrt, rumot, sőt kölni vizet készítettett, a moslékot pedig állatok hizlalására fordította. Nagy gondja volt az állattartásra. Igás állatnak ökröket és lovakat nevelt. Juhászatában, nemes törzseket alapított, és nagy sertésállománya is volt. 80 darab mürzthali fajtabeli tehenet tartott, s a tejből sajtot, vaját, túrót állítottak elő.

A rossz legelőt feltörette, és fűmagot szórva, újra létesítette. A földeket bőven trágyáztatta, sőt gipszet, hamut, meszet, és márgát is alkalmazott javításukra.

Gazdaságaiban, jó szerkezetű eszközöket és gépeket, vaslemezű ekéket, cséplőgépeket használtak.

Csak kettős fogatokat engedélyezett a munkára.

Az uradalomban nagyszabású fásítást végeztetett.

A kastély körül, gyönyörű parkot alakított ki.

KORIZMICS LÁSZLÓ

Aggszentpéter, 1816. március 29. – Kistétény, 1886. október 5.

Mezőgazdász, mérnök, agrárpolitikus

Apja, Korizmic Mátyás gazdatiszt, az ercsi uradalomhoz tartozó Aggszentpéteren.

11 gyereke volt, ebből 4 fia.

László az 5. gyermeke, legkisebb a fiúk között.

Alsóbb iskoláit Ráckeresztúron végezte, majd Virág János volt a házitánítója.

Imre bátyja, 1825-ben a budai gimnáziumba íratva, de ott nem akart tanulni és megbukott. Azután a piarista gimnáziumot végezte el.

Másik bátyja Antal, székesfehérvári kanonok segítette, és jogásznak kezdett tanulni, de egy vadászaton szerzett betegség miatt, otthon maradt.

Ekkor **Eötvös Ignác**, **Ercsi földesúr**, rábeszélésére, mérnöki és gazdasági tanulmányokba kezdett, 1837-ben mérnök lett.

Fejér megyében, Adonyban volt gyakorlaton gróf Zichynél, 1835-1837 között, majd Esterházy Pál hercegnél, ozorai és kaposvári uradalmaiban segédmérnök lett.

1841-1848 között, a herceg Bars megyei lévai uradalmán főmérnök, majd főtiszti állást töltött be.

1840-től kezd írni, mezőgazdasággal foglalkozó témákban.

Szulóhelyét, Fejér megyét, és Ercsit, mindig hálásan emlegette.

1855-1868 között, 6 kötetben jelentek meg: **A mezei gazdaság** címmel könyvei.

Ebben bemutatja **LILIEN JÓZSEF** báró ercsi uradalmát is, hiszen apja révén, ismerte és szerette a birtokot, így, annak berendezkedését és eredményeit tárgyalja és írja meg könyvében:

“ Kalapot emelünk, azon férfiú előtt, ki, itt már a múlt század végén, s a jelennek elején, oly elvekből indult ki, gazdasági eszközléseinél, melyek, a hazának legnagyobb részében, ma is még csak, a jövőtől váratnak, s melyek kétségkívül, azon egyedüliek, minek alapján, hazai gazdálkodásunk, egykoron, mindenütt felvirulhat.

E férfiú: báró **LILIEN JÓZSEF**.

Ha valaki, úgy ő kétségkívül méltó arra, hogy a magyar gazda, örökké hálás, és tiszteletteljes emlékezetében tartsa. “

“ Szándékosan tovább késtünk, az ismertetett uradalomnál, nem csupán azért, mert az minden időben, s mostanság is, teljes figyelemre érdemes, hanem késtünk annál fogva is, mert innen, mint már említők, terjedt el Fehérmegyére, az okszerűbb, a jobb gazdálkodásnak hajnala.

Késtünk továbbá e ponton, annál fogva is, mert hiszen, ahhoz bennünket, annyi háládatos emlékezet csatol, s mert egy rendezettebb gazdasági állapot, kitörölhetetlen képe, elménkbe, e helyről fészkelte be magát.

Ha e sorok írója véletlenül, nem, ez uradalomban születik, s felejtethetetlen atyja oktatásai mellett, nem itten növekedik ifjúból férfivá, így meglehet, nem keresné ma oly szigorúan – gazdaságainkban, a maiglan is annyira hiányzó, helyes arányokat. “

A helyes arányok mibenlétének meghatározásához pedig, a szinte szeme előtt lezajlott, ercsi uradalomrendezés, mutatta meg az utat, amelynek eredményeit, édesapja munkahelye, a **Lilien**, az **Eötvös**, majd a **Sina**-féle gazdaság élvezte.

Mintagazdaságát sok felől jöttek tanulmányozni. A környékben is elismert, nagyra becsült gazdálkodó hírében állt. Több arisztokrata család kérte segítségét, tanácsait. Alcsúton, József nádor, Lilien elveit követve rendeztette be uradalmát. Martonvásáron Brunszvik Ferenc, Krassó megyei birtokán Metternich herceg volt követője.

Egy erélyes, katonás, régi magyar vérű nagyasszony, aki tudott latinul is, de a németet csak törte, és gyűlölte is, állítólag így nyilatkozott róla:” Még Ferenc császárt sem kivéve, egyetlen német sem ér, egy fabatkát sem, csak az öreg Lilien báró – fiának apósa –, az egyetlen tisztességes német ember.”

A Lilien családot szerette, mert dolgoz, művelt, becsületes, vallásos életet élők voltak. Ez a hölgy, Szepessy Mária bárónő volt, Eötvös József apai nagyanyja.

Lilien báró unokája, **József, szinte egész gyermekkorát, és ifjúkora nagy részét is Ercsiben töltötte.** Érdeklődve figyelte a kastélyban zajló, pezsgő életet, a társaságokat. Boldog éveket élt itt át, élénk, eleven, gyors észjárású gyermekként növekedett a birtokon.

“ Jól emlékszem, hogy gyermekkoromban, fő örömet abban találtam, hogy a kertben, s mezőkön körüljárva, az egyes fűszálakat, a fák különböző nemeihez hasonlítgatám. Órákat töltöttem így, míg végre a vadzab és a vízi perjék, csakugyan fenyők- és pálmáknak látszottak, és én magam képzetemben óriássá nőttem, ki, mint Gulliver Lilliput országban, egy lépéssel, egész erdőkön, s hegyeken lép át. “

“ Nem neveltettem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül. “

“ **Jó anya után, Istennek legnagyobb áldása az, ha jó emberek körében nevelkedünk fel,** mert az emberek iránti bizalmunk, mely földi boldogságunknak első feltétele, egészen ettől függ. “

Lilien báró, az unokájának belevészte a viselkedésébe, magatartásába, a saját fő elvét, mely szerint, **a nemes embernek, föltétlen becsületesnek kell lennie, s legyen mindig nemes szív a kísérője, a nemes névnek.**

Eötvös Józsefnek természetessé vált, hogy életét így élje,

nem hozott szégyent a családra, mindig úgy viselkedett, úgy dolgozott, hogy nevének becsülete legyen.

Nagyapja, büszkén figyelhette az égi mezőkről, unokája életének alakulását.

Báró **LILIEN JÓZSEF 1828-ban** hunyt el, és örök nyugalomra, Szapáry Julianna, **a felesége által építtetett** kápolnában helyezték el.

Hamvai, nem leltek örök békére, nem maradtak meg temetése helyén, mert Ercsiben voltak, jártak vandál- és sírgyalázó kezek, amik még, az emberi viselkedés alapvető szabályait sem tartották tiszteletben, szégyenletes módon viselkedtek.

Nincsen sírhant, sem koporsó, de illik szeretettel és megbecsüléssel gondolni rá, hiszen

Ercsi felvirágoztatása abban az időben, az ő érdeme volt.

Felesége, **Szapáry Julianna** grófnő

(1759...?) – **1831. július 31.** , temetve az **ercsi kápolnában**)

Két gyermekük:

Antónia bárónő (1784. – ?) férje, Lilien Károly báró (1780. – 1846.)

Anna bárónő csillagkeresztes és palotahölgy (1786. szeptember 28. – 1858. július 15. Pest / Kígyó utca 2. /, temetve Kerepesi úti temetőben) ~ elhunyt szélhűtésben~

férje, vásárosnaményi ifjú **Eötvös Ignác** báró (Sály 1786. február 25. – 1851. augusztus 21. Velence, üszkösödésben)

főispán, alkancellár, tárnokmester

Gyermekeik:

Mária bárónő (1809 – 1809)

Júlia bárónő (Buda, 1812. szeptember 21. – 1880. június 2., München)

férje, gróf Vieregg Károly, 3 gyermek született

József báró (Buda, 1813. szeptember 3. – 1871. február 2., Pest / Erzsébet tér 10. /, temetve február 6-án, az **ercsi kápolnában**, / halálának oka gümőkór /)

Író, jogász, államférfi, bölcselő

felesége, 1842. szeptember 13-tól, barkóczy nemes **Rosty Ágnes**
csillagkeresztes és palotahölgy

(Pest 1825. szeptember 20. -1913. május 9. Iharosberény)

5 gyermekük született

Dénes báró (Buda,1817. május 7. – 1877. augusztus 23.,Budapest)

jogász, utazó, táblabíró / Borsod vm. /, nem nősült meg, gyermeke nem volt

János báró (**Ercsi**, 1818. szeptember 6. – 1820.?)

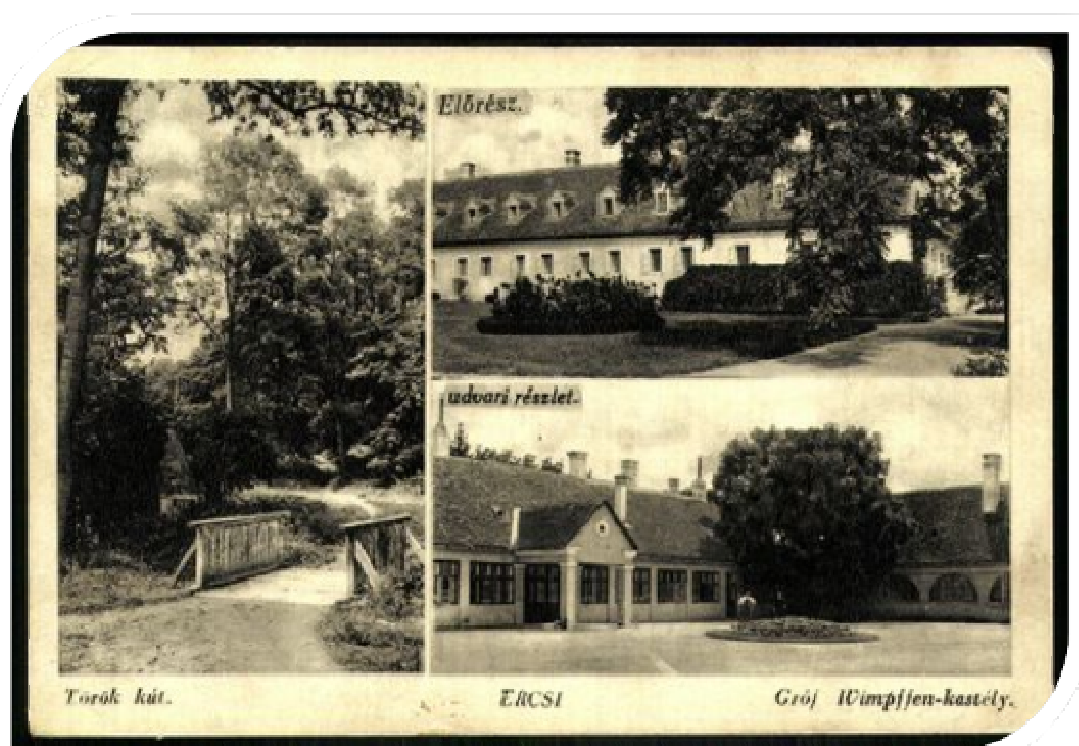
NEMESSÉG

Azon emberek, kiket leginkább tiszteltem és szerettem
életemben, **anyám, nagyatyám, egész családom, arisztokraták**
voltak, s én a nemesség minden előítéleteivel nőtem fel, s
azokhoz ragaszkodtam volna valószínűleg, napjaim végéig [...]

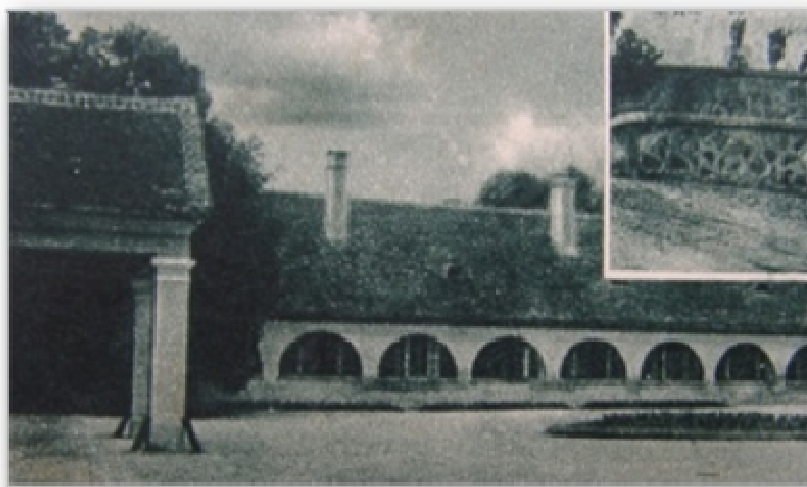
De az arisztokrácia, melyet családom körében ismertem, oly
emberekből állt, kik kiváltságos állásokban, nem oly valamit láttak,
mi nekik korlátlan szabadságot ad, vagy őket kötelességekből
felmenti, de oly valamit, mi a kört, melyben mozognak, szűkebbre
szorítja, s reájok nagyobb kötelességeket ró.

A nemesnek e felfogása szerint, az általános erkölcsi
szabályokon kívül, még különös, csak őt kötelező szabályai
vannak, s mutassatok ily nemességet nekem, s talán ismét
arisztokrata leszek, **mint gyermekkoromban voltam.**

Az **1839-es** évi, megyei nemesi összeírásban, megtalálható Báró Eötvös Ignác, valamint két fia, Eötvös József és Eötvös Dénes neve is.

1841. szeptember, a birtok elvesztése **Ercsiben**

Hisz, az egészség és a szerencse, melytől földi boldogságunk, s minden törekvésünk sikere függ, az égnek adományai.

Sorsjáték az élet, melynél, nem a legnagyobb számokkal nyerjük, a legnagyobb összeget.

... mert a vagyon, végre is, csak anyagi élvezeteinket nevelheti, s ezek, csak egy gyomrunk s két lábunk lévén, s így, csak egyszer ebédelhetvén, s egy lovon lovagolhatván, korlátoltabbak.

Mert, hisz az életben, minden annyit ér, mennyinek azt becsüljük, s éppen ebben fekszik fiatal korunk, nagy kiváltsága, hogy mindent, amit teszünk, s mi után fáradunk, még, nagy fontosságúnak tartjuk.

- miből élünk?

... s apám, kitört csődje után,
nyugodtabb kedéllyel mondtam -

“ majd meglátjuk “

Nem hiszi senki sem, mennyi erélyre van szükségünk, hogy vagyonunk elvesztését, férfiasan elviseljük.

Első pillanatban, midőn veszteségünket, csak egészben látjuk, összeszedjük erőnket, s azt hisszük, hogy iránta később, közömbösökké fogunk válni.

- Az, mit a világ legnehezebbnek tart, éppen mert nehéz, s mert annak férfias elviselése, hiúságunknak hízelg, még tűrhető, de midőn látjuk, hogy a vész, mely alatt a villám, házunkra lecsapott, nemcsak azt semmisítette meg, de, hogy örömeink mezején, nincs egy virág, nincs egy fűszál, mely összeroncsolva, beiszapolva ne állna előttünk, akkor, a férfiú is szomorúan fölsóhajt, néha, alig tarthatja vissza könnyeit.

Mint minden, mi a földön boldogító, úgy, szeretetünk is, nagy részben, emlékeinken alapszik; életünk legszebb viszonyai felborulnának, ha midőn, reményeinkben csalódtunk, egy szebb múltnak kötelékei, nem fűznének kedveseinkhez.

A legszívtelenebb ember is, ha múltjára visszagondol, meg fogja vallani, hogy életének legboldogabb pillanatait, nemesebb hajlamainak, s érzelmeinek köszöni.

Mint, a napvilágított tájon, úgy életünkben, a legmelegebb pillanatok azok, melyekben körünk, legderültebben, s ragyogóbban áll, előttünk.

Komoly az élet, s mielőtt még férfiakká váltunk, már sok veszített örömet, kesereghetünk...
... emlékköként állunk, a viruló kertben, melyre a sors, sok kedves nevet vésett.

Minden veszített örömet, feltalálhatni ismét, ha csak, az ember nem változik.

... morális kötelességeiről, mindenki, csak maga ítéltet.

[[Minden vagyonról lemondott, elvesztette ERCSIT, elhagyta apja várban levő lakását, ahol akkor lakott, és onnan is csak saját könyveit és bútorait vitte magával, amikor Pestre költözött Trefort Ágostonhoz, aki, a Wodiáner-féle házban lakott. (ma V. kerület, Akadémia u. 3.)]]

Ha miután, atyám szerencsétlensége történt, elfogadom a helyzetet, melybe jutottam – mint egy pillanatig akartam –, kivándorolok, valamennyi német universitasnak, jelenleg talán, legboldogabb professzora lehetnék.

De, meg akartam küzdeni, a sorsommal, helyreállítani nevünket, mely csorbát szenvedett, s most, meg kell fizetni árát.

1841., Szalalay Lászlónak:

Nem hagyhatom el lakásomat, mert egy zsidóra várok, kitől öcsém számára, pénzt veendek fel.

1844. április eleje, Szalay Lászlónak

Kedves Lacim!

Minden pénzemből kifogytam, s igen leköteleznél, ha csak addig, míg Pesten ismét meglátjuk egymást, 50 fr. kölcsön adhatnál, sőt ha szükséges, mihamarabb Pestre jövök, a pénzt azonnal, ide Pozsonyba, a gőzhajó által felküldhetem.

- Ha hatalmadban nem áll, e kérésemet teljesíteni, kérlek, írd meg azonnal, ha számolhatok reá, hozd ma ebédre magaddal.

Híved Eötvös

1844. július 28., Szalay Lászlónak

Kedves Lacim!

Tegnap vettem Heckenast által 500 frt., melyekért ezennel köszönetet mondok, egyszersmint kijelentvén, hogy szorgalmas közmunkásságomra, nemcsak számolhatsz, hanem, ha valamely tárgy iránt, célszerűnek látnád, hogy éppen én írjak, velem diszponálhatsz...

Az ide mellékelt levelet, kérlek, küld ki **Ercsibe**, talán öcsém, éppen Pesten lesz, ha nem, Fritz Eckstein, tudni fog valamely alkalmatosságot, ha pedig nem, add a postára, csak kérlek, hogy a levél kézhez jusson, fontos.

1844. augusztus 7., Szalay Lászlónak

Heckenastnál, még egy majdnem 1000 frt. pengő pénzre menő adósságom van, ennek lerovását, akarnám véghezvinni írásommal...

... tudod, hogy nőm vagyonán kívül, nekem személyesen más birtokom, mint mit dolgozva szerzek, nincs, s természetes, ha legalább régi, boldogabb időkben – azaz, pénz tekintetében –, tett adósságaimtól, ily módon, szabadulni kívánok.

1844. szeptember, Szalay Lászlónak

Mához egy hétre, Pestre indulok házzal együtt, számtalan kiadásaim lévén, kérlek igen szépen, küldjél 200 frt. kölcsönt, csak egy hónapra, vagy rövidebb időre is, mert e hó végén, ismét pénzt kapok.

Baj között, de becsületben éltem eddig, s így akarom folytatni, hogy gyermekeimnek legalább, egy egészen nemes ügynek szentelt életnek, példáját, s egy tiszta nevet hagyhassak, egyedüli örökségül.

Az isten, megtagadta tőlem, azon legfőbb boldogságot, hogy gyermekeimet legalább, minden anyagi gondtól felmenthessem...

... számotokra, nem szereztem mást, mint jó nevet, s talán jóakaratot...

... neked, szegény apád van és lesz, olyan, ki mindenét szívesen megosztja veled, sőt, egészen rendelkezésedre teszi...

... ha belátom, hogy azon helyzetben, melybe a sors állított, s azon tehetségekkel, melyekkel megajándékozott életemben, több boldog órát szerezhettem volna magamnak, egy kétségtelen, hogy nem szenvedtem semmit, s nem nélkülöztem, minek, nem én magam lettem volna oka.

... s ki, szegény legény létére, a családi élet boldogságát, akarta biztosítani magának, egy kis számítás után, beláthatja, hogy ezen élvezet, felülhaladja erszényét, s hogy homloka izzadságával, minden nyugodt perc feláldozásával, s keserű napok – s évekkel kell megfizetni, a boldog órákat, melyeket élvez.

... s ha, életem nem könnyű, legalább, csak magam ellen, panaszkodhatom...

Ötvenkét esztendeig éltem, fáradtam, ezen egész idő alatt, hogy a képességet, melyet Isten adott, kimíveljem, s közhaszonra fordítsam, s nem értem el semmit, sem hazámnak, sem családomnak, sem magamnak.

Dolgoznom kell szakadatlanul, fáradsággal, csak hogy annyit szerezzek, mennyi arra szükséges, hogy családomat, tisztességesen feltartsam...

- Nem, vidító gondolatok ezek, s a múltban nincs semmi, mi a jövőre, reményekkel tölthetne, de, nem fogok lemondani, a küzdelemről.

Egy van, mi csak tőlünk függ, saját tökéletesítésünk; dolgozzunk ezen, s bízzuk a többit, a gondviselésre.

... nem panaszkodom sorsom ellen, bármennyi keserű tapasztalásokon, vezetett keresztül.

**Kevés ember élt, boldogabb gyermekéveket.
Azon, ritka szerencsében részesültem, hogy
nemes, istenfélő, s szeretetreméltó emberek között
éltem, csaknem, 20 éves koromig.**

E, derült korány után, tikkasztó órák jöttek.

Láthatárom elborult, és nehéz vészfellegek, vonultak el fejem felett, de mit bánom, ha az alkony, ismét szép leend, s életem napja, mint midőn emelkedett, úgy, tiszta körben száll, nyugodni.

Nem éltem-e szép napot, s a vészek órái, nem voltak-e szükségesek, hogy az életet, és saját lényemet, egészen ismerni, tanuljam.

S nem ez-e, egyik legfőbb feladásunk?

Életem, különböző viszonyok közt folyt le.

Voltam, oly helyzetben, midőn sorsomat irigyelték, éltem napokat, midőn talán, részvét tárgya valék, de csak egyet tanultam, mind e tapasztalásaimból, s ez az, hogy megelégedésünk, nem helyzetünkől, hanem, annak felfogásától függ.

- Akár kedvez, akár üldöz a sors, mindig találunk valakit, ki nálunknál még kellemesebb, vagy, még szánandóbb helyzetben áll.

S hogy, el ne bízzuk magunkat, vagy el ne csüggedjünk, nem szükséges egyéb, minthogy, szerencsés pillanatainkban azokra, kik még szerencsésebbek, s ha szenvedünk, azokra, kik még szerencsétlenebbek, fordítsuk figyelmünket.

- Ki, midőn helyzetét megfontolja, az egyik mérlegbe, azon javakat teszi, miket nélkülöz, a másikba, azon bajokat, melyektől ment, az, sem arra, hogy magát elbízza, sem arra, hogy kétségbe essék, nem talál elég okot.

1870. február 29. Lorándnak írt levele

Korodban főképp az, ki oly viszonyok között nevelkedett, mint te, nem ismeri, a pénzkérdések fontosságát.

Én magam, 28 éves lettem, míg az életnek, ezen legprózaibb s kínosabb oldalát, ismerni tanultam;

de, hidd el, nincs jólétünkre, sőt még arra nézve is, hogy valami kitűnőt véghez vigyünk, semmi nagyobb befolyással, mint az, hogy **jövedelmünkkel, kijöni tanuljunk.**

- Nem tartozol azok közé, kiknek a takarékoság, természetében fekszik, de annál szükségesebb, hogy ezt, magadnak megszerezzed, mi első időben, erőmegfeszítésbe kerül, de elérhető, s mindenesetre megéri a fáradságot, mert **függetlenségünk feltétele.**

Ha tőlem függne, szívesen felmentenélek, e kénytelenségtől.

Az isten, megtagadá tőlem, azon legfőbb boldogságot, hogy gyermekeimet legalább, minden anyagi gondtól felmenthessem, de miután azt nem változtathatom meg, szükség, hogy őket, s főképp téged, jókor figyelmeztesselek helyzetedre, hogy annak jó és rossz oldalait szem előtt tartva, aszerint intézd dolgaiddat.

Számotokra, nem szerezhettem mást, mint jó nevet, s talán jóakaratot...

... neked szegény apád van, és lesz, olyan, ki, mindenét szívesen megosztja veled, sőt egészen rendelkezésedre teszi, de, kinek nem sokja van, miről rendelkezik, s hogy, e szerint kell rendezni, életedet – a lehetőségig takarékosan most, s úgy, hogy ezentúl magad is, valamit szerezhessél...

... ha csak tűrhető egzisztenciát óhajtasz, magadról is kell gondoskodnod.

EÖTVÖS JÓZSEFRŐL, sok **anekdota is megjelent**

Az ifjú koráig, nagy kényelemben és függetlenségben élő báró, szülei vagyoni bukása után, teljesen vagyontalan lett.

Atyja befolyásánál fogva, kaphatott volna előkelő hivatalos állást, de ő a kínálkozó alkalmat, függetlensége árán, nem ragadta meg, ahogy azon ajánlatokat sem, hogy atyja, hatalmas vagyonából, maga számára, valamit megmentsen.

Inkább maradt vagyon nélkül, de független!

A becsületes, egyenes, serény- és munkáséletvitel, a hatalmas munkabírási, népszerűséget váltottak ki irányában.

Az **anekdoták és megemlékezések**, mind, e tulajdonságait emelik ki.

“ Az országgyűlés berekesztését, csakhamar követte, az 1840-ki pénzválság, s ennek áldozatává lőn, Magyarország tárnoka is, báró Eötvös Ignác.

Az öregúr, mindenáron nagy földbirtokot akart szerezni családjának, drága kölcsönpénzen vett jószágokat, jószág után; a hitel rögtön visszavonatott, a jószágok ára leszállt, s ő, nem volt képes kötelezettségeinek megfelelni.

Előhívatta tehát fiát, s jelenlétében tanácskozott, egy tapasztalt pénzemberrel, hogy mit lehetne megmenteni, vagyona hajótöréséből.

A financier, előadta furfangos tervét, s a szerepet, melyet ebben, a bárónak szánt; ekkor ránézett, s félbe szakította magát. ~ **Az ifjú báró elpirult? Az ifjú báró szégyenli magát! Az ifjú báróból, soha nem lesz gazdag ember! ~**

Ezen jóslat, be is teljesedett, nem lett belőle gazdag ember, hanem lett, nagy férfiú, ki hírnevét, szeplőtlenül hagyta gyermekeire. “

(Pulszky Ferenc)

“ Bécsben, ezen időben pénzválság ütött ki, melynek legfőbb áldozata, a Geymüller nagy bankház lett, s ennek bukása következtében, Eötvös Ignác, a tárnok.

Ez, mindig acuirált jószágokat, nagy részben hitelbe, főleg pedig, az ercsii uradalmat, melyet, ideiglenes jogcímmel bírt, minden áron, meg akarta örökíteni családjában, de, amint a pénzpiacz állapota szorult, s a hitel szűkült, mindaz, kinek birtoka adóssággal volt terhelve, nem tarthatta fönn magát.

Eötvös, fiaival és az öreg Ulmannal, közölte zavarát: az ügyes bankár, természetesen azt tanácsolta, hogy a törvény engedte, minden furfang fölhasználásával, s a birtokviszonyok összezavarásával, oly állapot állítassék elé, mely, időt engedjen az adósnak; mert ismervén a báró vagyonát, meg volt győződve, hogy nem csak minden hitelező ki lesz elégítve, hanem, a családnak is megmenthető talán, némi szerényebb vagyon.

Pepinek egyenes jelleme, fölháborodott e terven, mit Ulmann észrevéve, e szavakkal fordult feléje:

Az ifjú báró pirúl! az ifjú báró szégyenli magát! az ifjú bárónak, nem lesz soha pénze! s ő csakugyan, még az napon, lemondott minden várható örökségről, nem akart részt venni a furfangos eljárásokban, elvitte könyveit s egy támlásszéket s elhagyta atyai házát. “
(Pulszky Ferenc)

Eötvös Ignác (1812-1881)
Képe az ercsii uradalomról, a tárnok és a családtagok által készített
a tárnok és a családtagok által készített
a tárnok és a családtagok által készített

HA GAZDAG EMBER, SORSA ELLEN PANASZKODIK, VAGY, MINT EGYSZER **SINA** VELEM TEVÉ, AZT AKARJA BEBIZONYÍTANI, HOGY VAGYONÁNAK NAGYSÁGA KÉPEZI, ELÉGEDETLENSÉGÉNEK OKÁT...

– Eötvös József -

“ Az első nagy csapás, mely Eötvöst, még ifjúkorában érte, atyjának vagyonbukása volt. Eötvös, jótállást vállalt atyjáért, s ez ügyre vonatkozólag azon időben, következő kis történet szállongott, bizonyságul, mennyire megnyerte a fiatal író, szabadelvű elvei által, a közszeretetet.

A hitelezők között volt **S báró** is, kihez Eötvös, azon kéressel ment egy ízben, hogy lenne egy kis türelemmel, míg követelése kiegyenlíttethetik.

~ Lássa – szolt –, én most csak írói keresményemből élek, tehát lassan megy a pénzgyűjtés; kérem, várjon egy kis ideig.~

A gazdag báró azonban, semmit nem akart erről tudni, s Eötvös lehangoltan távozik.

S báró, még a lépcsőn is utána kiáltá:

~ Ismétlem, meg akarom kapni a pénzemet.

A lépcsőn, találkozik Eötvös egy zsidóval, kit nem ismert, de ki, e szavakkal szólítja meg: ~

Hallottam, mit beszélt a gazdag báróval; önnek 4000 frtra van szüksége: én kölcsön adom; majd visszaadja, ha pénze lesz. ~

Eötvös, meglepetten mondá, hogy nem is ismeri.

~ **De én, ismerem önt**, ~ felelt az idegen; ~ tudom, mit tett ön már eddig is, a szabadság érdekében. ~

S nem tagított mindaddig, míg Eötvös a pénzt el nem fogadta, s ki nem elégítette, gazdag hitelezőjét.

És az ismeretlen, nem is csatlakozott; az első pénzösszeg, mellyel Eötvös rendelkezhetett, a nemes lelkű zsidó, követelésének kiegyenlítésére volt szánva. “

(Magyarország és a Nagyvilág)

“ 1841-ben, a nemrég meghalálozott Wodianer báró, Eötvösnek, a ki akkor már híres felsőházi szónok volt, egy pénzügyi műveletet ajánlott, mely által, a legtisztességesebb módon, sok pénzt lehetett nyerni; ha jól emlékszem, arról volt szó, hogy Eötvös, mint alapító, vegyen részt, az akkor éppen alakulóban lévő, lánchídrezsvény társulatban.

Az ajánlat egészen tisztességes, Eötvösre semmiképpen kompromittáló nem volt; mindazonáltal, ez pillanatnyi habozás nélkül, azt válaszolta: ~ Szegyenleném magamat, ily pénzt elfogadni.

~ Ha ön szegyenli magát, ily pénzt elfogadni báró úr, akkor önből, sohasem válik gazdag ember! ~

válaszolá a bankár, és igazat mondott: Eötvös, egész életében, nem fogadott el egy garast, melyet, tisztességes munkájával, nem keresett volna, és valóban, sohasem lőn gazdaggá. “

(Falk Miksa)

1843-ban, Eötvös e szavakat írta, az akkor titkárként hozzá beálló Berecz Károlynak:

“ Nem tudom, mennyire ismeri ön helyzetemet, ha azonban nem ismerné, biztossá tehetem önt, hogy szülőim megbukása által, minden vagyontól megfosztva, kizárólag munkám szerzeményéből élek, a mi minden iparkodásom mellett – s hogy nem henyélek, ön is jól tudja – , alig elég, hogy magamat, a szükségeseikkel ellássam, s adósság nélkül kijöjjek. “

“ Sokoldalú irodalmi munkásságát, naponként fölváltva, gyorsan s csaknem pihenés nélkül folytatta.

Midőn, Szalay László, s később Csengery Antal szerkesztett a ~ Pesti Hírlap ~ot, a politikai zszurnalisztikában is, tevékenyen részt vett.

Írt, akadémiai emlékbeszédeket, s nevezetesebb alkalmakkor, otthon készült, országgyűlési beszédeire.

Ugyan ekkor írta a ~ Falu jegyzőjét ~ is, s néha-néha, apróbb szépirodalmi dolgokat.

Ha rövid, napi sétájából visszatért, mintha pótolni akarná az elveszett időt, a lépcsőkön, csaknem rohanva jött fel, hogy félbehagyott munkáját, mielőbb folytathassa.

A munka, nála nem csak kötelesség, de élvezet, s valódi életszükség volt.

Reggel hat órakor már dolgozott, gyakran esténként is lámpafénynél, s mindamellett, többször sajnálkozva említette: hogy az idő, mily gyorsan elrepül, s az ember élete mily rövid, egész életén át, alig végezhet valamit! “

(Berecz Károly)

Eötvös halálának első évfordulójára, a Magyarország és a Nagyvilág írásában, Eötvös becsületességét és munkabírását, tartották fontosnak bemutatni, mintegy, a halál okaként adva, a túlfeszített munkát:

“ Bámulatos volt Eötvös munkássága; a szó, szoros értelmében, halálra dolgozta magát, miután, különben is gyenge testalkattal bírt.

Naponként 9 órakor már hivatalában volt, s szakadatlanul dolgozott 1 óráig; ekkor hazament, s 3-ig, magánkihallgatáson fogadott, minden osztálybeli panaszos és kérelmező feleket, aztán gyorsan ebédelt, többnyire 10-15 percz alatt, s ismét hivatalos dolgai után látott, ha ugyan, minisztertanács vagy pártértekezlet, nem vette igénybe.

Este, ismét íróasztalához ült – vagy inkább állt, mert állva dolgozott –, s reggel három-négy óráig, szünet nélkül, tudományos vagy szépirodalmi munkával foglalkozott.

E roppant megerőltetésnek, természetes következménye lőn, hogy gyenge testalkata megtörött. “

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor, halálba szenderült

1841 után, Ercsibe nem jött többé személyesen.

Gondolataiban, folyamatosan jelen volt Ercsi, azután is.

Sok ismerőssel tartotta a kapcsolatot, akik Ercsi környékén, vagy Fejér megyében laktak, éltek. Tőlük érdeklődött és tájékozódott az eseményekről és történetekről.

A régi, személyes szálak is ide fűzték; az arisztokrata családok tagjai, kiket még gyermekkorában ismert meg, továbbá Dénes öccse, 1845-ig, a birtok eladásáig, Ercsiben volt. Így, ismerte a változásokat, de mivel, minden örökségéről lemondott, Ercsi határát, nem lépte át többé.

A megyében viszont, sokat járt, főként apjaékhöz Velencére, a családjával, sőt amikor Németországból visszatérték, egy kis ideig ott is laktak.

Olyankor, meglátogatta a szomszédban élő Vörösmartyt, akivel szívesen beszélgettek, terveztek.

Halála után, Deákkal gyűjtést szerveztek az özvegye és gyermekei számára.

Apja, 1851-es halála után, már csak sógorához, Rosty Pálhoz utazott le Pentelére, ahol annak birtoka volt.

Sina Simon, apja halála után lett Ercsi örököse, és Eötvöst nagyra becsülte, szívesen adományozott jótékony célokra, az országban.

Tehát a társadalmi, közéleti és szellemi viszonyokról, sőt, még az ott hasznosan tevékenykedő, jellemes „földijeiről” is, értesülése volt, ezért távozott 1870-ben Varasdy Lajos, a református gyülekezet éléről, mert Eötvös, királyi tanfelügyelővé nevezte ki.

Egy ideig még, Ercsiben lakott, de 1877-ben áthelyezték Tolna megyébe, és akkor Szekszárdra költözött. Tanfelügyelőként, több könyve jelent meg.

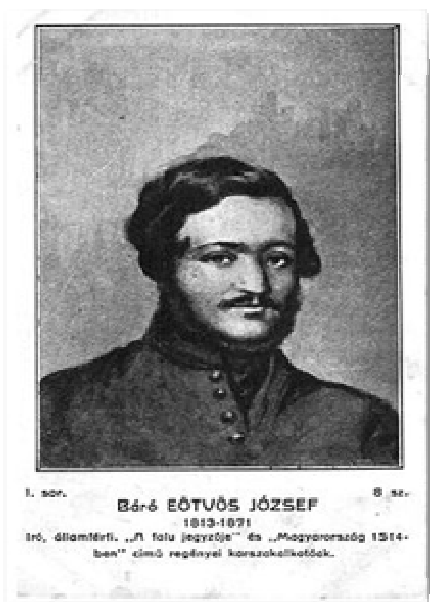
Eötvös József, politikai, és baráti körében is, sokszor emlegette, az Ercsiben töltött, boldog éveit.

VISSZAEMLEKEZÉS

a

GYERMEKÉVEKRE és az IFJÚKORRA

**Az ifjú gondolatainak, csak impulzust ad a
külvilág, magából fejlődik ki, életkört magának
alkot, s éppen, az első behatások határozzák el,
egész ifjúságát.**

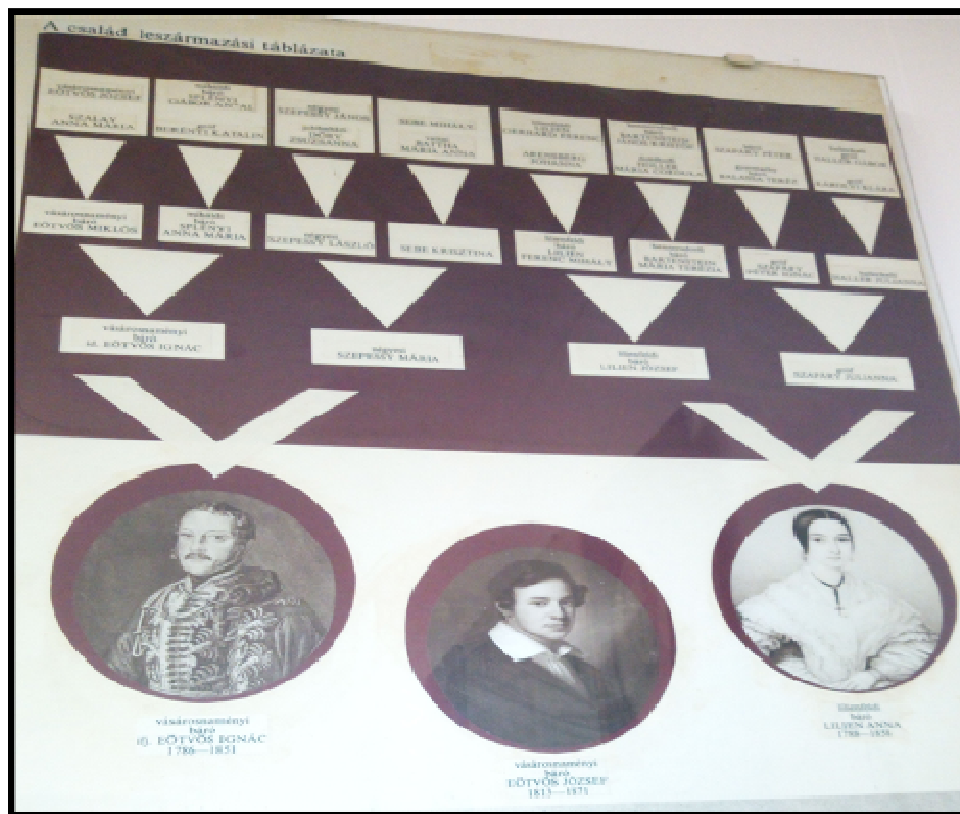
NEMESSÉG

Azon emberek, kiket leginkább tiszteltem és szerettem életemben, **anyám, nagyatyám, egész családom, arisztokraták voltak**, s én a nemesség minden előítéleteivel nőttem fel, s azokhoz ragaszkodtam volna valószínűleg, napjaim végéig [..]

De az arisztokrácia, melyet családom körében ismertem, oly emberekből állt, kik kiváltságos állásokban, nem oly valamit láttak, mi nekik korlátlan szabadságot ad, vagy őket kötelességekből felmenti, de oly valamit, mi a kört, melyben mozognak, szűkebbre szorítja, s reájok nagyobb kötelességeket ró.

A nemesnek e felfogása szerint, az általános erkölcsi szabályokon kívül, még különös, csak őt kötelező szabályai vannak, s mutassatok ily nemességet nekem, s talán ismét arisztokrata leszek, **mint gyermekkoromban voltam.**

... a gyermekség, mégis legboldogabb szakasza életünknek.

Ó, ifjúságunk boldog kora, hol éltünk még oly teli vala, hol minden csepp, mely szemünkből patakozott, virágot talált, melyen harmatként függhetett, hol, maga fájdalmaink setét aknája, annyi kincseket rejtett még, annyi aranyeret, mely gazdagíta.

Jól emlékszem, hogy gyermekkoromban, fő örömet abban találtam, hogy a kertben s mezőkön járva, az egyes fűszálakat, a fák különböző nemeihez hasonlítgatám.

Órákat töltöttem így, míg végre a vadzab és vízi perjék, csakugyan fenyők és pálmáknak látszottak, s én magam képzetemben, óriássá nőttem, ki, mint Gulliver Liliput országban, egy lépéssel egész erdőkön, s hegyeken lép át.

- S, nem fekszik-e, minden gyermeknek legfőbb boldogsága abban, hogy mindent, a valónál nagyobbak lát?

- Később többnyire, az ellenkező csalódásba esünk, s azért veszítjük el kedvünket az élethez, mert igen sok dolgot, a valónál kisebbnek tartunk.

Ó, boldog az első ifjúság, gyermekálmunk nyugszik rajtunk még, és félhunyt szemünknek, oly közel tetszik, földünkhöz az ég.

Évek lejtnek el felettünk, szemeink felnyílnak, de csak azért, hogy lássuk, mely távol van mennyünk.

Átláthatjuk később, hogy az, mi által, fiatalságunkban boldogok valánk, mind hiábavaló,

- de vajon, ha a karácsonyfa gyertyái eloltattak, az édességek, s a játék, mely ágain függött, leszedetett, s a gyermek látja, hogy mi oly reményzöldnek látszott, csak tű, melynek mindenikén megsúrhatja magát –, nem néz-e vissza, újuló gyönyörrel az estvére, melyen oly boldog volt? S nem vagyunk-e, hasonló gyermekek mi is?

Minden, minek életünkben örültünk, mulékony, de az öröm maga, nem tűnik el nyom nélkül.

Ha, forró vággyal tekintek vissza fiatalságomra, nem azon élvezetekért teszem, melyeket az élet, az ifjúságnak nyújt, hanem azon reményekért, melyekkel akkor, a jövőbe tekinték.

Tavaszi múltával, lehullnak a virágok, s így múlik el sokszor, az ifjúsággal hitünk, szerelmünk, s a lelkesedés, mely által boldogok valánk; de valamint, minden gyümölcs virágból fejlődik, úgy az, mi életünkben beccsel bír, azon szép napok eredményeként tekinthető, melyekben szívünk, még lelkesedni tudott.

Boldog az, ki midőn már az élet tövisszörűjét viseli, még a rózsák jutnak eszébe, melyek a tövisek közt nyíltak.

A legszívtelenebb ember is, ha múltjára visszagondol, meg fogja vallani, hogy életének legboldogabb pillanatait, nemesebb hajlamainak, s érzelmeinek köszöni.

Mint a megvilágított tájon, úgy életünkben, a legmelegebb pillanatok azok, melyekben körünk legderültebben, s ragyogóbban áll előttünk.

Mert hisz az életben, minden annyit ér, mennyinek azt becsüljük, s éppen ebben fekszik, fiatal korunk nagy kiváltsága, hogy mindent, amit teszünk, s miután fáradunk, még nagy fontosságúnak tartjuk.

Ha mint gyermek, fájdalom szorongatá szívemet, a jövőben találék vígasztalást; nagy leszek majd én is, mint ők, s szabad és boldog – így gondolék, ezer, örömtervet koholva magamnak.

... s ha férfi, vággyal tekint vissza, életének azon szakaszára, melyben az emberhez való bizodalmát, még semmi nem ingatta meg, az ifjú bizodalma, talán nem csalódáson, hanem azon alapszik, mert az emberek az ifjú irányában, csakugyan jobbak voltak, s pedig azért, mert ő maga is, más volt irányokban...

Nem neveltetem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.

Az élet fája

Ismertem én ifjú koromban egy fát,
életemnek kertiben.
Gyönyör között és bánatomban,
enyhet találék hűsiben.
S mint fészkihez a kismadár,
reá e szív pihenni jár.

Mert zölden áll, bár rég körülte,
eltűnt a kert, s virágai.
Az ősz, ez egyet elkerülte,

s tömötten állnak ágai.
S bár elveszett minden remény,
e fán, még zöldet látok én.

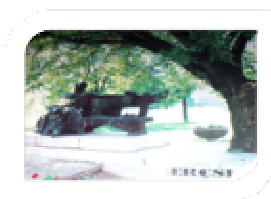
S a lomb között ezer virágot,
pirulva az ágak fölött.
S ha feltekintek, napvilágot csillogva,
a levél között.
Hol fülmile csattogva szól,
elmúlt tavasznak bájiról.

TÖLGY – Amit talán láthatott...

2018. október 18-án ki kellett vágni, veszélyes állapotban volt

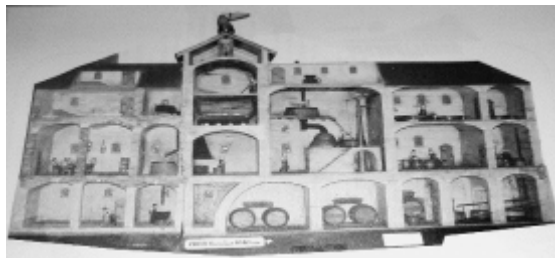

Tanács

Oh nézd a tölgyet, erős gyökerével
A földből szíja élte nedveit,
De felfelé hajt minden erejével,
S az éghez nyújtja lombos ágait.

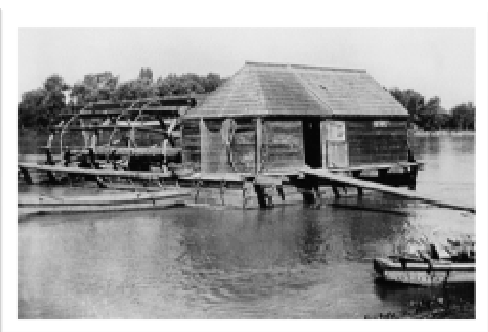
Így tégy te ember, kit e földhöz kötnek,
A sors, s ezer szükség vas karjai:
Bár innen élsz, ez nem elég körödnék,
Magasabbak küzdelmed céljai.

Áldást a szív, csak így terjeszt körére,
Egész pályánk, hasznos csak így lehet:
Miként nagyobb árnyékot vet földjére,
A tölgy, mennél magasbra nőhetett.

Ercsi gazdasága

Faluhelyen, szomszédai vannak az embernek, kikhez szükség esetén fordulhat, s kiktől, néha segítetik oly kicsiségekkel, miket akkor, alig vesz észre, s miket mégis, ha városban lenne, nehezen nélkülözne.

A másik oldalon a sziget, s az újfalu vadászlak,
s az innensőn a szárazmalom, melynek gépezetén, annyiszor törtem fejemet...

postahivatal ,barackfa

...a postaház, rozszart kerítésével, hol a nagy barackfa alatt Bettivel, annyi boldog órát töltöttem

Megérinthette egy fiatalkori szerelem, mert naplójába, e sorokat látni:

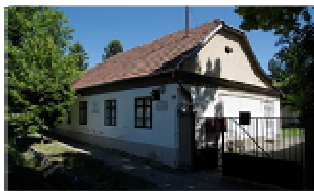
Ajakimmal számolni fogait, forró arcaimat illatos hajaival hűteni, felverő szívemmel kerekded mellére kocogni, jól tudva, hogy ott szabad mondatik.

Kedves tanyám

ERCSI

Vasárnap 31. márciuson... délután **ERCSIBE tódulunk.**
(1833. március 26. Szalayhoz)

26. júliuson **ERCSIBE leszek**, érted, Vállas és Ecksteinért, alkalmatosságot küldendek, mely 29-én Ecksteinnál fog várni.
Ha lehet, látogasd meg barátodat.

(1833. július 20. -Szalayhoz)

Gyermekségem kedves tanyája...

Átláthatjuk később, hogy az, mi által fiatalságunkban boldogok valánk, mind hiábavaló, – de vajon, ha a karácsonyfa gyertyái eloltattak, az édességek, s a játék, mely ágain függött, leszedetett, s a gyermek látja, hogy mi oly reményzöldnek látszott, csak tű, melynek mindenikén megsúrhatja magát –, nem néz-e vissza, újuló gyönyörrel az estvére, melyen oly boldog volt?

**MINDEN, MINEK ÉLETÜNK BEN ÖRÜLTÜNK,
MÚLÉKONY, DE AZ ÖRÖM MAGA, NEM TŰNIK EL
NYOM NÉLKÜL.**

Láthatta, látta Ercsiben egykor

Családja mélyen vallásos volt, állandó helyükön foglaltak helyet a templomban, ahova természetesen a gyermekeket is magukkal vitték.

Jó kapcsolatot ápoltak Radnics Imre, akkori plébánossal is, aki gyakran vendégeskedett a kastélyban, jó barátja volt a családnak, és kedvelte a kis bárót, Józsefet.

régi Ercsi

Képek a XIX. század körüli időkből

EMLÉKE

Lónyay Menyhért, az Eötvös halálára készített Akadémiai emlékbeszédéből:

**“ Nem egyszer hallám Eötvöst, ifjúí hévvel
szólani azon korról, melynek emlékei, késő
aggkorig, élénken fenn szoktak maradni,
emlékezetünkben. “**

CSALÁDALAPÍTÁS

Rosty – család

László (I. L. 1814) Csapody Mária			
Ferenca kir. tiszteletos városi alispán 1760–1770 Bajkó Károly	Anna Farkas N.	Kata Nagy N.	Ánna Pécsy R.
János habóti apó	Kata Szegedy Izabella	Pál táblabíró Nedeczky Anna	Fran- cziska Perczel N.
Károly örökös † 1835			
Albert Békés v. alispán † 1847 Eckstein A.			
Henriette			
Ágnes h. Békés József			
Ilona Trefort Ágost			
Anna Anasztáz N. * 1830			
Pál			

ÁGNES

ILONA

PÁL

Barkóczi nemes Rosty – család:

Apa, barkóczi nemes **Rosty Albert** (1779. december 10. – 1847. november 4.)
Békés vm. alispánja, politikus, művészetkedvelő

Anya, paulai nemes **Eckstein Anna** (1803. ? – 1843. július 5.)

Gyermekeik:

Ágnes csillagkeresztes és palotahölgy
(Pest 1825. szeptember 20. – 1913. május 9., Iharosberény)

férje, vásárosnaményi **báró Eötvös József**
1842. szeptember 13-tól, 5 gyermek született

Ilona (Pest 1826. július 5.-1870. február 21. Pest)

férje, 1847. március 14-től **Trefort Ágoston**

(Homonna 1817. február 6. – 1888. augusztus 22., Budapest)

6 gyermekük született

Anna (Pest 1828. március 5. – 1927. február 22. Bécs)

férje, gróf Amadei Rudolf Bukovina helytartója

Külföldön éltek.

Pál (Pest, 1830. november 29. – 1874. december 7. Dunapentele)

Földrajz- és néprajztudós, utazó, fotográfus, író

Pentelén volt birtoka, nem nősült meg, nem volt gyermeke.

Családalapítás

I. Miklós 1696. 1710–14. altapán, tart. bíró (Dobócsy Mária)		
József 1738–46. Szatmári altap. (Székely Anna)	Miklós 1750. (Zethurecsky Zsuzsa.)	Izsa kapit.
II. Miklós tábornok (b. Székely Anna)		
József 1770. ker. töl. titkár.	László ker. tan. 1760–85. sz. bíró, altapán (b. Zethurecsky N. Z. Rozsnyó Klára)	
I. Ignác 1742–46. sz. 1763. † 1838. főpáhincsnak (b. Székely Mária)	Gábor sz. kir. kam. a kincstár tan. (Almássy Anna)	1-től Rándor sz. bíró, altapán (Kálly Csereit.)
II. Ignác báró bírók mester (b. Lilián Anna sz. 1791. sept. 25. (gr. Székely János.)	Alajos bírók. bírók volt altapán 1807.	sz. b.
János sz. 1810. közoktat. miniszter (Rosty Ágoston sz. ker. a p. bíró)	Dionis sz. 1817. (gr. Vörösgy. Károly.)	Julia (gr. Vörösgy. Károly.)
Ilona. Jolán. Loránt. Mária.		

Eötvös

I. Miklós 1696. (b. Dobócsy Mária Z. Rozsnyó Klára)		
József 1738–46. (Székely Anna)	Miklós 1750. (Zethurecsky Zsuzsa.)	Izsa kapit.
II. Miklós tábornok (b. Székely Anna)		
József 1770. ker. töl. titkár.	László ker. tan. 1760–85. sz. bíró, altapán (b. Zethurecsky N. Z. Rozsnyó Klára)	
I. Ignác 1742–46. sz. 1763. † 1838. főpáhincsnak (b. Székely Mária)	Gábor sz. kir. kam. a kincstár tan. (Almássy Anna)	1-től Rándor sz. bíró, altapán (Kálly Csereit.)
II. Ignác báró bírók mester (b. Lilián Anna sz. 1791. sept. 25. (gr. Székely János.)	Alajos bírók. bírók volt altapán 1807.	sz. b.
János sz. 1810. közoktat. miniszter (Rosty Ágoston sz. ker. a p. bíró)	Dionis sz. 1817. (gr. Vörösgy. Károly.)	Julia (gr. Vörösgy. Károly.)
Ilona. Jolán. Loránt. Mária.		

Lilien

I. Miklós 1696. (b. Dobócsy Mária Z. Rozsnyó Klára)		
József 1738–46. (Székely Anna)	Miklós 1750. (Zethurecsky Zsuzsa.)	Izsa kapit.
II. Miklós tábornok (b. Székely Anna)		
József 1770. ker. töl. titkár.	László ker. tan. 1760–85. sz. bíró, altapán (b. Zethurecsky N. Z. Rozsnyó Klára)	
I. Ignác 1742–46. sz. 1763. † 1838. főpáhincsnak (b. Székely Mária)	Gábor sz. kir. kam. a kincstár tan. (Almássy Anna)	1-től Rándor sz. bíró, altapán (Kálly Csereit.)
II. Ignác báró bírók mester (b. Lilián Anna sz. 1791. sept. 25. (gr. Székely János.)	Alajos bírók. bírók volt altapán 1807.	sz. b.
János sz. 1810. közoktat. miniszter (Rosty Ágoston sz. ker. a p. bíró)	Dionis sz. 1817. (gr. Vörösgy. Károly.)	Julia (gr. Vörösgy. Károly.)
Ilona. Jolán. Loránt. Mária.		

Rosty

NEMES HÁZASSÁG A HÁZASSÁG SZENT

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF
PÉLDÁS FÉRJ, PÉLDÁS APA

Saját szavai: **CSALÁDRÓL, HÁZASSÁGRÓL, GYEREKRŐL**

~~~~~

~~~~~

**„ ISTEN, EGY KINCSET REJTETT MINDEN SZÍVBE.
SZERESS! – S FEL FOGOD TALÁLNI.”**

Liszt Ferenc, első pesti tartózkodása tiszteletére, táncos estélyt adtak a Kaszinó termében.

1840. január 7-én Eötvös József, itt ismerkedett meg személyesen, a Rosty család lányaival.

Rosty Ágnes, nagyon megtetszett neki.

A családot ismerte, és tisztelettel szólt róluk, és a lányokat is dicsérte. A bál után sokat időzött a Rosty féle háznál.

1842. februárban pedig, megkérte Rosty Ágnes kezét, akinél szerelme viszonzást talált. Szeptemberben össze is házasodtak.

**„ HA KÉT DARAB FÁT ÖSSZETESZÜNK, KERESZT LESZ BELŐLE.
EZ SZÉP ALLEGÓRIA A HÁZASSÁGRA. ”**

A NEMES CSALÁD

1842. SZEPTEMBER 13-ÁN KÖTÖTT HÁZASSÁGOT

Vásárosnaményi BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

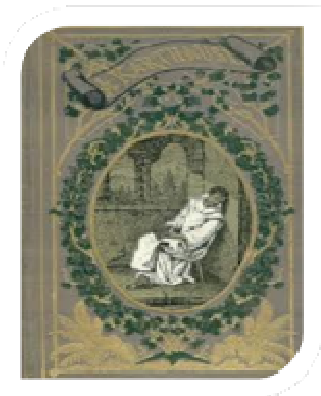
Barkóczi nemes ROSTY ÁGNES csillagkeresztes és palotahölgygel

Esküvőjük a lipótvárosi templomban volt, és Eötvös tanújaként, Deák Ferenc állt az oltár előtt.

A lipótvárosi római katolikus plébániatemplom anyakönyvi bejegyzése:

“ Méltóságos Báró Eötvös József Úr és Tekintetes Rosty Ágnes Kisasszony esküvőjüket 1842. szeptember 13-án tartották, a vőlegény részéről Deák Ferenc, a menyasszony részéről Bezerédy István és Eckstein Rudolf lettek tanúként beírva. “

Ágnes 12 évvel fiatalabb, az akkor 29 éves férjénél, aki A karthausi regényét adta ajándékul, az ifjú feleségének.

Nászútra Olaszországba mentek

„ **BOLDOGSÁG**

E földön nincs nagyobb szerencse, mint

Oly nő, kitől szerettetünk; egyéb

Bármily örömmel töltse is szívünket,

Egy perc, s elmúlt a nagy gyönyör; de ez

Idővel még nagyobb leszen, ha majd

Karjai közé szorít, s azt mondja neked,

Hogy semmit nálad inkább nem szeret,

Ha sír keserveidnek, és örül,

Ha téged lát örülni. Ó, barátom!

Minden keservről elfelejtkezel,

Mert minden nap, csak új gyönyört hozand.

Ó, boldog az, aki szerettetik. ”

„ Megrezen szívünk egy gyengéd tekintet alatt, és édes hang lejt át rajta; szerelem; és valamint nyugodtan áll már a húr, de a ton tovább hangzik még, úgy száll szerelmünk jobb honba át, ha már nem ver is többé, a nyugtalan szív. ”

„ Ki örömet kíván, keresse azt saját körében. Szép kilátást távolban is, de virágot csak közelünkben találhatunk, le kell hajolnunk, hogy azt, leszakíthassuk. ”

„ Az életnek nagy koszorújában, számtalan virágok találhatunk. Körülfutnak a szemek, s egy virágról a másikra, míg a rózsához, a szerelemhez nem jutnak; de ezt megtalálván, ezen többé nem tévelyegnek, vagy legalább visszajönnek ismét. ”

„ Kissé túlságos, de igen közönséges követelése sok férjnek, hogy míg ő maga kemény tőkévé lett, neje mindig virág maradjon. ”

„ Két ember bármiként szeresse egymást, nem olvadhat fel egymásban. Közel egymáshoz csak azok maradhatnak, kik annak, hogy egymáshoz közeledjenek, mindig szükségét érzik. ”

„ Ha valamely házassági viszony szétmegy, nem következik, hogy az egyik, vagy a másik részen fekszik az ok. ”

„ A házaselet – mint egy régi tapasztalt barátom mondá –, szép dolog, csak kissé sokáig tart, s épp azért, csak az láthatja benne megelégedését, ki a viszony kötésénél, oly tulajdonok által határozatja el magát, melyek állandóak. ”

„ Semmisem veszélyesebb házi boldogságunkra, mintha azért, hogy társunkat aggodalomtól, vagy kellemetlenségtől megkíméljük, előtte egyes dolgokat eltitkolunk. Mint az adósság, melyhez folyvást, fizetetlen kamatok csatoltatnak, úgy minden kellemetlenség csak nagyobbá válik elhalasztása által, s nincs baj vagy aggodalom, mely nejeinknek inkább fájna, mint azon meggyőződés, hogy nem bírják egész bizodalmunkat. ”

„ Férfinál minden érzemény gondolat, asszonynál minden gondolat érzemény, ez a nagy különbség, a két nem között. ”

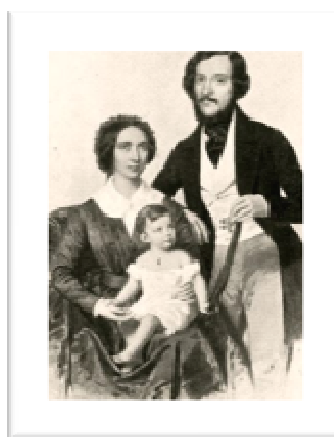
Gyermekkorában olyan családi légkörben élt, amely számára mindig biztonságot, megértést jelentett, és legfontosabb volt a családi összetartozás. Külföldi útjairól is a családhoz, a szeretteihez vágyott vissza.

„ Szeretett anyám! Ha arra a pillanatra gondolok, amikor ismét ott leszek Magánál, amikor ismét szívemre szoríthatom, hogy soha többé el ne hagyjam, ha arra a csendes boldogságra gondolok, amelyet csak azóta ismertem fel, amióta rövid időre lemondtam róla, azokra a

csendes örömekre, melyeket egy pillanat nyújt, és egy élet sem képes elfeledtetni, szeretnék nyomban helyet váltani és hazasietni. ”

Szüleivel és testvéreivel is szoros kapcsolatban állt. Ezért tartotta szerencséjének, hogy feleségében olyan társat adott a sors, akivel boldogságban éltek, gyermekáldásban gazdagon, közösen nevelték az utódokat; becsületes, erkölcsös, tiszta életre, melyhez maguk mutattak példát gyermekeik számára. Hosszú, meghitt, követendő családi élet vette kezdetét, melyben az együvé tartozás, a szeretet összetartó ereje segítette a kisebb család, a nagyobb rokonság tagjainak nyugalját, békét adó körülményeit.

„ Pesten voltam. Ma 22 éve, hogy megházasodtam. Talán nincs ember, ki ha ennyi idő után, azon pillanatra visszatekint, melyben a mátkáját az oltárhoz vezette, nem látná át, hogy csalódott. A leány, kit szerettünk, már csak azért is, mert szociális állása változik, s mert annyival idősebbé vált, épp úgy megváltozik, sőt még inkább, mint magunk, s midőn azon tulajdonait, melyek egykor elbájoltak, néha mind elveszíti, olyanokat fejt ki, melyekről akkor fogalmunk sem volt. S ez történt velem is, csak hogy szerencsémre, s hogy Ágnesemet sokkal jobbnak tapasztalom, mint azt egykor gyaníthatám. ”

Ágnes csodálatos anyja is volt.

Született gyermekeik:

- ILONA 1846-1924, férje Návay Lajos, földéaki nemes

gy.: 2 fiú, 1 lány

- JOLÁN 1847-1909, férje Inkey István, pallini báró

gy.: 2 fiú, 1 lány- 8 unoka

- LORÁND 1848-1919, felesége Horváth Gizella, az igazságügy miniszter lánya

gy.: (3) 2 lány

- MÁRIA 1851-1928, férje dr. Plener Ernő báró, bécsi pénzügyminiszter

gy.: 1 fiú

- ANDOR 1854-1854 (6 hétig élt, torokgyíkban halt meg)

Második fia halála, nagy fájdalom, szomorúság volt számukra.

„ Kisfiam hat hét alatt, melyet a világon töltött, több szeretetben részesült, mint sok ember hatvan éves koráig, s bizony nem rossz dolog átmenni e földön anélkül, hogy valakinek szeretetét elveszítettük, s mást, mint jó embereket esmertünk volna,...ki nyugodni ment, mielőtt még kifáradt, s a boldog vakációt elérte anélkül, hogy az élet kemény iskolájában megkínózták.

Szülék, ne sírjatok! Hisz azt, ami életünkben szép,

Ő már élvezte itt: A nap meleg tekintetét, s anyjának csókjait. ”

Ezután, a megmaradt fia, Lóránd felé irányult teljes férfiúi nevelésével, a családhoz méltó utódját szeretete volna benne látni. Amit meg is kapott, s boldog érzéssel látta, fia életének alakulását, büszke volt az elért eredményeire, és ahol módja volt, segítette haladása útján.

„ Minden gyereket szeretek. Szeretek olvasni e kis lények szívében, létünk első lapjai ők, amelyek oly tiszták, oly reménybeliek; az ember olyan jó, mikor még semmisem történt, előtte a jövő, mikor még nem tudunk semmit, de mindenben hiszünk, és mindent igaznak vélünk.

Ha velük szórakozom, mindig visszatér a boldogság emléke, s jólesik vele időznöm. ”

„ Gyermekeinkben a jövőt látjuk magunk előtt; ki mondhatna le minden reményről, e mosolygó arcok között. ”

Nagyon szerette, becsülte feleségét, rajongott a családi együttlétért, gyermekeivel is bensőséges kapcsolatban volt. Ott lehetett igazi önmaga, és ebbe a körbe nagyon kevés ismerőst engedett be. Családjában szeretetet, vigasztalást, biztatást kapott, ott tudott feltöltődni a hétköznapi problémák elviseléséhez, a nyugodt munkához is, ott merített erőt.

„ Nőm, és gyermekeim körén kívül, alig van életviszony, melyet meg nem keserítettek volna nekem. ”

„ Alig várom, hogy ismét családom körébe jöjjenek. Jobb nekem otthon, hol minden tekintetben több meleget találok! ”

„ Holnap, csak estve jövök le a hegyről, – mert végre természetesebb, ha születésem napját, családom körében töltöm. ”

Eötvös, imádta lányait, velük is sok időt töltött. Sétált, beszélgetett velük, és elégedetten látta férjhezmenetelüket, és legnagyobb lánya, még unokákkal is megajándékozta életében.

Imádta a pici gyermekeket, csodálattal ecsetelte lányát, anyaként is.

Ilona

„ Gyermeknép erkölcssei, tojáshoz hasonlóak, csak meleg által fejlődhetnek. ”

„ A napot, három kedves gyermekemmel töltém, kik mindazt, mit szülők gyermekeikben óhajtanak, észben, és jellemben teljesíték. ”

„ ... utazás helyett, kis unokámmal mulatok. – Gyönyörű gyermek, s nekem kettősen kedves, mert az anyjára hasonlít. Ha kék szemébe nézek, s inartikulált örömkialtásait hallom, úgy látszik, anyját látom, mi körülbelül 23 évvel megifjít. ”

De fiának megírta, hogyan gondolkodik a lányokról, a családban.

„ A lányok, csak félig tartoznak a családhoz. Mikorra eszök lesz, mint a fecske, ha szárnya nőtt, elrepülnek, s csak emlékeket hagyják az apai házakban. – Még nevök is megváltozik, de a fiú, egy marad a családdal, s bármerre menjen, nem válhat el apjától, hozzákötve azáltal, mi jóra való ember előtt a legbecsesebb, – neve által. ”

Rengeteget dolgozott, hogy családtagjai részére, a legtöbbet megadhasson abból, amire szükségük volt. Névnep, születésnap, esküvők, de mindent szerényen, hivalkodás nélkül, de jó hangulatban, hogy az öröm érzése mindenkiben meglegyen.

„Ma ünnepeltük, Mariska leányom születés-és névnapját. Az idő gyönyörű volt. Feleségem, három rossz muzsikust szerzett össze, a lányaim s cselédjeink, kikhez később a szomszéd majorok cselédjei csatlakoztak, 8-ig táncoltak, a legszebb holdvilágnál. Szerény, falusi mulatság volt. ”

„Ma van Ilona leányom 19-ik születésnapja. Az ég tiszta, mint akkor volt, a nap ragyogva emelkedik az égen. Adja az ég, egész élete ilyen legyen. Annyi kívánságokból, melyekkel egykor a jövőre gondolék, most csak egy maradt, hogy gyerekeimet szerencsésen láthassam. ”

„Ma jött meg fiam, utazásából. Flegler, ki éppen nálam volt, s a gyermekek véghetlen örömét látta, mellyel testvéreket fogadták, mondta, hogy boldog apa vagyok, neki igaza van. ”

„Ma ment el fiam svájci útjára. Először hagyta el házamat hosszabb időre, s először megy ki a világba magányosan, hogy csak saját erejére támaszkodva éljen, s küzdjön az emberekkel. Elkísértem a vasútig. Arca ragyogott boldogságban. 18 éves, s függetlennek érzi magát. Talán soha ily egészen boldog, nem lesz életében. Szívem szorult, mikor elválva kezet szorítánk. Mi szívesen veszem magamra, még nagyobb fájdalmat, mint melyet e búcsú okozott, ha őt ily boldoggá tehetem. Vezérelje őt az Isten, ismét karjaim közé. ”

„Ma jött meg fiam, utazásából. Jolánnal elibe mentem Nánáig. Megerősödött, s rég nem éreztem magamat boldogabbnak, mint midőn a kedves gyermekek, egymást megölelven, örömök zajos kitörését láttam. Adja az ég, hogy egész életükben minden találkozásuk ilyen legyen, hogy semmi ne válassza el őket egymástól soha, mint a távolság. ”

„Ma töltöttem be huszadik évedet. Az a nap, amelyen születél, életem egyik legkínosabb napja volt. Anyád, a szülés következtében, életveszélyben forgott. Benn a városban, a fennséges nép lázongott, s míg feleségem betegágyánál ülve, remény és kétségbeesés között számoltam érütéseit, a pest-budai tornyokról, vészharang hangján törték a csendet, s egy üzenet jött, a másik után, mely a Minisztertanácshoz szólított. (1848, július) Soha nem szenvedtem

többet, mint ezekben az órákban, míg hajnal felé Balassa tudtomra adta, hogy anyád veszélyen kívül van. Úgy látszik, a kegyes végzet most ki akarja egyenlíteni, akkori szenvedéseimet, s úgy rendelé, hogy éppen általad, ki akkor öntudatlanul kínjaimat okoztad, éltem legfőbb örömeit élvezzem. Tartson az ég sokáig, tartson testi-lelki egészségben, s úgy, hogy önmagaddal megelégedve érezd magad. Remélem, hogy nemsokára találkozunk. ...most, áldjon Isten, most és mindörökké, szerető atyád Eötvös. ”

„ Kedves fiam! Soha még házunk karácsony estvéjén, ily csendes nem volt. Anyád, Jolán és Mariskával Trefortékhoz ment, Ilona náthás és ágyban fekszik. Én Gypsyvel, magam ülök szobámban, s várva anyádra, ki mint mondá, egy óra múlva visszajön, azalatt e sorokat írom, hogy, ha távolból is, legalább gondolataimmal veled társalkodjam. Bár egy óráig veled lehetnék. ”

„ Kedves fiam! Pár óra múlva, az év végét érjük. Kedveseim körül, távol tőlem csak Te vagy, s most először történik, hogy e napon nem szoríthatlak karjaim közé. De légy meggyőződve, helyed nincs bétöltve, s ha szóval nem mondhatom is el kívánataim, melyek követnek, nem kevésbé őszinték, mintha köztünk lennél. Tartson az ég, neveljen férfiúvá, s adja, hogy boldogan lássalak. Oly megelégedve szeretnélek látni, mint emberek a földön lehetnek, s ha ezt elérem, – ami részben tőled függ, mert hisz minden való megelégedés csak azon aránytól függ, melyben hivatásunkat betöltjük –, ha boldogan látlak, életem legfőbb vágya teljesült. Ég áldjon, minden áldásával. Szerető apád, Eötvös ”

„ ... s nem tudom: lesz-e új esztendeig csak még annyi időm az írásra, felhasználom azt, hogy szerencsekívánataim el ne maradjanak. – Nem formázom gratulációimat- Miután, többnyire még azt sem tudjuk, mit kívánjunk önmagunknak, ki határozhatja meg, mi tehetne más szerencséssé. – Óhajtásom csak az, hogy a lehetőségig boldog légy, s hogyha lehet, azt előmozdíthassam, miként, s mi által válsz boldoggá, azt Istenre, s magadra bízom, mert hisz a siker minden törekvésnél, s így a szerencse utáni törekvésnél is, főként önmagunktól függ. ”

„ Örömmel foglak látni tehát, azon a pályán, melyet magadnak választottál, s el fogok követni mindent, hogy azon mennél több sikerrel haladhassál... ha volt egy vágya szívemnek valami, mit az isteni gondviseléstől kértem, az az volt, hogy a fiam kitűnő ember, hogy hazának hasznos és tisztos polgára legyen. Minden sikernek fő feltétele az, hogy akarni tudjunk, erősen és szilárdan. ”

„... én, azzal vigasztalom magamat, hogy te majd folytatni fogod művemet, és így, a magyar kultúrának és tudományosságának megalapítása, ha nem is az én, legalább a kettőnk nevéhez lesz kötve. Kollektív dicsőségünk. ”

Remek hazafit, szilárd jellemű embert, nagyszerű tudóst adott az országnak. Loránd nagy sikereket ért el a világban is a munkájával. Magánéletében, ő is a szülei példáját követve, a családi élet fontosságát részesítette előnyben, s boldog, gyermekszerető életet éltek .Bár ugyanúgy megtapasztalta, egy kisgyerek elvesztésének fájdalmát, mint annak idején apja, az ő öccsének elvesztését.

„ Általján véve, ha életemre visszagondolok, s látom, hogy közönséges értelemben, nem tartozom a szerencsés emberek közé, s anyagi tekintetben nem sok sikert mutathatok elé, ellenben talán nincs senki, ki azon viszonyra nézve, melyek szívünkhöz legközelebb állnak, nálamnál szerencsésebb. A legjobb szülék gyermeke, a legbecsületesebb körében növe fel, testvéreimnél és barátaimnál, csak szépet s jót tapasztaltam, s ha most nőm mellett, testben – és lélekben ép gyermekeimre nézek, szívem mély hálával telik el a gondviselés iránt, mely annyi javakkal ajándékozott meg.”

„ Az isten megtagadta tőlem, azon legfőbb boldogságot, hogy gyermekeimet, legalább minden anyagi gondtól felmenthessem,... számokra nem szereztem mást, mint jó nevet, s talán jóakaratot,... neked szegény apád van, és lesz, olyan, ki mindenét szívesen megosztja veled, sőt, egészen rendelkezésedre teszi. ”

„ Bajok közt, de becsületben éltem eddig, s így akarom folytatni, hogy gyermekeimnek legalább, egy egészen nemes ügynek szentelt élet példáját, s egy tiszta nevet hagyhassak, egyedüli örökségül. ”

„ Sok, nehéz megpróbáltatáson mentem keresztül életemben, de gyermekeimben az Isten megáldott. Testben, lélekben épek, s ha sorsok csak kissé kedvez, fiamra szép, leányaimra kellemes jövő vár. ”

„10-én volt Mariskám születésnapja, s egész nap nem láttam családomat, holnap van ezüstlakodalmam, s nem leszek itthon, s így nem rendelkezek egy napomról. (1867. szeptember 12.) ”

„ ... áldom Istenemet, nagy jótéteményeiért, és nem kívánok mást a jövőtől, mint, hogy kedveseimet, mint eddig, még sokáig lássam magam körül, s tevékenységem által, embertársaim javát előmozdítva, azon szerencsére érdemessé tegyem magamat, mellyel a gondviselés családomban elhalmozott. ”

„ A halál, csak csendesen koccogtatott, még nem azonnal fog beköszönni, azonban szükséges, hogy a lehetőségekről komolyan gondolkozzunk, a pedig nem csak én, hanem te is. Ha én nem leszek, te vagy a családnak nem csak a feje, hanem föltartója is. Anyádnak támaszra lesz szüksége,... mentül előbb férfivá kell válnod, hogy helyemet pótoljad. ”

A sok munka, a sok utazás, megrendítette az egészségét. Évek óta betegeskedett, gyógyíttatta, kúrálta magát, de élete nem nyúlt hosszúra, 58. évében legyőzte a halál.

Áldotta a Mindenhatót, hogy ilyen családdal ajándékozta meg magánéletében, és velük ekkora boldogságban élhetett.

1871. február 3. Fia, Loránd írta:

„Apám tegnap este 11 órakor meghalt. Nyugodtan, fájdalom nélkül elszenderült. Itt virrasztok szobája mellett, melyben kiterítve fekszik, s együtt vagyunk. Négyszemközt mindig jól megértettük egymást, s most midőn itt fekszik előttem, mosolygó, halvány arcába nézek, kiolvasom kifejezéséből, hogy az áll előttem, ki valószínűleg első és utolsó, ki igazán megértett. Atyám olyan korban nevelkedett, midőn az emberiség szeretetének tana még itt-ott a középkor korlátai közé volt zárva. Az ember szeme, mely a középkorban csak saját erényére fordított figyelmet, nem bírta egyszerre megszokni a végső látókört.

Utolsó óráiban is, midőn már biztosan láttad halálodat, említetted vágyadat, mennyire szeretnéd további fejlődésemet látni. Nem mondhatom, nézz le rám a magasból, nem tudom magamat léted hitével ámítani s mégis érezlek körülben. Nem tudlak az égben megörökíteni, nem állíthatlak a szentek csarnokába, csak szívembe zárhatlak, öntudatommá teszek. Minden szép és nemes, miért valaha lelkesültem, éledjen fel újra bennem, s ha elszáll, elporlik minden, mit létnek neveztem, úgy maradjon meg nekem a lelkesedés, mely sírodig elkísér. Nemesüljön meg szívem a könnyek által, melyeket atyám érted siratok, s **e nemesült szív legyen az, mit tőled nyert örökségemnek tekintek. ”**

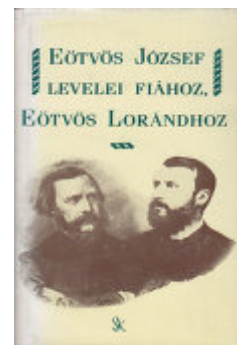
“ Engem az ég, átkomra, nagyon is megáldott.

Ha, **csak hírvágyat** érzénék, s hozzá az erőt kielégítésére, boldog volnék, s boldog,
ha, **csak szerető szívemet** bírván, s hozzá kedveseimet.

De így, két birtokom között állva, nem nyúlhatok egyhez anélkül, hogy a másiktól
lemondanom kellene, nem éldelehetek anélkül, hogy egy veszteség keserítene örömeimet!

Ó, kínos egy állapot, két kártyára tenni életét, s tudni, hogy nyomorultak maradunk
mindég, mert mit egy helyen nyerünk, azt a másik elveszi. ”

Apa és fia

1863. március 19 –én, **József napján**, a 14 éves Loránd, ezt a verset írta édesapjának:

Atyámhoz

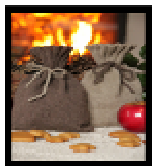
Atyám, szerzője földi életemnek,
Te énnékem, elmét és észet adál.
Föláldozom ezt, kedves nemzetemnek,
Használja, hogyha méltónak talál.
Segítem őt a békében, csatában,
S a nagy munkához, hordok egy követ.
Talán így, vigadás lesz, e hazában,
S feléje majd, szerencse hírnevet.
S ha ezt tevén, céloznak megfeleltem,
Tudom, hiszed, hogy ezt megérdemeltem.

Apám, nekem igaz hitem, te adtad,
Mellyel, csak egy, dicső Istent hiszek.
Előtte senki, semmit sem titkolhat,
Kit, föl nem bírnak fogni, emberek.
Ki atyja, a szegények s gazdagoknak,
Mindig kedves szemében az erély.
Vétkék büntetlen, nála nem maradnak,
Ezért, vétkezni, legnagyobb merény.
S ha ezt híven, céloznak megfeleltem,
Tudom, hiszed, hogy ezt megérdemeltem.

Atyám, tetőled kaptam én, reményem,
Hogy föltámadván, a sors ellenem.
Ha szűm viharban, s keblem állna vérben,
Lehessen, jobb jövőt reménylenem.
És tetteim, további buzdítója,
Legyen zöld ággal, a kecses remény.
S a csüggedés közt, a bűn hódolója,
Ne legyek, s győzzön szűmben, az erény.
S ha ezt tevén, céloznak megfeleltem,
Tudom, hiszed, hogy ezt megérdemeltem.

Apám, te adál, hő szívet én nékem,
Mellyel szeressem, a legjobb anyát.
Őt, el ne hagyjam búban, gyötrelemben,
És vívjak érte, bármi bosszúcsatát.
És adjon ez, elég erőt e karnak,
Leány testvérimet, megvédeni.
S én, meg ne törjek, ha ők meghajolnak,
Vonuljon bár vihar, e fej felett.
S ha ezt tevén, céloznak megféleltem,
Tudom, hiszed, hogy azt megérdemeltem.

Apám, a vágyat kaptam én, te tőled,
Ezzel kívánom, légy boldog magad.
Jó sors kövesse mindig, áldott lépted,
S nevedhez, méltó legyen fiad.
És a mi több, eszméid győzelme,
Hordozza messze el, dicső neved.
Hisz, hogy ne áldna meg, Isten segélye,
Ki, nemzetednek szántad életed!
S ha ezt kívánván, meglesz, mit reméltem,
Isten, hiendi: ezt, megérdemeltem.

Miklós napián, mikor a jó gyermekeket meg szokták ajándékozni, jött kezembe egyszerre leveled s a jégbarlangról írt cikked..., s nem hiszem, hogy a megajándékozott fiúk között, valamelyik jobb kedvben feküdt aznap ágyába, mint én.

1867. december 24.

Kedves fiam!

Soha még, házunk karácsony estvéjén, ily csendes nem volt.

Anyád, Jolán és Mariskával, Trefortékhoz ment, Ilona náthás és ágyában fekszik.

Én Gypsyvel, magam ülök a szobámban, s várva anyádra, ki, mint mondta, egy óra múlva visszajön, azalatt e sorokat írom, hogy, ha távolból is, legalább gondolatjaimmal, veled társalkodjam.

Bár, egy óráig veled lehetnék.

De reménylem, jól érzed magadat, s ha ezt, biztosan tudnám, evvel beérném.

Eötvös József 1867. dec. 31.

1867. **december 31.**

Kedves fiam!

Pár óra múlva, az év végét érjük.

Kedveseim közül, távol tőlem csak Te vagy, s most először történik, hogy e napon, nem szoríthatlak karjaim közé.

De légy meggyőződve, helyed nincs bétöltve, s ha szóval nem mondhatom is el, kívánataim, melyek követnek, nem kevésbé őszinték, mintha köztünk lennél.

Tartson az ég, neveljen férfiúvá, s adja, hogy boldogan lássalak.

Csaknem kifogytam az időből, hogy magamnak sokat kívánjak, annál nagyobbak óhajításaim, számotokra.

Oly meglepéssel szeretnék látni, mint emberek, e földön lehetnek, s ha ezt elérem – ami, részben tőled függ, mert hisz minden, való meglepődés, csak azon aránytól függ, melyben hivatásunkat betöltjük –, ha boldogan látlak, életem legfőbb vágya teljesült.

Eötvös József 1868. júl. 27.

Ég áldjon, minden áldásával.

1868. **július 27.**, Kedves fiam!

Ma töltöd be **huszadik** évedet.

A nap, melyen megszülettél, életem egyik legkínosabb napja volt.

Anyád, a szülés következtében, életveszélyben forgott. Benn a városban, a felséges nép lázongott, s míg feleségem betegágyánál ülve, remény és kétségbeesés között számoltam érütéseit, a Pest s Buda-i tornyokról, a vészharang hangjai tölték be, az éji csendet, s egy üzenet jött a másik után, mely minisztertanácsához hítt.

Soha, nem szenvedtem többet, mint ezen órákban, míg hajnal felé, Balassa tudtomra adá, hogy anyád veszélyen kívül van, s őt megcsókolva, a városba siettem.

Úgy látszik, a kegyes végzet, ki akarta egyenlíteni, akkori szenvedéseimet, s úgy rendelé, hogy éppen általad, ki akkor öntudatlanul kínjaimat okoztad, éltem legfőbb örömeit élvezzem.

Tartson az ég sokáig, tartson testi és lelki egészségben, s úgy, hogy önmagaddal megelégedve érezzed magadat.

Többet nem kívánok, mert meg vagyok győződve, hogy magad iránt, sokkal követelőbb vagy, mint én valaha lehetnék.

- Reménylem, hogy nemsokára találkozunk.

Erőss József
Erőss József 1881-1918

Rég nem örültem semminek inkább, mint **arcképednek**.

Íróasztalomon áll, kedves órád mellett, s dolgozás között ránézek, s gondolom, mennyivel kellemesebb munkával foglalkozol, s ez jó kedvbe hoz.

A fotográfiák, éppen anyád névnapjára érkeztek.

Alkalmasint nem is jutott eszedbe, de a sors jól rendezé, s nem hiszem, hogy valami több örömet adhatott volna neki, mint hogy e napon – habár csak in effigie –, körünkben megjelentél.

Anyád és a lányok azt találják, hogy vonásaid, s főképp kifejezésed, férfiasabbak. Én csak azt látom meglepéssel, hogy gond nem zavar, s bátran nézesz a jövőnek szemébe, s ez a fő dolog.

A férfiúi kor, mint később az aggság, úgylis nagyon hamar jönnek; adja az ég, hogy mentül tovább fiatal maradjál, testben s főképp lélekben, mely az emberek nagyobb részénél - főképp századunkban –, még hamarabb elvénül, mint a test.

De ezek régi, elkopott dolgok...

1869. február 2.

Én is, úgy vagyok meggyőződve, hogy az egyénnek kötelessége, az emberiség boldogításáért, tőle kitelhetőleg működni...

nem annyira hazánk anyagi, mint nemzetünk, szellemi művelése, azon feladat, melyet választanunk kell.

Örömmel foglak tehát látni, azon pályán, melyet magadnak választottál, s el fogok követni mindent, hogy azon, mennél több sikerrel haladhassál.

Ha, volt forró vágya szívemnek, valami, mit az isteni gondviseléstől kértem, az, az volt, hogy fiam kitűnő ember, hogy a hazának hasznos és tisztelt polgárja legyen.

1869. június 8.

Talán, mint egy prédikáció hangzik e levél, de hidd el, **nem más, mint legjobb barátodnak, őszinte tanácsa.**

1969. december 25.

Éppen, nem állítom, hogy a doktorátusnak elnyerése, valami nagy, dicső feladat, de végre, természetes bevégezése, akadémiai pályádnak.

... vegyél erőt magadon, s gondold meg: hogy miután pályádnak választásában, teljes szabadságot engedtem, s mi talán hiba volt, – inkább hajlamaidat, mint saját meggyőződésemet követtem, most joggal követelhetem, hogy mielőtt más pályára lépsz, ezt, melyet magad választottál, bevégezd.

Ha ezt elvégzed, szabadon választhatod pályádat.

Én, csak annyiba folyok be abba, amennyiben tanácsaimmal tehetem, s mindent elkövetek, hogy céljaid elérését, tehetségem szerint könnyítsem; de azt, hogy mielőtt tovább méysz, s más utat választasz, elébb jelen pályádat befejezzed, arra komolyan kérlek, s úgy hiszem, előn az idő, mikor belátod, hogy igazságom van.

1869. december 28.

Az, hogy a doktorátus letételét kívánom, nálam nem szeszély.

Miután, ezen pályára léptél, előtted, csak 3 út áll.

- Vagy, praktikus irányban folytatod tanulmányaidat és pl. egy école des Mines-be méysz,
- Vagy, professzúrára készülsz,
- Vagy, hazatérve, mint magányos tudós, folytatod életedet. Akár aktíve, a tudomány valamely ágának szentelve, minden erődet, akár, csak, mint tudománykedvelő, a tudományt, csak annak tekintve, mi az életet szebbíti.

A második esetben, a doktorátus szükséges, az elsőben, legalább jó, a 3-ban pedig, azért kívánatos, mert egyetemi pályádnak bevégezése, és ha a doktorátust letetted, s hazajössz, s itt az ország tudományos törekvéseiben részt veszel, csak tőled függ, hogy magadnak állást szerezzél.

Éppen, mert a doktorátus letétele, oly cél, mely pályádnak semmi esetre, akadálya nem lehet, s mert addig, míg azt elérted, semmire elhatározni, nem kell magadat, ez is egy nagy előny.

1870. március 19.

Kedves fiam!

Minden ajándékok között, melyeket névnapomra kaphattam volna, bizonyosan a legkedvesebb volt, leveled...

Ma van a névnapom, s kívüled, együtt vannak gyermekeim, éppen távolléted okozza, hogy folyvást reád gondolok.

Isten áldjon meg.

Jót kívántál névnapomra, a legjobb, mit isten velem tehet az, ha addig élek, míg, mint az emberiség hasznos tagját, s mint megelégedett embert láthatlak.

1870. március 19. – Képviselőház

Feladatom, alig más, mint hogy a jövő építményeinek helyet csináljak, és a haladásnak útjait egyengessem, s mert végre, mindenkinek személyes indokra is van szüksége, mely őt buzdítsa, **én azzal vígasztalom magamat, hogy te majd folytatni fogod mívemet, és így, a magyar kultúrának és tudományosságának megalapítása, ha nem is az én, legalább, kettőnk nevéhez lesz kötve.**

Kollektív dicsőségünk.

1870. július 3.

Miután, a kiadásra előkészülve nem valék, várnom kellett, míg fizetésemet felveszem.
... legalább, azt kívánhattam volna, hogy szükségéről, elébb tudósítsál.
Nem vagyok elkényeztetve, de ennyi figyelmet, talán követelhetnék.

... anyád, arról, hogy pénzt küldök, nem tud semmit...

1870. március 11. Lorándnak

... fájdalom, eljön az idő, hol a jövőről kell gondoskodnod.

- A baj, mely minap a képviselőházban ért, nem volt oly súlyos, minővé azt a lapok festették.
Nem volt gutaütés, csak emlékeztetés reá.

A halál, csak csendesen koccogtatott, s reménylem, még nem azonnal fog beköszönteni,
azonban szükséges, hogy a lehetőségről komolyan gondolkozzunk, s pedig nemcsak én,
hanem Te is, mert végre, ha én nem leszek, te vagy családodnak nem csak feje, hanem
főltartója is.

- Anyádnak, támaszra lesz szüksége, s mert könnyen meglehet, hogy én, soká támasza nem
lehetek, mentül elébb férfivá kell válnod, hogy helyemet pótoljad.

- De hagyjuk ezt, szomorú téma, **és te magadnak, éppoly jól eltudsz
mondani mindent, mint én.**

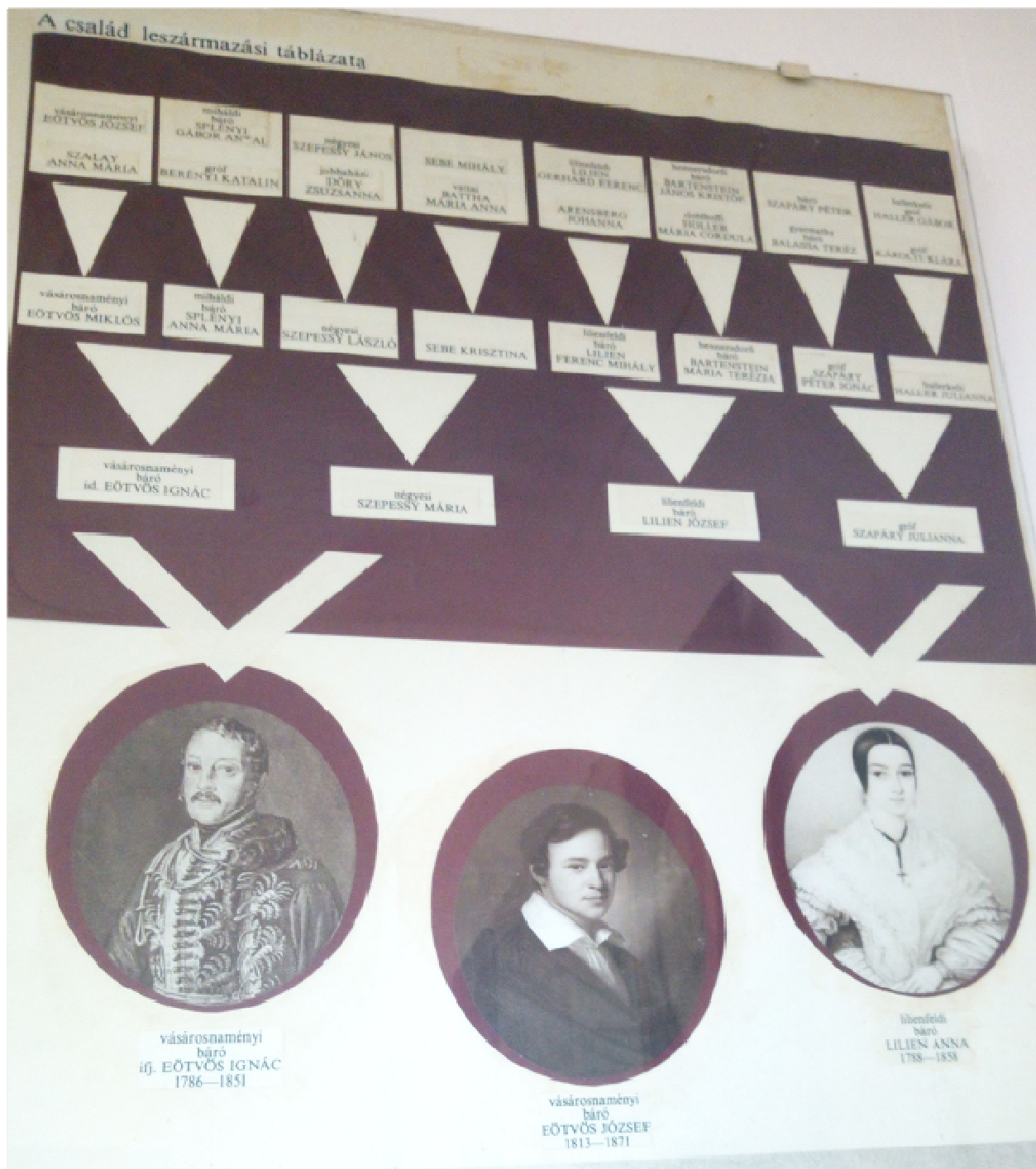

Loránd írja, 1870. július 8-án:

Szigorlatomat, „summa cum laude” fokozattal fogadták el,
ami, sokak által irigyelt megtiszteltetés...
E fokozatot itt, nemigen osztogatják.

Ebben a félévben, kívülem, még csak egy jelöltnek adatott, s **kultuszminiszteri**
örömd telhetik abban, hogy ez is magyar volt...

SZÁRMAZÁSA

Báró éj:

József * 1785 11/25 † 1851 11/21 szül. ház. v. k. t. sz. akadémikus Miniszter Dr. László Ágost (1786-1850)	János * 1812 12/28 † 1888 1/29 alk. h. gr. Vitéz Károly	Mária * 1813 12/28 † 1871 1/21 alk. és szül. nővér 1843 12/28 Rosty Ágost	Dénes * 1817 7/7 † 1878 12/23

Born * 1848 1/24 1868 12/27 Székely János	János * 1847 12/14 szül. Iskay János	László * 1846 11/27 v. k. t. sz. 1875 11/26 Harcósi Gábor	Mária * 1851 12/10 1880 12/20 Péter Erő

Rezső * 1875 1/21	Born * 1889 1/24

László (I. I. tábla)
Csagody Mária

Ferencz kir. tanácsos vasi alispán 1760-1770 Bajkó Károly	Anna Farkas N.	Kata Nagy N.	János Pály R.
János házi apó	Kata Csagody János	Pál Házi Nádor Anna	Francia Perczel N.
Károly Csagody † 1885	Albert Béke v. alispán † 1847 Eckstein A.	Henriette	
Ágost h. Eötvös József Trefort Ágost	Born Trefort Ágost	Anna Ágost N.	Pál * 1880

Eötvös – Rosty

FA-ÁGAK

I. Miklós 1696. 1710–14. alispán, tart. bíró (Debreczeni Mária)		
József 1728–66. Szentmári alisp. (Szalay Anna)	Miklós 1750. (Zaharevsky Zsuzsa)	Imre kapit.
II. Miklós tábornok (b. Spányi Anna)		
I. Ignác 1742. sz. 1753. † 1838. főpáhók (b. Szepessy Mária)	József sz. kir. kam. s kincstári tan. (Almássy Anna)	László kir. tan. 1765–85. széki alispán (I. b. Turczai N. v. Beszky Klára)
II. Ignác báró főúrnök mester (b. László Anna sz. kor. s. p. háty)	Alojz sz. 1791. sept. 25. (gr. Szerényi János)	I-től Sándor s. hátyal bírósz. bírók volt alispán 1807. sz.
József sz. 1813. közoktat. miniszter (Rosty Agnes) sz. kor. s. p. háty	Dionis sz. 1817.	Julia (gr. Vörögg Károly.)
Ilona. Jolán. Leó. Mária.		

Báró Eötvös József sz. 1813. IX/21. † 1880. V/20. ok. h. gr. Vörögg Sándor		
Ilona sz. 1860. V/31. 1868. VII/20. Sándor Lajos	Julia sz. 1847. VII/14. pálka László László	László sz. 1848. VII/27. v. b. t. tan. 1855. VII/28. Horváth Gábor
Mária sz. 1851. IX/10. 1860. III/7. Főúr Ede		

Báró Eötvös József
(1813-1871)
kultuszminiszter
és családja

LESZÁRMAZOTTAK

- GYERMEK 5** (utolsó gyermeke, második kislány, csak 6 hetet élt)
- UNOKA 10** (kettő gyermekkorban elhunyt, az utolsó 1959-ben halt meg)
- DÉD unoka 12** (1997-ben halt meg az utolsó)
- ÜK unoka 6** (főképpen külföldön élők, nem ismert adatokkal)
- SZÉP unoka 4** (az utolsó 1970-ben született, Inkey leszármazott- Hoyos Áron)

/ 37 leszármazott /

Vásárosnaményi báró

EÖTVÖS JÓZSEF Károly Bertalan Albert

Úri u. 19.

Buda (Úri u. 19.), 1813. szeptember 3. 2:00 -

1871. február 2. 23:00, Pest (Erzsébet tér 10.) /57/

Pest

Eltemetve, 1871. február 6.- **Ercsi, kápolna**

Irodalmár, tudós, államférfi, bölcsele

felesége, Barkóczy nemes

ROSTY ÁGNES Katalin Anna
csillagkeresztes és palotahölgy

Pest, 1825. szeptember 20. -1913. május 9., Iharosberény /87/

Házasság: 1842. szeptember 13.

Lipótvárosi templom

[Eötvös József tanúja Deák Ferenc]

5 gyermekük született

1. Eötvös Ilona bárónő Pest, 1846. május 21. – 1924. október 7., Földeák /77/ férje

Földeáki nemes **NÁVAY** Lajos
1842. május 5. – 1905. március 13., Földeák (Csanád vm.)

Házasság: 1868. május 21.

Eötvös József és családja			
Árpád Eötvös József	Erzsébet Farkas József	Ádám Eötvös József	Erzsébet Farkas József
Lajos Eötvös József	Ferenc Eötvös József	Erzsébet Eötvös József	Erzsébet Eötvös József
János Eötvös József	Erzsébet Eötvös József	Erzsébet Eötvös József	Erzsébet Eötvös József

3 gyermek

- **Náray Tamás** 1869. március 2. – 1925. november 9., Bp.
- **Náray Lajos dr.**

Földeák, 1870. szeptember 18. – 1919. április 29., Kiskunfélegyháza (vasútállomás)

Házelnök, a vörös terror áldozata, kivégezték

- Návay Emma Bp., 1884. július 1.-1959. ?, Pomáz

férje

NÁVAY Andor Makó, 1888. augusztus 5. – 1944. szeptember 24., Földeák

2 gyermek

- Návay György Földeák, 1914. július 16. – 1989. március 14., Bp.

- Návay Ilona 1917. ? – ?

2. Eötvös Jolán Jolánta bárónő Buda, 1847. július 14. – 1909. március 19., Bp. /61/

férje

Pallini báró INKEY István László

Polgárdi, 1842. január 24. – 1905. május 26., Iharosberény Somogy vm.

Házasság: 1870. július 17.

3 gyermek

I. – Inkey József Antal Bp., 1871. május 15. – 1945. május 19., Iharosberény

felesége

Apponyi Terézia grófnő

Bécs, 1874. november 11. – 1928. november 2., Bp.

Házasság: 1908. november 18.

3 gyermek

- **Inkey Lajos** József István László

Bp., 1909. október 27. – 1944. július 4., Pripet, Lengyel o. ~ II. világháború keleti front

felesége

Eber Amália (Eber Antal, Dobránszky Vilma)

Házasság: 1934. február 16., Bp.

- **Inkey Péter** Antal József Lajos

Bp., 1911. február 9. – 1996. december 4., Sarasota Florida USA
Amerikába menekült

felesége

Csantavéri Törley Livia Ilona Mária Bp., 1923. április 6. – ?

Házasság: 1966. július 9., New York

- **Inkey Béla** József István Lajos Iharosberény, 1913. szeptember 4. – 1918. ?

II. – Inkey Ágnes Iharosberény, 1872. október 2. – 1950. június 20., Bp.

férje

Gróf **HOYOS Miksa** Pozsony, 1874. november 19. – 1956. július 21. Bp.

HOYOS-család, Németlad

HOYOS MIKSA

Házasság: 1899. május 3., Pozsony

2 gyermek

- **Hoyos József** Németlad, 1900. március 23. – 1977. szeptember 20., Horn

felesége

Radvánszky Éva bárónő 1907. ? – 1979. ?

2 gyermek

- **Hoyos Maximilian** 1928. ? – ?

- **Hoyos Hanna** 1930. ? – ?

- **Hoyos Béla** Németlad, 1901. július 2. – 1978. augusztus 23., Bp.

felesége

Teleki Hanna grófnő 1901. ? – 1988. ?

3 gyermek

- **Hoyos Béla** 1928. ? – ?

felesége Brigitt Vestegar,

3 gyerek: Hoyos Ferenc ?

Hoyos Stefán ?

Hoyos Zsuzsa ?

- **Hoyos Pál** 1929. ? – 1944. ?

- **Hoyos Imre** 1930. ? – ?

felesége Johanna Schell,

1 gyermek: Hoyos Áron 1970. ? – ?

III. – Inkey Pál Iharosberény, 1876. június 23. – 1942. október 25. Bp.

felesége

Nemes Szankovánszky Ágnes Kajdacs, 1887. március 15. – 1964. február 18., Brüsszel

Házasság: 1908. június 9., Kajdacs

5 gyermek

Máriával

- **Inkey István** Mária János Pál

Iharos, 1909. március 10. – 1975. december 8., Ottawa Kanada

felesége

Ingeborg Paradeiser 1924. április 4. – ?

1 gyermek: Inkey Mária Emília 1972. ? – ? (Erzsébet Schmid)

- **Inkey Mária** Jolánta Tekla Ágnes Paula

Iharos, 1910. április 20. – 1992. június 27., Southampton Anglia

férje

Széki **Teleki** József gróf

Gyömrő, 1900. május 10. – 1985. február 10., Brüsszel

- **Inkey Klára** Mária Jolán Tekla Veronika

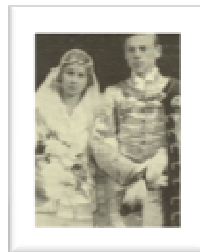
Iharos, 1911. július 9. – 1981. szeptember 9., London

férje

Verőcei **Pejácsevich** Péter

1900. május 10. – 1987. február 16., Buenos Aires

Házasság: 1932. november 9., Bp.

1 gyermek: Pejácsevich Nóra 1933. ? -1940. ?

- Inkey János Mária László István Pál

Bp., 1915. július 2. -1918. február 11., Iharos

- Inkey Tekla Mária Ladislaja

Iharos, 1919. szeptember 9. – 1997. április 19., Bp.

Inkey Ötönél			
Inkey – Keller			
Inkey	Inkey	Inkey	Inkey
* 1900	* 1900	* 1900	* 1900
Inkey Mária	Inkey Mária	Inkey Mária	Inkey Mária
* 1919	* 1919	* 1919	* 1919
Inkey	Inkey	Inkey	Inkey
* 1919	* 1919	* 1919	* 1919

férje, **Ipolyi-Keller** Tamás

1904. augusztus 3. – 1972. október 23.

Házasság: 1964. szeptember 9. Bp.

3. Eötvös Loránd Ágoston báró dr.

Buda, 1848. július 27. – 1919. április 8. Bp. /70/

Svábhegy
felesége

Kerepesi úti temető

Horváth Gizella Klára Mária 1853. ? – 1919. ? , Bp.
Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter lánya

Házasság: 1875. július 28., Marienbad

3 gyermek

- **Eötvös Jolán** Jolánta bárónő 1877.? – 1879. ?
- **Eötvös Rolanda** Mária Ágnes bárónő 1878. január 10. – 1953. április 13.
- **Eötvös Ilona** Ágnes Jozefa bárónő 1880. június 4. – 1945. február 15.

4.- **Eötvös Mária** Anna Júlia Ágnes bárónő

Buda, 1851. szeptember 10. -1928. október 4., Bécs /77/

férje

Báró **Plener** Ernő dr., osztrák pénzügyminiszter

Cheb (Eger), 1841. október 18. – 1923. április 29., Bécs / hietzingi temető /

Házasság: 1886.

1 gyermek: Plener Ernő József Bécs, 1887. július 14. – ?

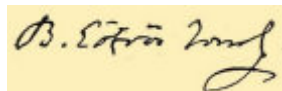
5.- **Eötvös Andor** Dénes József Ignác báró

1854. június 10. – 1854. július 23., Pest

/ 6 hetesen halt meg, torokgyíkban /

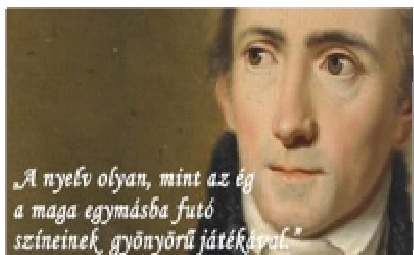
MUNKÁSSÁGA – ELISMERÉSE

IRODALMI művei

Barátaim állítják, hogy némi befolyást gyakoroltam nyelvünkre, s magam is hiszem, hogy sok szólási forma, mely most közönségessé vált, munkáim által hozatott be irányunkba.

Mindég csak azt keresve, hogy gondolatomat tisztán fejezzem ki, midőn annak nyelvünkben, kész formát nem találtam, magam alkottam ilyet, néha az elfogadott grammatikai szabályok dacára is; innen van, hogy ámbár **nyelvünk haladásában, talán némi érdemem van**, soha tulajdonképp, korrekt író, nem lett belőlem.

gr. Dessewffy Józsefnek

1831. március 26-27.

Kedves barátom!

Ami, ama régi országban történt, azt látjuk, hazai literatúránkban is.

... kövessük az etimológiát, de csak amennyire megengedi az ízlés, és viszont.

Ez, csekély véleményem, a magyar ortográfia felől, ha ez hibás, vagy a **magyarságomban, akármiféle hibákat találsz, kérelek jobbíts, és ne tunyaságomnak, csak körülményeimnek tulajdonítsd.**

Idegen hangok érdeklék, az alig született füleit, idegen hangokat rebegének, először megnyílt ajkaim, anyanyelvem német, az örökséget, melyet minden anya, legszegényebb gyermekének is hagy, önnön fáradsággal kellé szereznem, a köteléket, mely legerősebben köt mindenkit hazájához, a nyelvet, önnön karokkal fonom, ha csekély is, amit bírok, mondhatom, az én mívem, és bízvást várhatok engedelmet és segédet mindenkitől, kinek alkalmá, nálaménál boldogabb volt, főképpen tőled.

hív, s tisztelő barátod

B. Eötvös Josef

Ifjúkori színdarabok

ANYÁM kívánsága s kérése, nékem mindég szent, s azért azt most, teljesíteni kívánom.

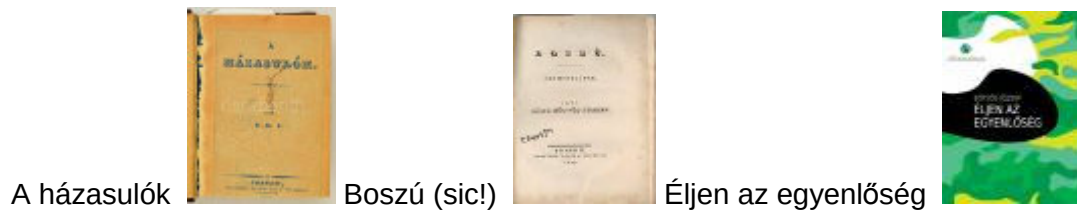
A vígjáték kiadása eránt, ellenvetése nincs, csak a név, egész kiírása ellen protestál; végre ebben egyeztünk: **B.E.J.**

[...] anyám, csak attól fél, hogy nagy, becses, nemes, vitézlő, nagyságos, s méltóságos nevem,

Bajza úr, Recenziói által, nagyon kisebbitetne, s szívesen engedek kérésinek.

- Így tehát: A házasulandók, **írta B.E.J.**

(1833., Szalayhoz)

REGÉNYEI

A karthausi , 1839-1841

A falu jegyzője, 1845

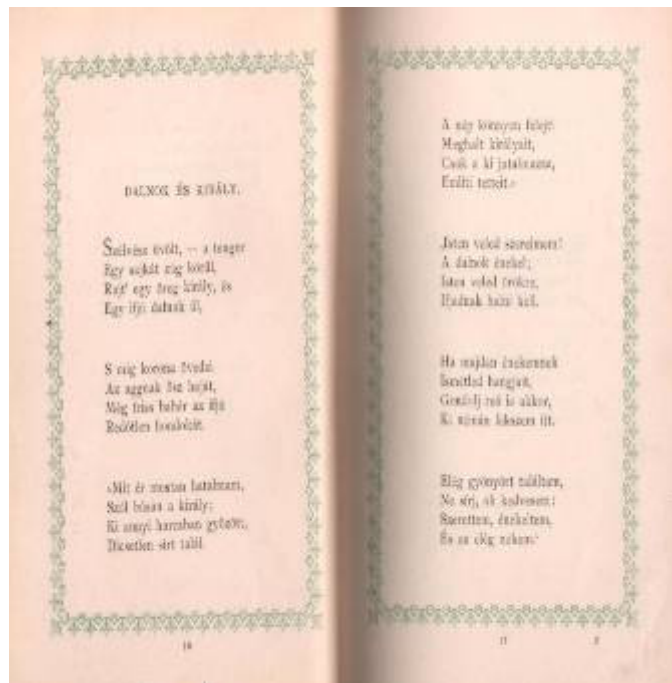
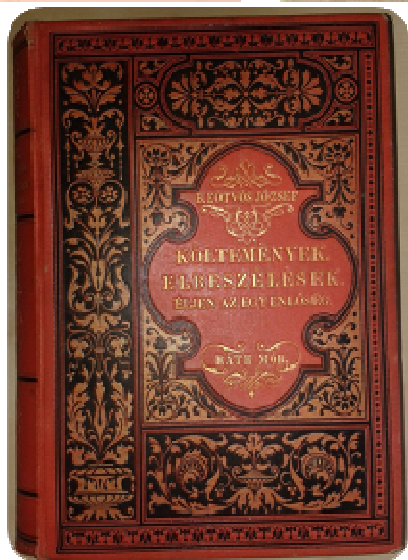
Magyarország 1514-ben, 1847

A nővérek, 1857

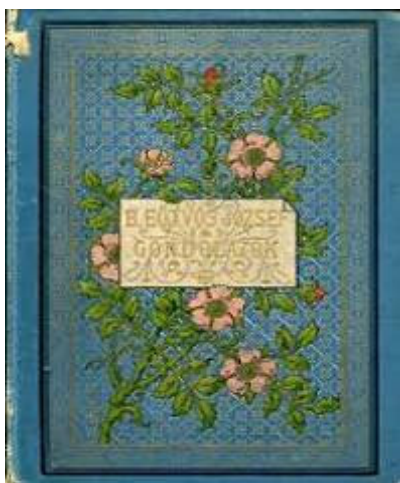
Elbeszélések, novellák

- A molnárléány
- Egy tót leány az Alföldön
- Novella
- Téli vásár
- Pusztalák
- Magyar élet: Töredék, A nevelő
- Egy gazdasszony levelei
- A XIX. század bárói

33 verse jelent meg kötetben kiadva

EGYÉB munkáinak kiadásai

GONDOLATOK

Gyulai Pálnak, **1863.** szeptember 12.

Kedves barátom!

Ismét nem találkozhatunk, az alföldi vasút dolgában, még ma reggel Bécsbe kell mennem.

- Miután az orvosok, s természetvizsgálók ülésére, melynek elnöke vagyok, az ország különböző vidékeiről többen gyűlnék össze, a kelendőség tekintetéből szeretném, ha Gondolataim, az ülés alatt kijöhetnének.

Igen lekötelné, ha az erre szükséges intézkedéseket addig, míg visszajövök, Emichnél megtenné, másképp elkésznék.

- A könyv címe: egyszerűen **Gondolatok;**

az ajánlat: **Anyám emlékének.**

A jelige: Ne higgy (vagy ne bízzál), oly gondolatnak, melynek szíved ellentmond.

(**anyám, nem is tudott magyarul**),

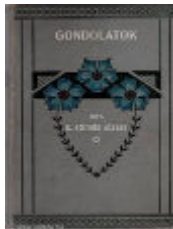
a gondolat, anyám levelében így áll: Glaube keinem Gedanken, dem dein Herz widerspricht, ha tehát, jobb fordítást tud, tegye azt az előbbinek helyébe.

Mikorra visszajövök (körülbelül 17-én), Emich, talán elkészítheti azokat, s benyújthat egy példányt a políciáról (!), úgyhogy mikorra visszajövök, vagy legalább az ülés alatt, kiadhatjuk. Bocsánatot kérve az alkalmatlankodásért, mellyel annyira elfoglalt idejét ismét igénybe veszem

őszinte barátja Eötvös

50 éves volt ekkor

„Félig nem olyan fontos az, mit tanítunk gyermekeinknek, mint az, hogy” tanítjuk. Amit az iskolában tanultunk, annak legnagyobb részét elfelejtjük, de a hatás, melyet egy jó oktatási rendszer szellemi tehetségeinkre gyakorol, megmarad.”

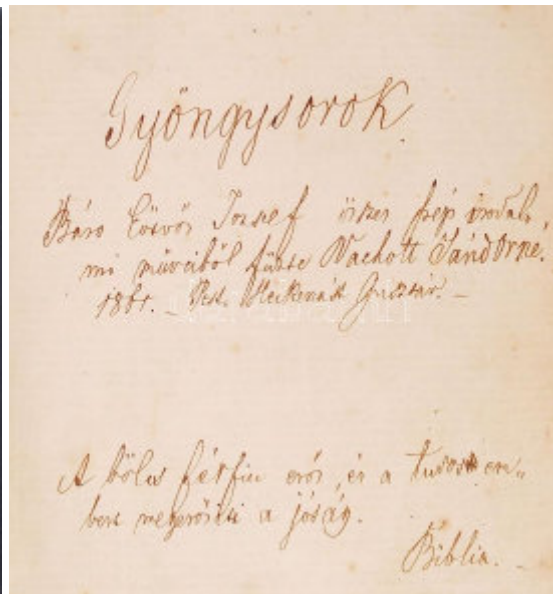
(Eötvös József: Gondolatok)

„A sima utak, melyeken kevés fáradtsággal messzire juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége leginkább vágódik, legyen másoké. Nekem, ő Mindenható, adj rögs ösvényt, mely mindig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sosem.”

Eötvös József, Gondolatok

Egyszerű, az ember végsóhajtása, mint a melódia végtonja, nem tudja senki, öröm vagy fájdalom dala volt-e, az élet.

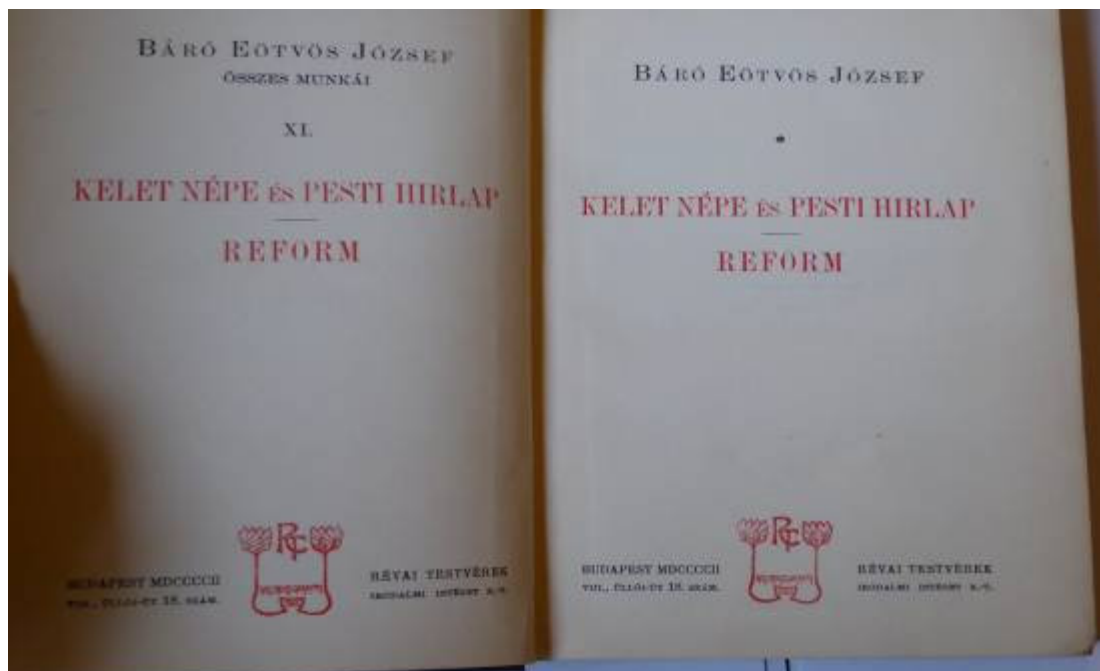
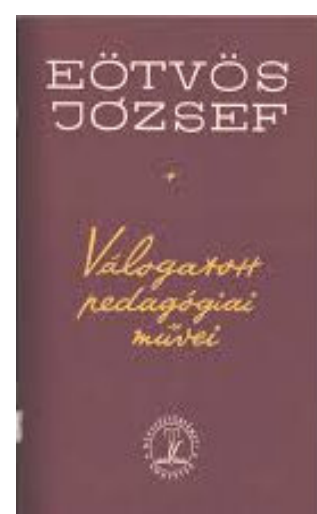
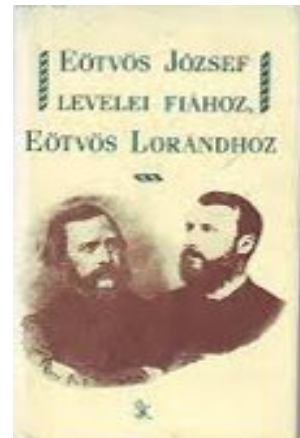
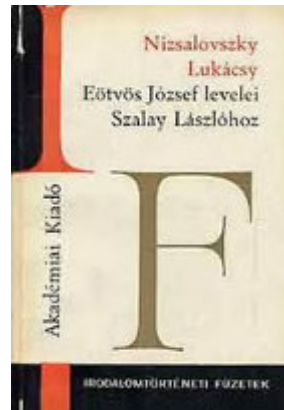

Bevezető

Eötvös József

I. Szakmai tevékenysége — Eötvös értekezései

1. Eötvös 1821. aug. 2.
2. Eötvös 1821. szept. 5.
3. Eötvös 1821. szept. 10.
4. Eötvös 1822. jún. 24.
5. Pannónia 1822.
6. Pannónia 1822. febr.
7. Pannónia 1823. febr.
8. Pannónia 1823. júl. 20.
9. Székely 1823. júl. 20.
10. Tatabánya 1824. máj. 24.
11. Tatabánya 1824. szept.
12. Eötvös 1825. jan.
13. Eötvös 1825. márc.
14. Eötvös 1825. márc. 20.
15. Eötvös 1825. ápr.
16. Eötvös 1825. jún. 30.
17. Eötvös 1827. októ.
18. Eötvös 1827. dec.
19. Eötvös 1827. dec. 19.
20. Eötvös 1828. jan. 5.
21. Eötvös 1828. jan. 5.
22. Eötvös 1828. jan. 5.
23. Székely 1828. ápr. 1.
24. Eötvös 1828. júl. 1.

Fő Munkájának, a népoktatásnak hatása

MTA épülete,
Budapest

Báró Eötvös József, 22 évesen, 1835. 09. 14-től lett az MTA levelező tagja, 1839. 11. 23-tól rendes tagja, 1855-től másodelnöke, majd gróf Teleki József és gróf Dessewffy Emil után, a Magyar Tudományos Akadémia, harmadik **elnökének választották 1866. 03. 18-tól**, mely tisztségét haláláig ellátta.

...ma választattam, az Akadémia elnökének.

Van tér hasznos tevékenységre, csak erő legyen.

(naplójába írta, **1866. március 18-án**)

MTA, Kisfaludy Társaság

Toldy Ferencnek

Tekintetes Titoknok Úr!

Van szerencsém jelenteni, hogy Elnök Úr Önagyságának, éppen e mai napon adtam tudtára, a Magyar Tudós Társaság levelező tagjának lett kinevezésem, általmi elfogadtatását; midőn tehát, ezt a Tekintetes Titoknok Úrnak, ezzel szintűgy, s általa a Tekintetes Társaságnak tartozó tisztelettel bejelentém, vagyok a Tekintetes Titoknok Úrnak alázatos szolgálja,

Ercsi, okt. 7-én 1835.

B. Eötvös József

A Kisfaludy Társaságnak lesz tagja, 1838. november 25-től,
1847-ben elnöknek választják meg.

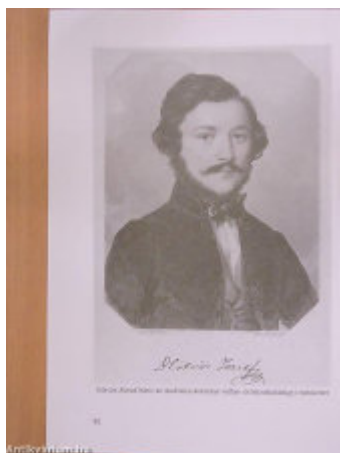
“ Hogyan **örvendett**, egy-egy új tehetség feltűnésének, s mily **részvétellel fordult** hozzá.
Petőfin kezdve, kit támadói ellen, az irodalom terén is védett, hány ifjú költő és tudós, nyert tőle
buzdítást és gyámolt. “

(Gyulai Pál)

Megállapodás Kazinczyval

POLITIKAI PÁLYA

Ifjúkortól

Haláláig

A sima utak, melyeken kevés fáradsággal messze juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége vágyik, legyenek másoké.

Nekem, ó Mindenható! adj, rögzös ösvényt, de szép kilátással, mely mindég felfelé vezet...

Ifjúságom első éveitől, szívem, **minden elnyomás ellen feldobogott**; gyűlöltem a zsarnokságot, inkább belső ösztöneimet követve, mint azért, mert a szabadság áldásairól, még okok meggyőzőenek.

Eszméi: **SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, NEMZETISÉG**

Első fiatalságomban, **egy álom lebegett körül**: vajha, erőim s tehetségeim szerint, hazámnak a nevelés, a népnevelés terén szolgálhatnék, mert láttam s éreztem, hogy éppen e téren van leginkább elhanyagolva, hazánk állapota.

Ezen álom, noha nem láttam akkor, megvalósulásának módját, mégis boldogított.

Azon hely, melyen magunkat szabadnak érezhetjük, melynek története dicsőségünk, virágzása boldogságunk, jövője reménységünk, hol házunk áll, hol idegennek nem tartanak – ez, a haza, s kinek ez nem adatik meg, attól odaadást nem kívánhatsz.

Batthyány-kormány kultuszminisztere

1848. április 7.- 1848. szeptember 11-ig

id. Szász Károlynak 1848. április 17.
Tisztelt tanár Úr!

A hazánkban történt, nagyszerű változások következtében, a vallás és közoktatás tárcája, reám bízott.

Teljes meggyőződésem szerint, nemzetemnek nem tehetek semmi által hasznosabb szolgálatot, mint ha nehéz feladásom betöltésére, oly férfiak segédét kérem ki, kiket mind saját érdemeik, mind a közbizalom, e nehéz körülmények között, erre alkalmasokká tesz.

Lónyay Gábornak 1848. április 20.

Minden súrlódások elkerülésére, szükségesnek láttam, tárcámnak kezelését úgy rendezni el, hogy minden vallásfelekezetnek, vallásos ügyei, egészen elkülönözve egymástól, igazgattassanak.

Erre három szekciót fogok felállítani, egy katolikus, egy protestáns, s egyet, a görög nem-egyesültek számára.

- Az egésznek dolgozunk, de csak itt teljesíthetjük kötelességünket, s a haszon, mely működéseinkből az emberiségre háromol, attól függ, hogy saját körünkben, feladásunknak eleget tegyünk.

1848. szeptember 30-án hagyja el az országot

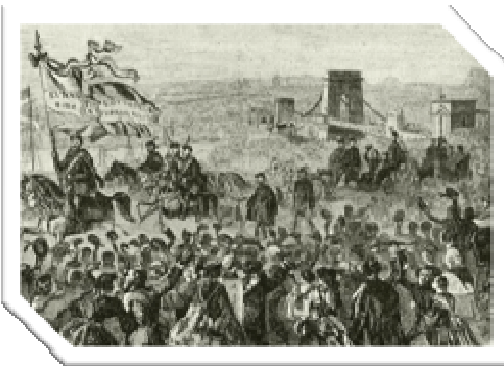
és

1850. november végén költözik haza,

december 8-án, már Pesten van

Az égő csipkebokor csudája Magyarország.

Meddig borítja láng, s még mindég megmaradt, s nem emésztődött fel.

Képviselővé választása

Andrásynak, 1865. augusztus

Ötvenkét esztendősen, főképp oly beteges ember, minőnek magamat érzem, nem sokat halogathat, s **én nem akarok síromba szállni anélkül, hogy legalább tisztán kimondtam; mi volt törekvéseimnek célja, egész életemen át.**

1865. szeptember 10.

Ha e kérdést tisztába hozom, szolgálatot teszek a hazának...

Hogy azonban boldoguljak, támaszra van szükségem, s ha itt-ott tévednék, hű barátok tanácsára.

Ha látnád, mennyit dolgozom, hány cikket és levelet írok, s mily fáradtsággal nézem végig, régi jegyzeteimet, az egyes kérdésekről, mosolyognál.

De érzem, hogy fordulóponton állunk, s habár néha betegnek találom magamat, **fel akarom használni egész erőmet, az utolsó cseppig kifacsarva mindent, mi bennem van...**

Lónyay Menyhértnek ,1866. október 2.

... ha magam maradnék is, föl fogok szólalni meggyőződésemmel.

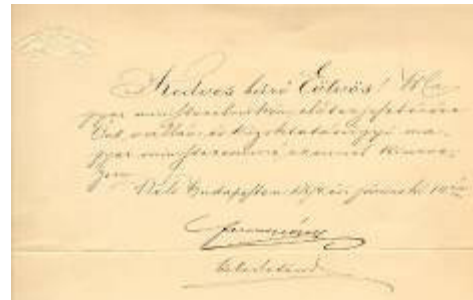
Egész életemen át, csaknem mindig minoritásban voltam, s ha van érdemem, ez az, hogy attól, sosem ijedtem vissza; de azt, hogy saját véleményemet megtagadtam..., ezt felőlem, nem fogja mondani senki.

Falk Miksának, 1866. október 6.

Azoknak vagyok egyike, kik arra valók, hogy elöljárjanak, **de a gondolat, s nem a cselekvés mezején**, és ebben, sem az ókonzervatívok, sem mások nem fognak akadályozni.

Andrássy-kormány kultuszminisztere

1867. február 20.-1871. február 2-ig, haláláig

Falk Miksának, 1867. április 21. **Húsvétvasárnap**

Tisztelt barátom!

Ma feltettem, hogy nem dolgozom semmit, s nem is tettem mást, mint hogy a délelőtti nagyobb részét, a botanikus-kertben töltöttem, s a tanár nem lévén otthon, s a kertészlegények nem ismervén, többet tudtam meg, mint **kultuszminiszternek** szokása.

Nem csak dolgozni nem akartam, de írni sem; de hazatérve, kezembe vettem Magyarországot, láttam Ön nevét, elolvastam cikkét, s ott találtam, a **szép piros tojást** számomra, s most leültem, hogy megköszönjem, mert, ámbár nem vagyok hiúbb másoknál – legalább író- s politikustársaimat értem –, de jól esik, ha itt-ott, egy okos embernek eszébe jut, hogy bizonyos dolgokat, melyekről most, a verebek is csiripelnek, én mondtam ki először az országban, s hogy célként mertem kitűzni magamnak, oly dolgokat, melyek akkor még, reménynek is nagyoknak látszottak.

- Ebből láthatja, hogy bármit beszéljenek egyesek, nem látom a jövőt oly borúsnak, s nem mondok le a jövőről.

- Meg vagyok elégedve helyzetünkkel, hiszem, vagy inkább érzem – mert vannak instinctusaim –, hogy szebb jövőnek megyünk elébe, s így kedélyi állapotom jó; annál rosszabb a corpus delicti.

Májam, Karlsbad után sóvárog, fejem zúg, lábaim romlanak; egyáltalában, mint rokkant katona fogok részt venni, a győzelmes sereg diadalmenetében, s annyira el vagyok halmozva munkával, hogy alig győzöm.

Őszig, ha Isten megsegít, a pátens ügye rendben lesz, a szerb iskolák s egyházak szervezete – s pedig az illetők meglegedésére –, és a zsidó zsinat összehíva.

Ezekén kívül, hogy mulatságom is legyen, rendezem a fundacionális javakat, felépítem a Lipót-templomot, építek egy nagy kémiai laboratóriumot az universitas számára, s visszaállítom a győri jogakadémiát.

Ennyit, ha élek, bizonyosan teszek; ha idő marad, van még más dolgom is.

1867. április 29.

Annyira azonban, még most sem jutottam, hogy a sok **Excellenciás címet**, levélben, nem sokalltam volna meg.

E sallang, jó az adresszre, benn a levélben **nem szeretem...**

Egyáltalában én – mint azt tegnap, választóimnak is megmondtam –, **EÖTVÖS JÓZSEF akarok maradni.**

... közdolgainkról, annyi azonban bizonyos, hogy mindenesetre sokkal rosszabbul is mehetnének.

Üres pénztárral és igen közészerű erővel, csudákat művelni nem lehet.

... reményilem találkozunk, hacsak nem kerülök ágyba, tegnapelőtt is ott voltam, tegnap választottak, s ma, ismét csehül érzem magamat.

1867. június 11.

Bármennyire el vagyok foglalva, **az nem lehet, hogy szívem örömében, legalább néhány szót, ne írjak.**

Nem hittem volna soha, hogy koromban még, ily boldognak érezhetem magamat, főképp, politikai események által.

De, mi most történt, sok fáradságnak, hosszú küzdelmeknek és számtalan keserűségnek díja, s így, nem érzem magamat értelmetlennek, e jutalomra.

A kiegyezés megalkotása

- A szász Friedrich Ferdinand **BEUST** (1809-86) külügyminiszter (1866. ősz), majd Belcredi helyett miniszterelnök (1867. február eleje)
- Andrássy, Eötvös és Lónyay bécsi engedményei (1867. I. 9-11.)
- Deák enged: a hadsereg kérdésében az uralkodói felségjogok megmaradnak
- Az Andrássy-kormány kinevezése (1867. II. 17. ill. 20.)

Lónyay Menyhértnek, 1867. aug. 14., **Ragaz**

Föltettem magamban, hogy néhány hétig, minden komolyabb dologgal föl hagyok, s azért hoztam magammal leányaimat, hogy kedves csevegésükkel, ha lehet, elűzzék, még gondolataimat is.

Éreztem, hogy szükségem van ily pihenésre, s az eddig élvezett nyugalom, máris jól hatott reám, így, hogyha pár hetet, e csendes fürdőben tölthetek, talán szert teszek az erőre, melyre jövő ülőszakunkban szükségünk lesz.

Eötvös Lorándnak

1868. január 7.

Kedves fiam!

Köszönöm, újév napjára írt leveledet, és szíves kívánataidat.

Ha még nem tetted, kérlek, írd anyádnak.

A kedves öszveszedte minden aranyait, s hozzá, még pár napoleonomat is, s miután, a postavevényt nem találja, most fél, hogy küldeménye elveszett.

- Mit a múlt évről írsz, igaz.

Nem volt rossz év, egyikünkre nézve sem, mert elértük, mit te kívántál, s mi után, én fáradtam; a különbség az, hogy Te azt, miért külföldi egyetemre menni kívántál, elérheted, mert csak magadtól függ, míg én, ki az alkotmányosságot, csak azért óhajtani, hogy nemzetünk haladásának eszköze legyen, talán nem fogom teljesülve látni reményeimet.

Nekem ehhez, saját iparkodásomon kívül, még egy egész nemzet közreműködése volna szükséges, s ehhez eddig nem sok kilátásom van.

- Sem valóságos alkotmánnyal, sem igazi abszolutizmussal nem bírván, egész múltunk, politikai küzdelmek, vagy helyesebben mondva, cívódások között folyt el, s most, midőn végre szabadon rendelkezhetnénk, nem vagyunk előkészítve reá.

- Pótolhatjuk-e azt, amit elmulasztottunk, meg fogjuk-e oldhatni feladásunkat – a jövőnek titka; – de annyi bizonyos, hogy nehéz munkára vállalkoztunk.

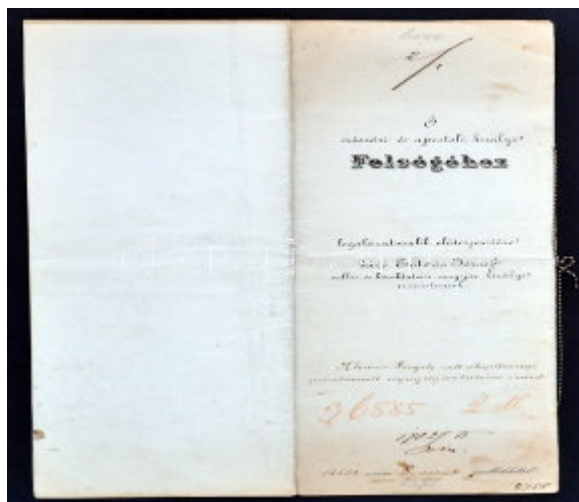
Néha, csaknem kétségbeesem.

Vannak pillanatok, mikor körülbelül, úgy érzem magamat, mint, ki egy nagy követ lát maga előtt, melyet fel kell emelnie, s melyhez tudva, hogy saját ereje nem elégséges, mégsem talál senkit, ki őt segíteni akarná.

- Ég áldjon meg. Ha időd engedi, írdál mentül többször, s ha nem válaszolok, tulajdonítsd a sok telegramnak, mely, mióta Andrassy Bécsben van, üldöz; most is négy fekszik asztalomon. Anyád, s a lányok csókolnak.

Eötvös József kézi írása

1868. szeptember 1., Molnár Aladárnak

Holnap után töltöm be 55-ik évemet, s mondhatom, 15 éves koromtól, **mindig egy irányban**, vagy legalább **egy cél után törekedtem**, – az nem lehet, hogy ennyi fáradságnak, hogy ily komoly és hosszú törekvésnek, ne legyen végre legalább némi sikere, s hogy a kegyes Istenség, mely oly nehéz időkben megoltalmazott, az erőt megtagadja, mely ma szükséges, hogy legalább **egy részét annak**, **be is fejezhessem, amit eddig csak előkészíték.**

1868. szeptember 9., Karlsbad, Lónyay Menyhértnek

Kedves barátom!

Előbb telegram, később hosszabb levél által tudósítottam, hogy бүдзсéмет, még 15-e előtt kívánod, hogy 16-án. öszves бүдзсéдет terieszthesd a Ház elébe.

Igen sajnálom, hogy szenvedő egészségem miatt, mely a víz erős hatása után, még érezhetőbb, kúrát nem szakíthatom félbe, s így bármennyire sietek, e hó 15-e előtt nem jöhetvén Pestre, kívánatomat nem teljesíthetem, azt azonban természetesnek fogod találni, hogy miután azon rendelkezés közöltetett a minisztériumokkal, hogy a múlt évi költségvetésnél túl ne menjenek, azon változásokat, amelyek ezáltal, az általam tervezett büdzsében szükségessé válnak, magam akarom tenni.

Előre is, ki kell azonban jelentenem, hogy kíváncságotat, alig fogom teljesíthetni.

Nem lehet, reám nézve kellemetlenebb sőt fájdalmasabb, mint ha, arra látnám kényszerítve magamat, hogy bármily kérdésben, társaimtól különváljak, de minden embernek kötelességei maga iránt is, és ezek parancsolják, hogy azt, mit a nevelés érdekében szükségesnek tartok, a törvényhozástól kívánjam; a képviselőktől függ, azt megtagadni, és én ez esetben, csak azon jogot tartom fel magamnak, hogy miután hivatalom sikeres folytatása, a szükséges pénz nélkül nem lehetséges, állásomat másnak engedjem át, s így azon gyalázattól óvjam meg magamat, hogy miután, minden józan ember átláthatja, hogy haladásunk, sehol sem szükségesebb, mint a nevelés terén, évekig álltam az ügynek élén, s éppen itt nem történt semmi.

Elvállaltam állásomat, hogy a kiegyezés nagy mívét elősegítsem, s hogy népünk mívelésén dolgozzam.

Az elsőt, nagy részben elértük; ha a másodikat, mint miniszter, elérni képes nem vagyok, mint független képviselő, talán többet használhatok ezen ügynek, melynek mint eddig, úgy ezentúl, életem és testi s lelki tehetségeim szentelve lesznek.

- Ég áldjon meg. 16-án, reménylem, találkozunk.

híved Eötvös

1868. december 7., Lorándnak

- Ha az utolsó törvényhozásra visszatekintek, mely holnapután végzi üléseit, csaknem megijedek, a bevégzett tárgyak száma és fontossága előtt.

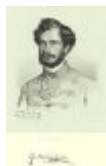
... a régi Ausztria Birodalom helyébe, egy új állam lépett, melynek még címe is megváltozott, mert a birodalom ezentúl, a diplomácia körében is, a Magyar-Oszták Birodalomnak fog nevezetni.

- Jó törvények, magokban véve, még nem elégítik ki, a népek szükségét, s bármi helyesek azon elvek, melyek népnevelési és interkonfesszionális törvényeimben felállítottak, sok időre, s munkára lesz szükség, míg a törvények, gyümölcseit megteremhetik.

De annyi bizonyos, hogy **törvényeimben, egy szebb jövőnek alapjait raktam le**, s ezzel beérheti egy ember, főleg koromban.

Nincs, ezen, fontos kérdések között egy, melyen **harminc év óta**, nem dolgoztam.

Sok idő ez, sok keserű emléket hagyott maga után; de hogy mindemellett, e kérdések megoldását elértem, sőt, hogy azok, mind az általam felállított elvek szerint, sőt, általam fönntartott és keresztül vitt törvényekben oldattak meg, ez, oly ritka szerencse, melyért, az isteni gondviselésnek, nem mondhatok elég hálát.

gr. Andrássy Gyulának

1870. július

Az itt teendőket, bátran bízhatod rám; **én se a fáradságtól, se a felelősségtől nem ijedek vissza**, amellyel helyettesítésed járhat, s biztossá teheted őfelségét, hogy szelídségem dacára, nem fog hiányozni bennem az erély, annak megvédésére, aminek alkotása, egész életemnek, fő törekvése volt.

1870. július 23.

Már több püspökkel szóltam, délután még néhányval találkoztam, igen józanul nyilatkoznak, s én jót merek állani, hogy ha őfelsége, tanácsaimat követi, és én munkaképes maradok, minden nagyobb zavar és konfliktus nélkül fogom, Magyarországot, az egyházi bajokon, keresztülvezetni.

1870. december 30., Tanárky Gedeonnak

Közel egy hete, hogy időm nagyobb részét, ágyban töltöm.
Naponként lázam lévén, melytől kinin, és más csemegék dacára, nem szabadulhatok.

- Kérlek, légy szíves, és holnap vagy holnapután látogass meg, ha lehet, 4 óra előtt, mert este paroxizmusomba esek, szólni szeretnék veled, azon változások iránt, melyek, adminisztrációnk rendezésében, halaszthatatlanokká váltak.

1871. január 6.

Tisztelt barátom!

Igen kérek, jöjj holnap reggel (10 órától bármikor), hozzám.
Hogy, a hivatalban teendő intézkedések iránt, együtt szólhassunk.

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor

Báró EÖTVÖS JÓZSEF elhunyt

“ NEVELJÜNK POLGÁROKAT, s azután tegyük őket boldogokká... “

Báró Eötvös József írta ezeket a sorokat, gróf Dessewffy Józsefnek 1831-ben.

18 éves volt ekkor.

Akinek ilyen fiatalon, ilyen gondolatok forognak a fejében, előrevethető, hogy komoly küldetetése lesz, a magyar nép, az állam fejlődésének és haladásának előmozdításában.

Báró Eötvös József, két alkalommal volt vallás és közoktatásügyi miniszter. Először 1848-ban, az első felelős magyar Batthyány-kormány, másodszor 1867-ben, az Andrássy-kormány tagjaként.

Pedagógiai reformgondolatok, már 1840 tájékától kezdték foglalkoztatni, és dolgozott e témában.

1848. július 24-én, terjesztette fel az országgyűlésnek, a népoktatásról szóló törvényjavaslatát, mely a népoktatás alapvető kereteit, elveit tartalmazta.

Az 1867-es, osztrák-magyar kiegyezés után, Eötvös célja, a közoktatás korszerűsítése volt. A magyar népoktatás-történet, kiemelkedő jelentőséggel bíró jogdokumentuma, az Eötvös **névéhez fűződő, 1868. évi XXXVIII. törvénycikk.**

A kultusztárca birtokosának, szilárd elhatározása volt, hogy befejezi a magyar közoktatás polgári átalakítását, – azt a folyamatot, 1848-ban elkezdődött.

Határozott oktatáspolitikai elképzelései voltak, melyet hozzáértéssel, az ügy iránti alázattal végzett.

Eötvös, új törvényjavaslata, 1868. június 23-án került, a képviselőház elé, melyet 1868. december 15-én szentesített az aláírásával, Ferenc József magyar király.

Ezzel, megszületett Magyarország, első népoktatási törvénye.

Meggyőződése volt, hogy a tudás segíti elő, az ország helyzetének javulását, művelt polgárokat kell, az oktatás segítségével nevelni, akik képesek lesznek, a haza jobbítására, az állapotokban, az egyenjogúság, az igazságosság megvalósítására.

Bár, érezte, hogy terveit, végig megvalósítani nem tudja, az alapokat lerakta, bízva abban, hogy munkáját folytatja majd, egy újabb nemzedék.

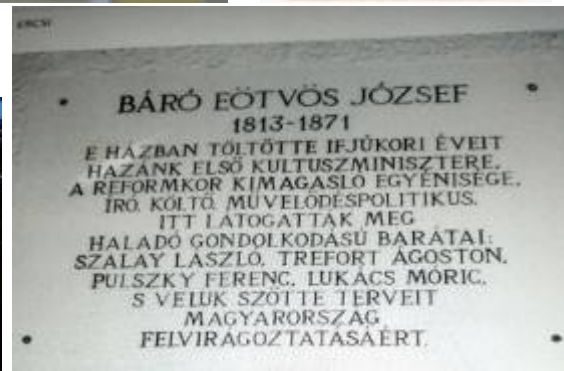
“ Nem, akik az emberi jólét előmozdítására, új eszközöket találnak, hanem, kik az embereket, a létező eszközök, s viszonyok, kellő használatára okítják, valóságos jótévedői, kortársaiknak. “

Így forgott körbe, egy egész élet hivatása, 18 éves korától, haláláig:

“ NEVELJÜNK POLGÁROKAT...”

ERCSI

SZÁMONTARTOTT évek

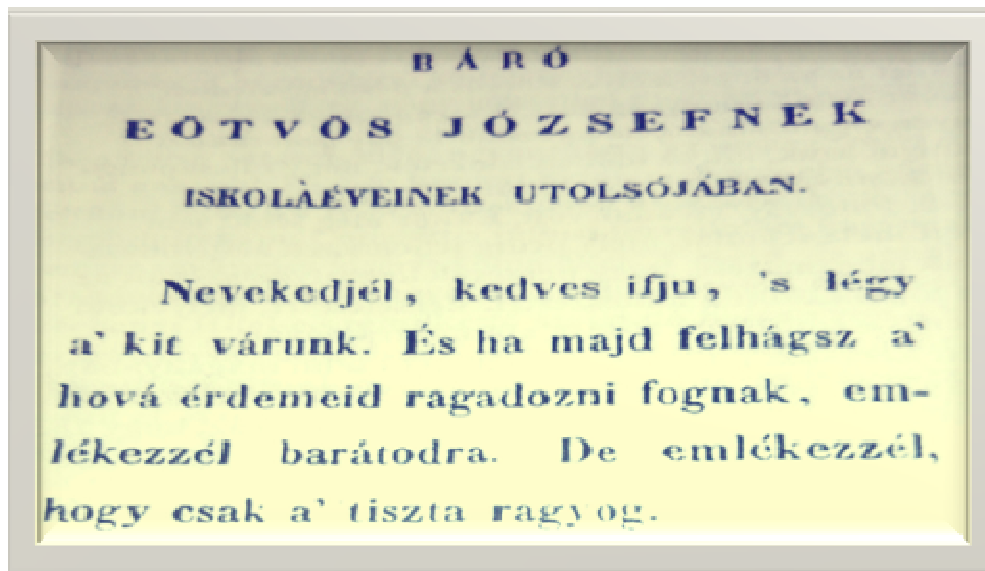
1831. szeptember 3. Szalay Lászlónak

Máma **18 éve, hogy születtem**, örömben töltém e napomat mindég, úgy töltöm máma is, midőn kedves anyámat s nénémet nyomom keblemhez, s távollévő barátjaimról gondolkozok. Oly víg vagyok, mint régolta még nem voltam, mert ha kinézek éltem egére, tiszta kéken boltozik az felettem...

Előttem fekszik életem, s bátran, örömgve járok gyönyör tájak közt, **a jövődő, talán komoly életem felé...**

1831-ben írta Kazinczy Ferenc

1832.

Mindemellett, a gyermekség, mégis legboldogabb szakasza életünknek.

1832 v. 1833, Széchenyi Istvánnak

Kedves Gróf Úr!

Hogy tizenkilencedik században, **tizenkilenc évű** ifjú, hitelt kér, az nem éppen oly nagy ritkaság, de hogy oly férfitől kér, kinek legkisebb szolgálatot sem tehetett még, az a különös, és bámulásra volna méltó, ha nem a Hitel írójától, s oly férfiútól kérné, mely annyi szívességgel fogadá, mint a Gróf Úr engemet.

Váratlan, becsületben járó kiadás, kényszeríthetett csak arra, hogy a Gróf Úrtól 50 aranyat kérjek, mely pénzt 6 hónap múlva, köszönettel fizetem le a Gróf Úrnak.

Azonban pedig remélvén, lesz nékem is majd alkalmam, a Gróf Úr barátságát viszonzni.

Maradok igaz barátja,

Eötvös Jos.

1833.

Szalay Lászlónak

Anyám kívánsága s kérése, nékem mindég szent, s azért azt most, teljesíteni kívánom.

A vígjáték kiadása eránt, ellenvetése nincs, csak a név, egész kiírása ellen protestál;
végre ebben egyeztünk: **B.E.J.**,
... anyám csak attól fél, hogy nagy, becses, nemes, vitézlő, nagyságos s méltóságos
nevem, Bajza úr Recenziói által, nagyon kisebbsítettne, s szívesen engedek kérésinek.
- Így hát: A házasulandók, **írta B.E.J.** .

Augusztusban Fehér vármegye lakosa lesz belőlem...

Vasárnap 31. Márciuson... délután **Ercsibe** tódulunk.

26. Júliuson **Ercsibe** leszek, érted, Vállas és Ecksteinért, alkalmatosságot küldendek, mely
29-én Ecksteinnél fog várni.
Ha lehet, látogasd meg barátodat.

1835.

Toldy Ferencnek
Tekintetes Titoknok Úr!

Van szerencsém jelenteni, hogy Elnök Úr Önagyságának, éppen e mai napon adtam tudtára, a
Magyar Tudós Társaság levelező tagjának lett kinevezésem, általami elfogadtatását; midőn
tehát ezt, a Tekintetes Titoknok Úrnak ezzel szintúgy, s általa a Tekintetes Társaságnak tartozó
tisztelettel bejelenteném, vagyok a Tekintetes Titoknok Úrnak, alázatos szolgája,

Ercsi, október 7-én 1835.

B. Eötvös József

1837.

Szalaynak
Kedves barátom!

Elégedett vagyok; az az boldog.

Most, hol a pályán, melyet a sors, s önválasztásom előmbé jegyze, felléptem, naponként új erőt
érzek kifejleni lelkemben, naponként erősb akaratot arra, mit kötelességemnek ösmértem.

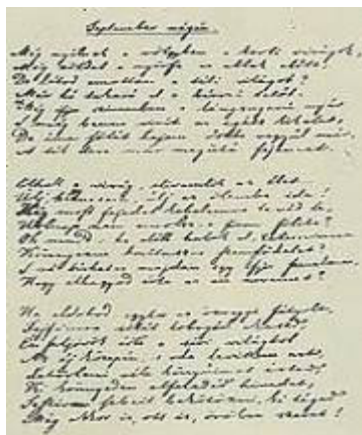
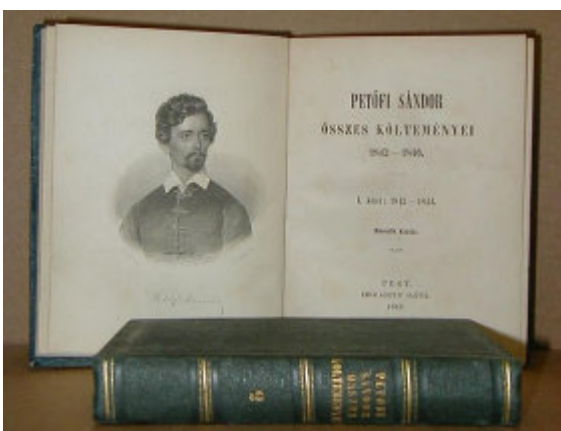
**Helyzetemben független – s ez, egy szó –, egy mennyországot rejt
magába.**

Beszédemben, leginkább azon nyargalok- mily szörnyű, ha egy ország főbírószéke, a
hitelességet elveszti; szinte konzervatív színe van az egésznek, de meg fogsz vele elégedni,
főképp a törvényes résszel, mely nagyatyámra emlékeztet.

Petőfi

Eötvös segítette, hogy a sokak által kritizált Petőfinek, megjelenhessen összegyűjtött verseinek kiadása.

1847-ben ezt írta támogatójáról:

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

Bírálatot ígértem Petőfi költeményeiről.

Most, midőn e szavam beváltásához készülök, érzem, hogy oly valamit vállaltam magamra, minek megfelelni nem tudok.

A lírai költészet, mely nem fárasztó munkának, hanem pillanatnyi fölgerjedésnek gyermeke, melyben a költő, nem esztétikai teóriák létesítését keresi, hanem, legbensőbb érzelmeit fejezi ki, s mely csaknem öntudatlanul árad el ajkairól, hasonlóan, ama kis patakhöz, melyek hegyes vidékekben, a sziklák alól néha, erőszakkal kitörnek, mivel a bérc, nem zárhatja többé magába, gazdag forrásait, a lírai költészet érdemeit, a kritika bonckésével méltányolni, felfogásom szerint, igen nehéz, s főképp nem érzek én, e műtételre, semmi hivatást magamban.

Egyike vagyok azoknak, kik a csalogányok énekétől elbájolva, nemigen kérdik, mennyire szabályos ritmus szerint, zengé el énekét, s kik, ha a virág színein s illatán örülnek, hogy botanikai nevét feltalálják, kelyhét széttépni nem szokták; ki várhat tőlem, szabályos esztétikai bírálatot, főképp miután Petőfi költeményeiről szólva, még elfogulatlanak sem mondhatom magamat, kevés költői mű lévén, melynek több kedves benyomást, több valódi élvezetet köszönnék, mint éppen Petőfi dalainak?

- Legföllebb, egyes gondolat töredékeket mondhatok el, melyek most, midőn Petőfi verseit, a nemrég kijött gyűjteményben, újra elolvasám, támadtak bennem.

Nem emlékszem irodalmunkban senkire, ki első föllépése után, a közfigyelmet oly rövid idő alatt, magára vonta volna, mint Petőfi.

Alig jelentek meg első dalai, s Vörösmarty, kinek tekintélyét talán, senki nem vonhatja kétségbe, örömragyogó arcokkal hirdeté, fényes reményeit; alig múlt néhány hét, s a dalokhoz zene készült, s a költő, már a népnek ajkáról hallá szavait.

Honnan, ez általános hatás?

Nincs senki, ki az irodalmi hír elnyerésére, oly hatalmas pajtáskodás mesterségéhez, Petőfinél kevesebbet értene; nem szegődött bizonyos iskolához, s így, első föllépésénél, mestereinek magasztalásaira, nem számolhatott; dalaiban nem vala semmi, mi egyes, divatos eszméknek vagy érzelmeknek hízelgne.

S mi szerzett hát műveinek, ily rendkívüli hatást?

- Ha, Petőfi költeményeinek gyűjteményét végignézzük, nem nehéz, okát föltalálnunk. Kétségkívül, sok van e gyűjteményben, mi művészi belbecse által, teljes mértékben igazolja a dicséretet, mellyel a költemények nagy része fogadtatott, nézetem szerint azonban, nem csupán e költői érdemek azok, melyeknek Petőfi, népszerűségét leginkább köszöni, – a varázs, melyet közönségére gyakorolt, másban is keresendő.

Petőfi, kitűnőleg magyar, legkisebb műve is, a nemzetiség bélyegét hordja magán, s ez az ok, miért nemcsak, mint sok költőnkénél, szavai, de az érzés is, minden magyar által megértetik, melyet dalaiban kifejez.

Távol vagyok attól, hogy minden költeményt, mely e nagy gyűjteményben foglaltatik, remeknek hirdessek; vannak egyesek, melyek követeléseimet nem elégitik ki, s melyeket, éppen mivel a költő tehetségeit ismerem, ez új kiadásban, szívesen nélkülöznék; de, bátran merem állítani, ez egész vastag kötetben, nincs egy dal, mely nem lenne kezdettől végig **magyar**, gondolatában, érzéseiben, minden szavában; a költőnek hibái s tökélyei, mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak; bámulhatjuk-e, hogy midőn dala, a legfellelengzőbben emelkedik, az egyszerű olvasó is, könnyen követi röptét; hogy a legpajkosabb tréfa, mely előtt a finom műbíráló elborzadva, aljasságról szól, senkit nem sért, s a kisebb művészi becsű munkák is, kedvesen hatnak, majdnem mindenkire?

Petőfi, a szó legszorosabb értelmében **magyar költő**, s ez az, mi valamint magyarázatául szolgál a nagy hatásnak, melyet művei gyakoroltak: úgy egyszersmind, irodalmi érdemeinek, legtöbbikét képezi.

De honnan van, hogy a kritikának egy része, mely nálunk, dicséreteiben fukar lenni, nem szokott, s annyi nevet s álnevet egekig emelt, a közvéleménnyel, éppen Petőfire nézve, helyezé magát ellentétbe?

Egyes kitörések magyarázatát, irigységben kereshetjük, mely, mint máshol, úgy az irodalomban is sok, egyébként megfoghatatlan rejtélyt megold, de kritikánk Petőfi irányában követett eljárását, még nem magyarázza meg, s én, hajlandó vagyok azt, szinte azon okban keresni, melyben Petőfi népszerűségének alapját találok.

Petőfi népszerű a közönségnél, mert **magyar**; nem népszerű kritikusaink nagyobb része előtt, mert kritikánk eddig, minden művet, egészen idegen szempontból, és szabályok szerint, ítélte meg, miben egyszersmind okát találjuk azon csekély hatásnak, melyet kritikánk eddig, irodalmunkban gyakorolt.

Az újabb irodalmak, nagyrészt utánzással vevék kezdetüket.

Talán az angol és spanyol irodalmakat kivéve, hol mind az epikai, mind a drámai költészetben, több önállóságot találunk, a többiek majdnem kivétel nélkül, minták szerint dolgoztak, s a befolyás, melyet a régi klasszikusok az olasz s francia írókra, ezek ismét a németekre gyakoroltak, ismeretesebb, hogysem arról, hosszasan kelljen szólanom.

- Nálunk a német irodalomnak, jutott e befolyás; s ha meggondoljuk, hogy mikor irodalmunk új életre ébredett, nemzetiségünk éppen, legszomorúbb napjait élte, s a magyar nyelv és érzés, míveltebb osztályaink között, csaknem kivétellé vált: nem csodálhatjuk, ha íróink működésük szabályait, azon nemzetenél keresték, melynek nyelve, csaknem sajátunkká vált, s a diákon kívül, műveltségünk, majdnem egyedüli eszköze volt.

Irodalmunknak kezdete, kevés kivétellel, a német irodalom utánzásául tekinthető; kevés kivétellel, mondom, merthogy a francia és klasszikus művek, szintén nem maradtak befolyás nélkül, tagadhatatlan, s a versificatio, melyben a nyelvünk sajátosságai által, szükségessé vált módosításokkal, egészen a német rendszer szerint jártunk el, s azon számos germanizmus, melyet – bármit mondjanak a puristáink –, irodalmi nyelvünkben találunk, elég világosan bizonyítja, a mondottakat.

Nincs is mit bámulni, e tüneményen.

Csak annak ismételése az, mit más nemzeteknél találunk, s nálunk annyival természetesebb, mivel irodalmunk nem egy, már erős nemzetiségből fejlődött ki, hanem egyesek által, éppen a nemzetiség kifejtésének eszközéül használtatott, s a kritika mit tehetett egyebet, mint, hogy elfogadva az irányt, mely irodalmunknak vezérei által adatott, szintén a németeknél keresse szabályait; hisz a kritika azt tette s teszi mindenütt: vezeti az irodalmakat, de ildomos vezérként, nem seregei előtt, hanem utánok jár.

Új irodalmunk kezdetén, a kritika, nem is tehetett mást.

De most, midőn főképp lírai költőinknél, több önállóságot kezdünk tapasztalni, midőn irodalmunk nem csupán a nagy német folyónak, mesterségesen átvezetett ere többé, hanem nemzetségünk mélyéből látunk fakadni forrásokat, vajon nem jött-e el az ideje, hogy kritikánk is, kissé önállóbb felfogásra emelkedjék, hogy átlássa, miként a Tieck- és Schlegelek teóriái, irodalmunk valóban eredeti műveinek megbírálására, nem egészen illenek?

A német és angol irodalomnak, nincs őszintébb tisztelője, mint én; teljes meggyőződése, hogy magyar író, nem tehet jobbat, ha e nemzetek nagy íróival, minél tökéletesebben megismerkedik; de hiszem azt is, hogy, ha a magyarnak is egykor, nagy írói leendene – miről én, soha nem kételkedtem –, akkor, nem a külföldi nagy példák utánzása által, hanem csak úgy fognak támadni, ha a lehetőségig önállólag lépnek fel, s nem a külföld kritikai nézeteit, hanem nemzetük sajátosságait tartják, szemük előtt.

Wilhelm Meister, Werther, Faust, Emília Galotti, Uhland és Goethe költeményei, nemcsak remekművek magukban véve, hanem németek, egész jellemük által; s ha magyar regényeink,

drámáink, s költeményeink lesznek, érdemesek arra, hogy ezekkel, egy sorba állíttassanak, azok, bizonyosan nem fognak hasonlítani a nevezettekhez, melyeknek analízisából, kritikánk, szabályait gyártja.

- Nem az a kérdés: francia vagy német modort kövessünk-e műveinkben? – ez az, mi felett kritikuskaink, oly erősen vitatkoznak; – feladatunk, magyar műveket alkotni, s a mód, miszerint műbírálóink eljárnak, e célt, nem segíti elő.

- Nemcsak egyes szókötésekben: magában az egész mű, koncepciójában és kivitelében is, lehetnek germanizmusok, s kritikánk úgy jár el, mintha, ez utóbbit, csaknem erénynek tartaná.

Mint előre mondtam, Petőfi költeményeinek bírálata helyett, másról írtam.

Bocsássanak meg, az olvasók; mondom, nem születtem bírálónak, s Petőfi dalai, annyi élvezetet szereztek, s szereznek most is, midőn azokat ismét és ismét olvasom, hogy csak, mint megvesztegetett bíró szólhatnék.

Ha azonban a szerző, kit a kritikus oktatni szokott, e sorokból semmit nem tanulhat, ha egyes verseinek hibás ritmusa, egyes kitételek póriassága s az iránt, miként vált műzsája, a piros csizmájú királyleány, német filozófussá – magyar menyecskétől, minden kitelik, hisz hány magyar asszonyosság tündöklött egykor, mint nagy verbőcziánus jurista –, mindezekről részletes tudomást, máshol kell keresni; ha végre nagy meglepetésére, másoktól hallja a hírt, hogy Petőfi Sándor kozmopolita lett: egyet megtudhat e sorokból – mit eddigi kritikáinak, nagy részénél elfeledhetett –, s ez az: hogy író társai között, vannak olyanok is, kik eddigi működését méltányolják, kik, kifejlődését figyelemmel követve, s látva a haladást, mely későbbi műveit jellemzi, tehetségeiben bíznak.

Ki, huszonnégy éves korában, ennyi jelest alkotott, mint Petőfi, mindenkit kielégíthet, de magát, bizonyosan nem, s törekvéseit, arra fogja fordítani, hogy még jelesbeket teremtsen.

Batthyány-kormány kultuszminisztere

1848. április 7.- 1848. szeptember 11-ig

1848. október 20., München Szalay Lászlónak

Az okokat, miért jöttem ide, könnyen fel fogod találni, ha egyrésztől egyediségemet veszed tekintetbe, másrésztől azokat, mik jelenleg Pesten történnek...

... aki nem akarja elhallgatni meggyőződését, csak két utat lát maga előtt – az akasztófát, vagy számkivetést –, én az utóbbit választám, s **bár a honvág, sokkal inkább bánt, mint józan férfihoz illik, – azt hiszem, legjózanabban jártam el.**

De mindezen okoskodásoknál, nehezebb és fontosabb az, mit fogunk itt külföldön tenni, s itt megvallo, néha egy kis aggodalom, szállja meg szívemet.

- Párezer forintot hoztunk magunkkal, de ha ez elfogy, mit teszünk?

Ha Kossuth, és társai kormányban marad (!), nemcsak saját, de valószínűleg nőink birtoka, konfiskáció alá esik, s ha ez nem történnék is, a jövedelmek, bizonyosan nem fognak kiküldetni - miből élünk?

Most másodszor életemben, vetem fel a prózai kérdést magamnak; s apám kitört csődje után, sokkal nyugodtabb kedéllyel mondtam – “ majd meglátjuk “ –, mint most, három oly kedves, de oly jó étvágyú gyermekeimmel.

- Kérlek barátom, ha lehet segíts, hogy munkát találjunk.

Állásod, saját nevem is, talán alkalmat nyújt, hogy számomra és sógorom számára, munkát találj.

... megnyugtatta, csak akkor érzendem magamat, ha elég munkát látok magam előtt, miből nem dicsőséget, de legalább családom, mindennapi kenyerét várhatom...

1851. december 31.

Én, **Velencén** lakom nőmmel, s most már 4 gyermekemmel együtt, kiknek utolsója, Mária, szeptember 10-én látta meg a napvilágot, talán inkább szüléi, mint saját boldogságára.

Úgy tartom, esmered Velencét, a táj nyájas, a kilátás, főképpen házunkból szép, csak hogy a ház, szegény atyám halála óta, nagyon hallgatóvá vált.

A Karthauziban mondom egy helyen, nem tudom kiről, hogy míg élt, mindenki azt találta, sokat beszél, s csak mióta örökre elhallgatott, érezzük, mi roppant baj a hallgatása; úgy vagyunk mi is, szegény atyámmal.

Nem mondhatom, mily fájdalommal tölt el emléke, éppen azért, talán mert eszembe jut, hogy a csapások után, mik őt érték, nem sokat vesztett életével, mert őt, másoknál jobban esmerém,
s azért, kettőzve érzem az igazságtalanságot, mellyel a világ, róla ítelt.

... előbbi idők reményei helyett, gyönyört találni a kényelemben, mely, szeretőink között – az egyetlen, mely, mentül tovább él velünk, annál inkább láncol magához.

1854. szeptember 12.

Fogadd köszönetemet, a baráti szavakért, mikkel vigasztalsz...

Negyvenegy évi tapasztalás után, nem oly kellemetes dolognak találtam az életet, hogy azt, ki nyugodni ment, mielőtt még kifáradt, s a boldog vakációt elérte anélkül, hogy az élet, kemény iskolájában megkínózták, sajnálni tudnám.

Több 15 évnél, hogy Dessewffy Emilt, kivel akkor szoros barátságban éltem, hasonló baj ért. Éppen ott valék, s egy kis költeményt írtam, mely azóta elveszett, de melynek utolsó strófáját, még megtartottam.

Szülék, ne sírjatok!
Hisz azt, mi éltünkben szép
Ő, már élvezte itt:
A nap meleg tekintetét
S anyának csókjait.

S vajon nem igaz-e ez, minden gyerekről talán, de olyannál bizonyosan, kit az ég, Ágneshez hasonló anyával áldott meg.

Kisfiam a hat hét alatt, melyet e világon töltött, több szeretetben részesült, mint sok ember, hatvan éves koráig, s bizony nem rossz dolog, átmenni e földön anélkül, hogy valakinek szeretetét elvesztettük, s mást, mint jó embereket esmertünk volna.

1858. szeptember 3.

... mert ma ülöm **45-ik** születésnapomat, s mert rég nem töltöttem kellemetlenebb napokat...

... miket e 45 év alatt előmutathatok, az, **mi által néha büszkének, s mindég szerencsésnek érzem magamat, azon kevés, jó emberek barátsága...**

1859. szeptember 3.

Kissé fáradtnak érzem magamat, és ez, ily **46 év** után, mint én éltem, nem csuda, egyébiránt nincs bajom.

1863. szeptember 3.

Július végétől mostanig, szüntelen betegeskedtem.

A baj, nem aggasztó, mert csak máj- és lépbajomnak következése, mely **ötven éves** embernél soká tarthat, de nem gyógyul meg; de nagyon kellemetlen, főképp mert éppen most, ide s tova kell járnom.

1864. szeptember 2.

51 esztendős koromban, legalább egyet tanultam meg, s ez az, hogy életemben semmi, türelemnél nem szükségesebb-s abban gyakorlom magamat –, s mert az életben, reményre is van szüksége mindenkinek, avval vigasztalom magamat, hogy gyermekeimnek, talán jobb dolguk lesz.
... ma, már indultam volna el, csak születésem napjáért, maradok még holnapig...

1865. május 24.

Tegnap, midőn leányaimmal, a János-hegy felé sétáltam, két úr szólított meg, s tudtomra adá, hogy a sűrűben, két fiatalember lőtte meg, magát.

Elmentem az őrházhoz, s felküldém az öröket.

Ma megtudtam, hogy még egy harmadik fiatalember, volt velek, ki, ugyanazon szándékkal jött fel, s az egyik kilőtt pisztolyt, magával vivé, hogy szándékát, más helyen teljesítse.

Az örök, utánajárnak, hogy őt, vagy hulláját felkeressék.

A szerencsétleneknek egyike, fiam iskolatársa.

Valamennyien, alig 20 évesek.

Mily kor, midőn az ily ifjakat is, sem a vallás, sem a remény, mely legalább az élet kezdetén, oly erős, a kétségbeeséstől, vissza nem tartóztat.

E történet, **mélyen hatott reám, s az egész napon, alig voltam, munkára képes.**

1865. szeptember 2.

Holnap, csak estve jövök le a hegyről, mert végre legtermészetesebb, ha születésem napját, családom körében töltöm...

Ötvenkét esztendős korában, főképp oly beteges ember, minőnek magamat érzem, nem sokat halogathat, s én nem akarok síromba szállni anélkül, hogy legalább tisztán kimondtam: mi volt törekvéseimnek célja, egész életemen át.

1865. szeptember 3.

Ötvenkét esztendeig életem, fáradtam, ezen egész idő alatt, hogy a képességet, melyet Isten adott, kimíveljem, s közhaszonra fordítsam, s nem értem el semmit, sem hazámnak, sem családomnak, sem magamnak.

Dolgoznom kell szakadatlanul, fáradsággal, csak hogy annyit szerezzek, mennyi arra szükséges, hogy családomat, tisztességesen feltartsam...

- Nem, vidító gondolatok ezek, s a múltban nincs semmi, mi a jövőre, reményekkel tölthetne, de, nem fogok lemondani, a küzdelemről.

Egy van, mi csak tőlünk függ, saját tökéletesítésünk; dolgozzunk ezen, s bízzuk a többit, a gondviselésre.

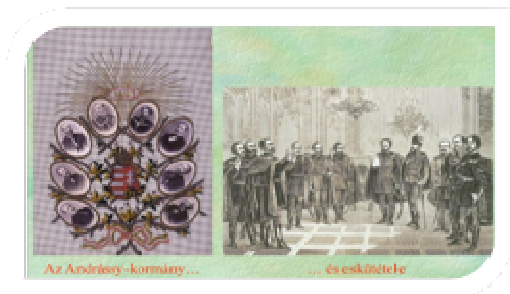
1866. március 18.

... ma választattam, az **Akadémia** elnökének.

Van tér, hasznos tevékenységre, csak erő legyen.

Andrássy-kormány kultuszminiszter

1867. február 20.-1871. február 2-ig, haláláig

1867. április 29.

Annyira azonban, még most sem jutottam, hogy a sok Excellenciás címet, levélben, nem sokalltam volna meg.

E **sallang**, jó az adresszre, benn a levélben **nem szeretem...**

Egyáltalában én – mint azt tegnap, választóimnak is megmondtam –, **EÖTVÖS**

JÓZSEF akarok maradni.

... közdolgainkról, annyi azonban bizonyos, hogy mindenesetre sokkal rosszabbul is mehethének.

Üres pénztárral és igen közészerű erővel, csudákat mívelni nem lehet.

... reményilem találkozunk, hacsak nem kerülök ágyba, tegnapelőtt is ott voltam, tegnap választottak, s ma, ismét csehül érzem magamat.

1867. június 11.

Bármennyire el vagyok foglalva, **az nem lehet, hogy szívem örömében, legalább néhány szót, ne írjak.**

Nem hittem volna soha, hogy koromban még, ily boldognak érezhetem magamat, főképp, politikai események által.

De, mi most történt, sok fáradságnak, hosszú küzdelmeknek és számtalan keserűségnek díja, s így, nem érzem magamat érdemtelennek, e jutalomra.

1868. szeptember 1., Molnár Aladárnak

Holnapután töltöm be, **55-ik évemet**, s mondhatom, 15 éves koromtól, mindig egy irányban, vagy legalább egy cél után törekedtem, – az nem lehet, hogy ennyi fáradságnak, hogy ily komoly és hosszú törekvésnek, ne legyen végre legalább némi sikere, s hogy a kegyes Istenség, mely oly nehéz időkben megoltalmazott, az erőt megtagadja, mely ma szükséges, hogy legalább egy részét annak, **be is fejezhessem, amit eddig csak előkészíték.**

1868. december 7., Lorándnak

- Ha az utolsó törvényhozásra visszatekintek, mely holnapután végzi üléseit, csaknem megijedek, a bevégzett tárgyak száma és fontossága előtt.

... a régi Ausztria Birodalom helyébe, egy új állam lépett, melynek még címe is megváltozott, mert a birodalom ezentúl, a diplomácia körében is, a Magyar-Oszták Birodalomnak fog nevezetni.

- Jó törvények, magokban véve, még nem elégítik ki, a népek szükségait, s bármi helyesek azon elvek, melyek népnevelési és interkonfesszionális törvényeimben felállítottak, sok időre, s munkára lesz szükség, míg a törvények, gyümölcseit megteremhetik.

De annyi bizonyos, hogy **törvényeimben, egy szebb jövőnek alapjait raktam le**, s ezzel beérheti egy ember, főleg koromban.

Nincs, ezen fontos kérdések között egy, melyen **harminc év óta**, nem dolgoztam.

Sok idő ez, sok keserű emléket hagyott maga után; de hogy mindemellett, e kérdések megoldását elértem, sőt, hogy azok, mind az általam felállított elvek szerint, sőt, általam fönntartott és keresztül vitt törvényekben oldattak meg, ez, oly ritka szerencse, melyért, az isteni

gondviselésnek, **nem mondhatok elég hálát.**

1870. január 10.

Kárrfy Titusznak

A mai eső után, nem tudom, miként jutok, híres Szeged városába.

Valószínűleg, ökrökkel vontatnak be, s ez esetben, **én leszek az első miniszter, ki – az afrikaiak kivételével –, szarvasmarhával tartja, diadalmas bevonulását, valamely városba.**

LAKÓ helyek

Budai vár, Úri utca 19.

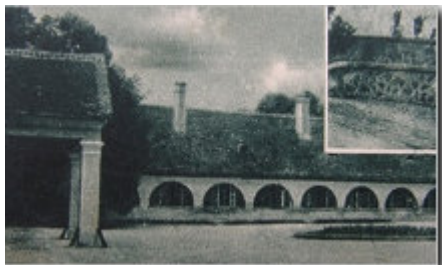

Születési helye

ERCSI,

LILIEN nagyszülőknél ERCSIBEN

SÁLY Eötvös nagyapja birtoka

Kertben, mezőn, természetben

Jól emlékszem, hogy gyermekkoromban, fő örömet abban találtam, hogy **a kertben s mezőkön járva**, az egyes fűszálakat, a fák különböző nemeihez hasonlítgattam.

Órákat töltöttem így, míg végre a vadzab és vízi perjék, csakugyan fenyők és pálmáknak látszottak, s én magam képzetemben óriássá nőttem, ki, mint Gulliver Liliput országban, egy lépéssel egész erdőkön, s hegyeken lép át.

- S nem fekszik-e, minden gyermeknek legfőbb boldogsága abban, hogy mindent a valónál nagyobbabbnak lát? -

Később, többnyire az ellenkező csálódásba esünk, s azért veszítjük el kedvünket az élethez, mert igen sok dolgot, a valónál kisebbnek tartunk.

... lemegyek a pusztára, s ha fontos dolog közbe nem jön, legalább három hetet töltök magányosan.

(1861. 08. 25.)

Ma feltettem, hogy nem dolgozok semmit, s nem is tettem mást, minthogy a délelőtt nagyobb részét, a **botanikus-kertben** töltöttem, s a tanár nem lévén otthon, s a kertészlegények nem ismervén, többet tudtam meg, mint kultuszminiszternek szokása.

(1867. április 21. – húsvét vasárnap)

... többnyire pedig, felmegyek az erdőbe, a fenyők illatától környezve, **szabad tért engedek gondolataimnak.**

(1870. augusztus 17., Karlsbad)

SVÁBHEGY

Nyári lakásuk, tavasztól – őszig

Svábhegyi lakásom felépült, **szerény, de kényelmes** (s habár), magas tetőn fekszik... Jól éreznéd magadat, a kis szobákban, melynek minden ablakából, oly nagyszerű kilátás nyílik. (1851. Szalayhoz írta)

[...] két napra feljöttem pihenni...

legalább **a szabad levegőben, egy terebélyes fa árnyékában írhatok**, s gyermekeim, s a madarak csevegésénél nem hallok mást, mi nyugalمامat zavarná.

...Pesten, úgylis pár nap felemészti azt, melyet falun öszveszereztünk.

Podmaniczky Frigyes

Egy régi gavallér emlékei, **1848.**

“ Az Eötvös-villa, egyik részét Eötvös József és neje Rosty Ágnes, a másik részét sógora, Trefort Ágoston és neje Rosty Ilka lakták.

A két család együtt bírta, rendezte be, s lakta, e rendkívül kellemes fekvésű nyári lakot, melynek ott történt keletkezése, **Eötvös nevének varázsa** által emelve, az egész vidéknek életet, s költői zománcot kölcsönzött...

Az Eötvös-villa lakóit, a Svábhegyen való mulatozásom alatt, egy felette öröndetes esemény villanyozta fel – **akkor születvén Loránd fia Józsefnek**, most egyik legnevezetesebb tanára, a pesti Királyi Egyetemnek.

Lamberg gróf megölését, követő időben beállott zavarok, s a háborúnak Pest közelébe való áthelyezésétől való félelem, sokakat a Svábhegyről le, sőt még Pestről is elűzött. Ezek közé tartozott, az Eötvös család is, mely körülmény következtében, az Eötvös-villa elárvasulván, a Svábhegy azon oldala is, sokat veszített élénkségéből, s kelleméből. “

BARÁTAI:

**Költők, írók, jogászok, ügyvédek, az MTA tagjai,
a Kisfaludy Társaság tagjai, politikus társai**

Levele, Ismeretlennek

Sok üdvözet az olvasónak!

Azt, hogy már régóta nem írtam neked, nem az írásban való hanyagságomnak kell tulajdonítani, hanem részben, elvégzendő feladataimnak, részben pedig a farsangnak, amelyet a hónap folyamán ünnepelünk.

Nagy lelki megnyugvással vettem leveledet; kedves barátom, Pichler József adta át.

A Duna, már annyira befagyott, hogy elbírja az embert.

Ma már egyszer írtam neked, de Kautz, erőszakkal széttépte a levelet.

Kérlek, bocsáss meg, e levelem rövidségéért, mert az iskolában írtam ezt neked.

Maradok az, aki vagyok, és bizonyosan mindig leszek.

(1824-1826 között írt levele, latinból fordítva)

KAZINCZY FERENC

B Á R Ó
E Ö T V Ö S J Ó Z S E F N E K
ISKOLÁÉVEINEK UTOLSÓJÁBAN.

Nevedjél, kedves ifju, 's légy
a' kit várunk. És ha majd felhágsz a'
hová érdemeid ragadozni fognak, em-
lékezzél barátodra. De emlékezzél,
hogy csak a' tiszta ragyog.

(1831-ben írta Kazinczy)

Máma **18 éve, hogy születtem**, örömtelven töltöm e napomat mindég, úgy töltöm máma is, midőn kedves anyámat s nénémet nyomom keblemhez, s távollevő barátaimról gondolkozok.

Oly víg vagyok, mint régóta még nem voltam, mert ha kinézek életem egére, tiszta kéken boltozik az felettem.

Előttem fekszik életem, s bátran örömgve járok, gyönyörű tájak közt, **a jövődő, talán komoly életem felé...**

(1831. szeptember 3., Szalayhoz írta)

Szalay László

Egy éve már, hogy itt Bécsben, hontalan tengődöm, ittlétemnek most vége van, ma éjszaka Karlsbadba megyek, s vesefájdalmimból kiépülve, térek anyavárosomba vissza; fogadd nyílt karokkal barátodat, s légy bizonyos arról, hogy hozzád közel marad, bármerre vezesse is a sors.

Eötvös

(1832. június 24.)

Betegségem miatt, csak felette keveset fordíthattam.

Annyira elgyengültem betegségem által, hogy semmi jót, e pillanatban nem írhatok.

...észrevetted már régen, barátaimmal majdnem úgy bánok, mint az Úristennel, minden szó, melyet hozzájuk intézek, egy-egy kérdés.

...írj meg mindent, mi téged érdekel, érdekes nékem is, jól tudod, mi együvé valók vagyunk, egypár ország vagy tenger, mely körünkbe tolul, mit árt az nekünk, a barátság olyan, mint a többi erények, e földön, csak érdemeket gyűjtenek, a jutalom, minden földin túl, vár.

De elég, a barátság is szent szó, s én ebben, zsidó vagyok, ki a szent szavat, csak egyszer szeretem kimondani, írni fogsz, azt erősen hiszem, mert fájna, ha nem tennéd.

(1836. június 30., **Európai útja előtt**)

... negyven napja, nem kaptam egyetlen sort, sem Magától, sem valakitől az enyéim közül, azoktól tudniillik, akiket Isten adott nekem; azok a barátok, akikre magam tettem szert, már régóta hozzászoktattak ehhez.

Sok ember mondta nekem azt, hogy szeret, tudták, hogy ez nekem örömet szerez, és egy szó, semmibe sem kerül; mindegyiküknek írtam, pontosan megjelöltem válaszuk számára a helyet, és az időpontot, mégsem válaszolt Paziazt és Vállast kivéve, egyetlen egy sem.

Egyikük sem tudja, milyen jól esik az egyedülállónak, ha emlékeztetik barátaira, milyen boldogok vagyunk, ha felnyitjuk a levelet, mennyire megérezzük a szeretet, minden meleg szavát, mennyire örülünk a barátságnak, mintha csak most szereztük volna meg, mintha csak most lennénk bizonyosak felőle, mert írásban, világosan látjuk magunk előtt.

Az emberiség, összes nagy érzései közül, talán a barátság az egyetlen, amelyben Maga olykor kételkedett, és igaza van.

Viharoknál, mindenki egy árbóchoz, vagy hajókötélhez kötözi magát, oly erősen, amennyire csak tudja, hogy képes legyen ellenállni a viharoknak, és a hajó fölött átcsapó hullámoknak; így kötődik az ember, az öröm és a fájdalom viharaiban, embertársaihoz, ha a roham elmúlt, ismét kiszabadul, és ki vehetné ezt rossz néven, elvégre a barátság is, csupán olyan ürügy, mint bármely másik.

Ha, a véghezvitt utazás után hazatérek, valamennyien, ismét szeretni fognak, de most, amíg nevem, egy elvesztegetendő óra fogalmára redukálódik, jobbnak látják, takarékoskodni érzéseikkel, hogy legalább, a viszontlátás megható jelenetére, hozzanak össze, tekintélyesebb mennyiséget belőlük.

(1836. november 9., anyjához **Franciaországból**)

Rosszul érzem magamat, s már több napja nem írhatok.

(1837. október)

Kedves barátom!

Elégedett vagyok; azaz boldog.

Most, hol a pályán, melyet a sors, s önválasztásom előmbé jegyze, felléptem, naponként új erőt érzek kifejezni lelkemben, naponként erősb akaratot arra, mit kötelességemnek ösmértem.

(1837. december)

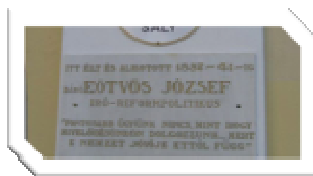
Bajom, melyből őszkor, az Orvos Urak kigyógyítani nem akartak, noha magamat minden orvoslásmódnak, alávetni kész valék – most új erővel kitört, ... e bajt nem érdemlém; s férfiasan tűrtem.

Helyzetem független – s ez egy szó, egy mennyországot rejt magába.

Beszédemben, leginkább azon nyargalok, – mily szörnyű, ha egy ország főbírószéke, a hitelességet elveszti; szinte konzervatív színe van az egésznek, de meg fogsz vele elégedni, főképp a törvényes résszel, mely nagyatyámra emlékeztet.

(1838. január 5., Sály)

Az egyes ember, szereti múltját, mint nemzetek történeteiket, mert büszkébben mehetünk mi is vissza, azon időre, melyben jobbak valánk, s lelkesebbek; s így szeretem én múltamat, s vele téged, ki ifjúságom kevés boldog pillanatjainak, mintegy perszonifikációja vagy.
(1838. május)

Kedves barátom!

Ha távollétem alatt, Sályba jönnél, lakjad házamat- hol elfogadásodra, minden készen vagyon –, mint a magamét...

Mintegy 7-én, honn leszek.

Könyvszekrényem kulcsai, íróasztalom bal fiókjában fekszenek, szolgálatodra, a fiók nyitva van.

(1838. július 1., Sajólad)

1848. október 20., **München**

Az okokat, miért jöttem ide, könnyen fel fogod találni, ha egyrésről egyediségemet veszed tekintetbe, másrésről azokat, mik jelenleg Pesten történnek...

... aki nem akarja elhallgatni meggyőződését, csak két utat lát maga előtt – az akasztófát, vagy számkivetést –, én az utóbbit választám, s bár a **honvágy, sokkal inkább bánt, mint józan férfihoz illik**, – azt hiszem, legjózanabban jártam el.

De mindezen okoskodásoknál, nehezebb és fontosabb az, mit fogunk itt külföldön tenni, s itt megvallom, néha egy kis aggodalom, szállja meg szívemet.

- Párezer forintot hoztunk magunkkal, de ha ez elfogy, mit teszünk?

Ha Kossuth, és társai kormányban marad (!), nemcsak saját, de valószínűleg nőink birtoka, konfiskáció alá esik, s ha ez nem történne is, a jövedelmek, bizonyosan nem fognak kiküldetni

- miből élünk?

Most másodszor életemben, vetem fel a prózai kérdést magamnak; s apám kitört csődje után, sokkal nyugodtabb kedéllyel mondtam – “ majd meglátjuk ” –, mint most, három oly kedves, de oly jó étvágyú gyermekeimmel.

- Kérlek barátom, ha lehet, segíts, hogy munkát találjunk.

Állásod, saját nevem is, talán alkalmat nyújt, hogy számomra és sógorom számára, munkát találj.

... megnyugtatta, csak akkor érzendem magamat, ha elég munkát látok magam előtt, miből nem dicsőséget, de legalább családom, mindennapi kenyerét várhatom...

1851. december 31.

Én, **Velencén lakom** nőmmel, s most már 4 gyermekemmel együtt, kiknek utolsója, Mária, szeptember 10-én látta meg a napvilágot, talán inkább szüléi, mint saját boldogságára.

Úgy tartom, esmered Velencét, a **táj nyájas, a kilátás, főképpen házunkból szép**, csak hogy a ház, szegény atyám halála óta, **nagyon hallgatóvá vált.**

A Karthauziban mondom egy helyen, nem tudom kiről, hogy míg élt, mindenki azt találta, sokat beszél, s csak mióta örökre elhallgatott, érezzük, mi roppant baj a hallgatása; úgy vagyunk mi is, szegény atyámmal.

Nem mondhatom, mily fájdalommal tölt el emléke, éppen azért, talán mert eszembe jut, hogy a csapások után, mik őt érték, nem sokat vesztett életével, mert őt, másoknál jobban esmerém, s azért, kettőzve **érzem az igazságtalanságot, mellyel a világ, róla ítél.**

... előbbi idők reményei helyett, gyönyört találni a kényelemben, mely, szeretőink között – az egyetlen, mely, mentül tovább él velünk, annál inkább láncol magához.

1852. február 12., Sz.-tornya

Elesteledett, vagy jobban mondva, eléjjeledett a pusztán...

Ha, nappal kinézel az ablakodon, mi egészen **más** tárgyakat látsz, magad előtt, mint én.

... **de, ha éjszaka kinézünk** ablakainkon, Te Rorschachon, én Csabacsúdon, s mert a föld setét, az ég felé vetjük szemeinket, **akkor egyet látunk**, Te csillagokat, s csillagokat én, ragyogva egyenlő szépségben, a bércek s róna felett.

Mégis jó, hogy vannak, e földnél magasabb dolgok, szemeink előtt, mert jobb emberek, néha, csak ott találkozhatnak.

A pusztáról írok, hol négy nap óta töltöm időmet...

... mért jöttem ide? felelet: gazdálkodni, s pedig mindazon erő megfeszítésével, s komolysággal, mellyel, négy gyermek apjához illik...

... 38 éves vagyok...

... nagy számadási könyvemet vizsgálom...

Tegnap, csaknem az egész napot, az orosházi tanyákon töltöttem.

... talán évek óta, nem szóltam annyi józan, s helyét tökéletesen betöltő emberrel, mint itt, s talán soha nem érzem annyira igazolva, nemzeti önérzetemet, mint az egyszerű gazdák között.

- Barátom, mily nép!,mily büszke, s mégis mily nyájas, mily egyszerű szokásaiban, s mégis mily fogékony, minden nemes érzés iránt, mennyire művelt lelkű, durva subája alatt, s mi derült, minden komolysága mellett.

... ki a népet, az eke szarvánál látta, főképp itt az alföldön, hol az igazi magyar faj lakik, az, bátran leveheti előtte süvegét.

Legjobb barátja

Szalay László

1854. szeptember 12.

Fogadd köszönetemet, a baráti szavakért, mikkel vigasztalsz...

Negyvenegy évi tapasztalás után, nem oly kellemetes dolognak találtam az életet, hogy azt, ki nyugodni ment, mielőtt még kifáradt, s a boldog vakációt elérte anélkül, hogy az élet, kemény iskolájában megkínózták, sajnálni tudnám.

Több 15 évnél, hogy Dessewffy Emilt, kivel akkor szoros barátságban éltem, hasonló baj ért. Éppen ott valék, s egy kis költeményt írtam, mely azóta elveszett, de melynek utolsó strófáját, még megtartottam.

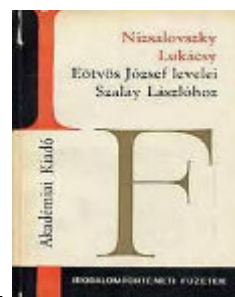
Szülék, ne sírjatok!

Hisz azt, mi éltünkben szép

Ő, már élvezte itt:
A nap meleg tekintetét
S anyának csókjait.

S vajon nem igaz-e ez, minden gyerekről talán, de olyannál bizonyosan, kit az ég, Ágneshez hasonló anyával áldott meg.

Kisfiam a hat hét alatt, melyet e világon töltött, több szeretetben részesült, mint sok ember, hatvan éves koráig, s bizony nem rossz dolog, átmenni e földön anélkül, hogy valakinek szeretetét elvesztettük, s mást, mint jó embereket esmertünk volna.

37 évig voltak barátok, 14 éves koruk óta.

Szalay László,

1864. augusztus 15-én hunyt el

Madách Imréhez, 1864. aug. 15.

Az utolsó évek, nehéz veszteségei között, nincs talán olyan, amelyet, Szalay László halála által szenvedénk.

Jólesnék tehát, ha én, ki vele 37 éven át, a legszorosb baráti viszonyban éltem, s neki, annyi hálával tartozom, hátrahagyott családja érdekében, most magam léphetnék föl...

1864. szeptember 2.

Szalay ügyében, hol, **a gyermekek gondnokságát felvállaltam**, sok dolgom van...

1864. október 13.

Ha,ily vesztesség után, minő engem ért, Szalayban, leghűbb barátomat vesztettem el, mivel 37 éven át, jó- s balszerencsémeket megosztám, ha ily vesztesség után, vigasztalás lehetséges, azt, csak azoknak rokonérzetében találhatjuk, kik velünk, ugyanazon cél felé törekednek, s nekem soha nem volt több szükségem vigasztalásra, mint most, midőn mindazt, miért életemen át törekedtem, naponként inkább veszélyeztetve látom, s évről évre, csaknem hónapról hónapra ritkul, azoknak sora, kikkel a közös célokért dolgoztam, kiknek egyesített fáradságával, azokat elérni reméltem.

Bármi szomorú napokat élünk, nem kell lemondani reményeinkről, hanem tovább dolgozni, bármily szűk körben, de azon irányban, melyet magunk választánk.

Ezt iparkodom tenni, tehetségem szerént, s fáradozásom, nem egészen reménytelen.

Rossz idők ezek mindenkire, főképp reám, kinek kivételesen, még jó termése sem volt...

Úgy látszik egy idő óta, semmi sem sikerül, mihez nyúlok.

1865. november 28., Szt-Tornyán

Teljesen csendben élek, s itt a pusztán, külső lárma nem zavar, de **mégsem tudok írni**. Nem tudom, mi lesz belőlünk.

1865. december 3.

Én 8 napot, most itt a pusztán töltöttem, és **Szalay emlékbeszédjét** készítettem el. Soha nem írtam semmit nehezebben, s mert csak most végeztem el, nem ítélnék a sikerről, de egyet hiszek, hogy **Szalay megelégedne vele**, mert nincs benne egy szó, melyet legnagyobb ellensége, túlzásnak mondhatna.

További barátok

Palocsay Tivadar, költő

Palocsay meghalt, ő, kit csak én ösmertem, kit kevesen szerettek, s senki nem csudált, sírjában pihen most, elfelejtve a hontól, csak ellenségeitől említve még. Tisztán ment át az életemen ő...

Palocsay meghalt, kinek a végzet szívet adott, s fájdalmakat a szívhez.

Kinek az élet, keserveket ad emlékül, s a remény csak megszűnésről szól, annak barátot is ad,, szelíd vigasztalót, ki vele hordja fájdalmait, vele éli gyönyörjeit, vele remél, vele emlékezik, kiben önmagát találja fel, s kiben önmagával megbékül; **ily barátom volt Tivadar.**

Lacival, majdnem egyszerre vezeté őt előmbe, kegyes végzetem, s habár nem boldog is, meglelégedett valék általak.

- Miotla ő meghalt, egy hiányt érzek szívemben, egy ürességet, egy fájdalmat, mely türhetetlenebb, mert nem osztja senki vélem.

- Mikor tőlem, utolszor elvált – még ép egészségben vala akkor –, kért, fordítanám német költeményeit magyarra, s én megígértem, nem tudva még, hogy végakarátját hallom.

... s én nem sejdítve még, hogy vég kézszorítását érzem, kért, mert kínos, ha arra gondol, hogy valaha, hazája költői közé, nem számíttathatok, – én megígértem.

... Tivadar, annyi költeményt hagyott, hogy legnagyobb szorgalommal is, egy év alatt, alig fordíthatnám...

Trefort Ágoston, sógora is volt

Csengery Antal

1853. december 24., karácsony

Kedves barátom!

Igen sajnálom, hogy a vörös himlő miatt, melytől nőm fél, ma este, nem látogathatlak meg. Aggasd helyettem e kicsiséget, gyermekeid karácsonyfájára.

- **Kis keresztfiam**, a kés és villát, melyet neki küldök, nem használhatja még, de reménylem, buzdításul fog szolgálni e kis ajándék, hogy kis fogait, annál hamarabb tolja ki.

Adjon isten boldog ünnepeket neked, s kedves feleségednek, kit nőmmel együtt tisztelek, s tartsa meg gyermekeidet, hogy e szomorú időben, hol a férfiú örömet nem talál, legalább magad körül lássál örömeket.

Gyermekeinkben, a jövőt látjuk magunk előtt; ki mondhatna le minden reményről, e mosolygó arcok között.

Híved Eötvös

ROSTY PÁL, sógora

Kemény Zsigmond

Dessewffy Emil gróf

1854. szeptember 12., **kisfia halálakor neki írta**

- Több 15 évnél, hogy Dessewffy Emilt, kivel akkor szoros barátságban éltem, hasonló baj ért.

Éppen ott valék, s egy kis költeményt írtam, mely azóta elveszett [- Egy újszülött gyermek halálára -], de melynek utolsó strófáját, még megtartottam.

Szülék, ne sírjatok! Hisz azt, mi életünkben szép

Ő, már élvezte itt:

A nap meleg tekintetét, S anyának csókjait.

Pulszky Ferenc

1865. július

-17 éve, mióta egymást nem láttuk, s én azóta sokat tanultam, láttam, tapasztaltam és szenvedtem, de ha találkozánk, **reám ismernél, legalább lelkületemre.**

Pauler Tivadar,

Lukács Móric

Szemere Pál

Falk Miksa

Gaal József,

Garay János

SZÉCHENYI ISTVÁN

gr. Széchenyi Istvánnak, (1832 v. 1833)

Kedves Gróf Úr!

Hogy tizenkilencedik században, **tizenkilenc évű ifjú**, hitelt kér, az nem éppen oly nagy ritkaság, de, hogy oly férfitől kér, kinek legkisebb szolgálatot sem tehetett még, az a különös, és bámulásra volna méltó, ha, nem a Hitel írójától, s oly férfitől kérné, mely annyi szívességgel fogadá, mint a Gróf Úr engemet.

Váratlan, becsületben járó kiadás, kényszerített csak arra, hogy a Gróf Úrtól **50 aranyat** kérjek, mely pénzt 6 hónap múlva, köszönettel fizetem le a Gróf Úrnak.

Azonban pedig remélem, lesz nékem is majdan alkalmam, a Gróf Úr barátságát viszonzni. Maradok igaz barátja

Eötvös Jos.

Ha e kölcsön, legkevesebb alkalmatlanságot okozna, kérem, tessék azt nékem, egypár sorban jelenteni.

gr. Széchenyi Istvánnak 1848. február 9.

Kedves barátom!

Igen rosszul érzem magamat, s azért többrendbeli leveleidre, melyek közül az első, ágyban találtak, csak ma, s valószínűleg röviden és zavarban is válaszolhatok.

KÖLCSEY FERENC

Kölcsey Ferencnek 1836. február 26.

Kedves barátom!

Évek múltak, mióta megváltunk, nem háborgattalak, nem akartam egy pillanatot rabolni azon időből, melyet egészen hazádnak – a művészetnek szenteltél...

1836. június 8.

Kölcseynek barátja Eötvös üdvözetét!

Hat hete már, hogy betegeskedem, fejem, májam, gyomrom, egyszóval, testem egész demokráciája, pártot ütött, az ész zsarnoksága ellen, míg végre, a hatalmas fejedelmet, az udvari bolondjával, a jókedvvel együtt, leláncolták.

Minthogy pedig, egyéb bajaimhoz, még két orvos, s kegyetlenül piócáztató sebész keveredett, gondolhatod, mennyit szenvedtem.

- Ím, két hónapi hallgatásomnak oka.

És..., egy barátság megszakítása

1865. október 5. **Jókai Mórnak**

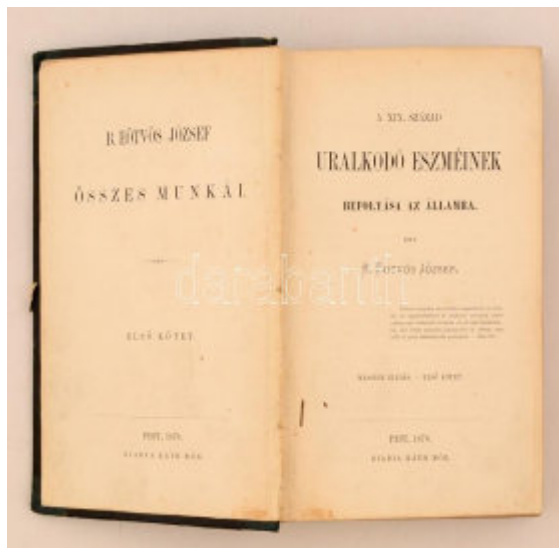
E percben olvasom, az Ost. P. cikkének kivonatát, melyet a Hon közöl, s a hozzáírt megjegyzést, hogy a Hon beszédemet, csak az Ost. P. kivonataiból fordíthatta vissza.

Bármily hevesen folyjon, a politikai vitatkozás, nézetem szerint joggal kívánhatjuk, még legkeserűebb elleneinktől is, hogy irányunkban, **lojális fegyverekkel éljenek**, s oly ember, ki hazáját harminc évnél tovább , a közélet és irodalom mezején – talán gyengén, de tehetsége szerént szolgálta, elvárhatná bármily szerkesztőtől, hogy midőn egy külföldi lap cikkét lefordítja, melyben szavai ferdén adatnak elé; egyszersmint beszédjét, legalább kivonatban, vagy az idegen lap hamis állításainak rektifikációját közölje.

Azonban, **morális kötelességeiről, mindenki csak maga ítélhet**, s nem feladásom, hogy a Hon szerkesztőségét ezekre intsem.

Csak azért írom e sorokat, hogy fájdalmamat fejezzem ki, mert **azon baráti viszonyt, melyben hozzád álltam, felbontottnak tekintem**, s hogy ezutánra, mindazon tekintetektől felmentselek, melyekről a politikai diszkusszió mezején, némelyek soha nem feledkeznek meg, de melyeket sérteni, bizonyosan Neked is kellemetlen volt, oly ember irányában, kit barátodnak neveztél, s kit eddig joggal, annak tarthatál.

B. Eötvös J.

B. Eötvös J.

Nevezetes személyek**LISZT FERENC és EÖTVÖS JÓZSEF**

Eötvös József, **zeneértő**, zeneszerető is volt.

Az 1830-as években, gyakorló muzsikus, **fuvalán** játszott, sőt komponált is.

1832 körül, **zongoraművet** jelentetett meg:

“ 6 Allemande avec Trio et Coda pour la Pianoforte”

[Mona Ilona repertóriumában 184. tételszámot kapott]

Eötvös Ignácnak, 1827-ben főispáni beiktatása volt.

Az Eperjesen zajló ünnepségen ismerkedett meg Pulszky, Eötvös Józseffel. Így írta le:

“ A főispán fia, folytonosan ebédekre, mulatságokba, bálókra volt hivatalos, hova én, mint iskolás gyerek, nem jutottam.

A beiktatás ünnepére, műkedvelők, Kisfaludy Károly CSALÓDÁS-ait adták, s hogy Eötvös Pepi kitüntethesse magát, a nyitányba beleszóttak egy flótasólót, melyet ő, közbámulásra, virtuozitással elfűjt, s nagy tapsot aratott. “

Eötvös és Liszt, **1839. december 18-án, Pozsonyban ismerkedik meg.**

Másnap, együtt vettek részt, az országgyűlés ülésén.

Eötvös, a pozsonyi koncertjein is ott volt.

Liszt, utána Pesten ad hangversenyeket.

Először jött Pestre, és tiszteletére bálakat adtak.

Az egyik ilyen bálon, **1840. január 7-én, ismerkedik meg Eötvös és Trefort, a Rosty lányokkal.**

Eötvös József, ott dönti el, hogy komoly kapcsolatot fog kezdeményezni Ágnessel.

Sok időt tölt a Rosty családnál, és hamarosan megkéri Rosty Ágnes kezét.

Viszonzást talál, és 1842. szeptember 13-án házasságot kötnek.

Liszt, 1840. január 6-án, alapítványt létesít, a Pestbudai Hangászegyesület részére, egy Pesten felállítandó Nemzeti Konzervatórium javára.

1846-ban, a második magyarországi koncertkörútján, újabb összeget ajánl fel, a létesítendő Nemzeti Konzervatórium számára.

Eötvössel, ezalatt alakult barátsággá ismeretségük, viszonzta Eötvös érzelmeit, hiszen Temesvárról írja Augusz Antalnak:

“ Ha alkalma lesz találkozni Eötvös Pepivel, adja át neki, meleg üdvözetem. “

1865-ben, a Pestbudai Zeneegylet, 25 éves fennállása alkalmából rendezett ünnepségre, meghívják Lisztet, hogy augusztus 15-én vezényelje, a Szent Erzsébet című oratóriumát.

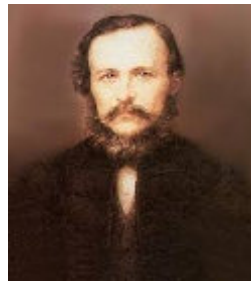
Ekkor, újra találkozott Eötvössel, aki, egy ebédre is meghívta magához házába Lisztet.

A konzervatórium, 1867-ben, a Nemzeti Zenede nevet vette fel.

Eötvös József, a kiegyezés után megalkotott népiskolai törvényeiben, lehetővé tette, az elemi fokú ének- és zenetanulást, és énektankönyv volt, a népiskolák számára.

Báró Eötvös József konzervatíván, **a klasszikus zenét szerette.**
Nem tudta megkedvelni, a Liszt által képviselt, új zenei irányzatot.

1871 elején, Liszt ismét Magyarországon tart előadásokat, de amikor értesül Eötvös József halálának híreről, lemondja február 5-ére és 12-ére tervezett matinéját, a gyászydőre tekintettel lévén.

1865. augusztus 13., Svábhegy

Tegnap találkoztam Liszttel, **25 éve**, hogy először szóltunk egymással, s egy ideig, elég szoros viszonyban álltunk.

Fiatalok voltunk akkor, telve nagy aspirációkkal, s fényes reményekkel.

Most, az idő, melytől feltételeink teljesülését, s a babérkoszorúkat vártuk, elmúlt, s ő, mint vénecske abbé, én, összeaszott kis ember, álltunk egymás mellett, fiatalságunkból megtartva, ő a hosszú haját, de mely előszült, én, a halvány arcszínt, csak valamivel sárgább színfokkal, s valószínűleg ismét hasonló csalódásban, csakhogy, a futurum helyett, most, a praeteritumba helyeztettünk által, s ő azt hiszi, hogy a zene, én, hogy a tudomány s politika körében, nevezetes eredményekhez jutottam.

Valóban nevetséges dolog az élet, csakhogy kissé, nagyon is szomorú.

Kettőnk között, bizonyosan Liszt a józanabb; sok kellemes órát töltött életében, s én, igen keveset, s most felhúzta a köntöst, mely azt jelenti, hogy az élettől visszavonult, s én még ezt sem tettem, s életem azon korára, midőn, nyugalomra lenne szükségem, csak kötelességeimet szaporítottam meg.

Adjon Isten erőt, hogy teljesíthessem.

1865. augusztus 21.

Tegnap volt nálam ebédre Liszt.

Leányával, Bülownéval jött, papi köntösben.

Délután, Jolánnal Figaró nyitányát játszotta el négy kézre, később, a legnagyobb szívességgel, több koncert darabot, közötté a Magyar rapszódia, melyet tőle, **25 év előtt Pozsonyban hallottam.**

Körülbelül úgy, mint akkor, csakhogy én, a darabban, s ő a bámulásban, melyre roppant ügyessége a hallgatókat elragadta, kevesebb élvezetet találtunk.

Annyi időt töltöttünk, ifjabb napjainkban egymással, hogy ámbár, noha intimitásban nem éltünk, Lisztnek viszontlátása, csaknem éppannyi emlékeket ébresztett, mintha régi baráttal találkoztam volna.

Ő, egészen azzá lett, mint akkor gondolám.

Kéves embert ismerek, ki kevésbé változott.

A zeneszerzői ambíció, már akkor is élt benne, s nemesebb természete ellenállt, a koncertistaság, aljas professziójának, s nem vezette őt oda, hogy haszonlesővé váljék, s így ő most is, annyi jövedelmek után, úgy látszik, szegény maradt.

Vajon, mit gondol ő, felőlem?
Tulajdonképp, ugyanazt mondhatná.
Egy, bizonyos rokonság van köztünk.

Törekedtünk mindketten, s egy bizonyos hírességet, szereztünk magunknak, de azt, ami után
törekedtünk, s mit fiatal napjainkban reménylettünk is, egyikünk sem érte el, s talán éppen,
legnemesebb tulajdonaink miatt.

1869 őszén, ismét felvetődik, egy létesítendő zeneakadémia gondolata.

Eötvös erre, ezt mondta Ráth Mórnak:

“ Megkérem Őfelségét, hogy Lisztet engedje teleaggatni rendjelekkel, nevezze ki, a
legmagasabb főzeneigazgatónak; de azt, ne kívánják tőlem, hogy oly intézetet állítsak az
országban, melynek, minden életföltétele, hiányzik.”

[2005-ben előkerült levelekből megviláglik, Eötvös, művészetről vallott nézete, és egyes
állásfoglalásának, döntésének háttere is.]

Az idő haladásával, csak elérték céljukat, teljesült vágyuk, melybe oly sok munkát fektettek.

Liszt álma, a Zeneakadémia, létrejött. (1875.)

Eötvös, a népoktatási törvényeit végigvihette, még halála előtt. (1868.)

MAGYAR rapszódia [1839-1885] S.244.

1885-ben, ebben állít emléket, **ifjúkori társának** Eötvös "Pepi"-nek is, Liszt Ferenc.

Goethe és Schiller

A **német** anyanyelvű Eötvös József, gyermekkorában, a német klasszikusok olvasásával szerezte, első irodalmi élményeit.

Gyerekként ismerte meg Schillert és Goethét is.

Német nyelven, már **7 évesen** Schillert olvasta.

Magával ragadta, Schiller ábrándos érzelmi világa, szélsőségek közt csapongó költészete, és vonzotta Goethe, objektívebb szemlélete, józansága, mély eszmeisége, és lírájának rejtett szépségei.

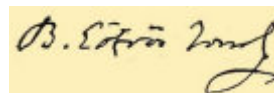
A német irodalom romantikusai, mély nyomot hagytak benne.

Goethe, nagy szelleme hatott rá, a gyakorlatiassága, humanizmusa, emberi példát és iránymutatást jelentett számára, művészete pedig, az irodalom terén tett, első lépéseire volt hatással.

Karlsbadi kúráin, Goethe emlékeit kutatta – Goethe 13 alkalommal ment oda gyógyulni –, felkereste azokat a helyeket, ahol ő is járt, és magába szívta szellemét.

Egyik sétájakor, megkérte Karlsbad polgármesterét, hogy tegyenek ki emléktáblát Goethe szálláshelyére.

“ Schiller képzetekben, Goethe a valóban, nagy, amaz, ábrándjaink, ez, a való költője. “

Erzsébet királyné

1867. szeptember 4. (fogalmazvány)

ERZSÉBET KIRÁLYNÉNAK

Csak tegnap estve érkezvén meg, Felséged megtisztelő levelét e hó 4-éről, csak ma reggel vettem, ez okozta válaszom késedelmét; egyébiránt maga e válasz, nem kis zavarba, ejt

Felséged soraiban, annyi van, miért köszönnöm kell, s oly kevés, mit javíthatok, hogy Felséged ez ízben, legalább levelemmel, nem fog megelégedni, s mégsem hagyhatom el, hogy Felségednek a kegyért, hálámat ne fejezzem ki, mellyel nyelvünk tanulmányozásánál, engem választott tanácsosának, s mégsem bírok, néhánynál több hibát találni, bár tudom, hogy a hálának kifejezése, ha még oly mélyen érzett is, soha nem mulatságos, s hogy Felséged tulajdonképpen azt kívánná, hogy javításaim, mennél számosabbak legyenek.

Ez utóbbira nézve, engedje meg, hogy azon szigorúsággal, melyet Felséged tőlem követel, kimondjam: a hiba, egészen Felségedé.

Annyira bírja nyelvünket, hogy, ha több javítást kíván, hosszabb levélre kell magát elhatároznia. Négy, kis lap nem elég, hogy rajta, javítói ügyességemet bémagyarázthassam, mely azonban, mint gondolom, nem igen nagy.

Szükséges, hogy Felséged nyelvmesterének, fogatkozásait is ismerje, s ezért legjobb, ha mindjárt ma vallom be, hogy magamat, kitűnő grammatikusnak nem tarthatom. Barátjaim állítják, hogy némi befolyást gyakoroltam nyelvünkre, s magam is hiszem, hogy sok szóvási forma, mely most közönségessé vált, munkáim által hozatott be irályunkba. Mindég csak azt keresve, hogy gondolataimat tisztán fejezzem ki, midőn annak nyelvünkben, kész formát nem találtam, magam alkottam ilyet, néha az elfogadott grammatikai szabályok dacára is; innen van, hogy ámbár nyelvünk haladásában, talán némi érdemem van, soha, tulajdonképp korrekt író, nem lett belőlem.

Elég nehezen esik, e vallomás, írónak, főképp helyzetemben, midőn Felséged, éppen azért fordult hozzám, hogy irályának, legkisebb hibáit is kijavítsam; legalább Felséged ebből mérheti őszinteségemet, s meg lehet nyugtatva aziránt, hogy ha egy, oly régi író, s hozzá még akadémikus, saját fogatkozásai iránt igazságos, az bizonyosan nem mulasztja el, hogy mást, irályának hibáira, ha azokat észreveszi, figyelmetessé tegyen, tudva lévén, hogy mi írók, mindég szigorúbb kritikát üzünk, mások, mint saját iratjaink felett.

Ezen állítás bémagyarázására, azonnal hozzáfogok Felséged leveléhez, s kitelhető szigorral vizsgálom át, annak minden sorát.

Számmal megjegyyezve és alávonva, a nézetem szerint hibás helyeket, a Felséged leveléhez zárt, fehér lapra írom, ugyane szám alatt, javításaimat, melyeket Felséged, maga tehet levelében.

Legjobb akaratom mellett, nem találok több hibát Felséged levelében, s így mára, nyelvmesteri hivatásomban, arra kell szorítkoznom, hogy Felségedtől ezentúl, hosszabb leveleket kérjek, mi a nyelvgyakorlatoknak, elkerülhetetlen feltétele.

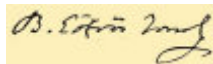
Felséged, soha nem írhat annyit, hogy annak kijavítását, legkellemesebb foglatatosságomnak, ne tartsam.

Kevés ember lakik országunkban, kinek szívét, a rokonszenv, mely Felséged minden szavából, hazánkhoz nyilatkozik, boldogsággal nem töltené el.

Maga az, hogy Felséged nyelvünkkel él, egy nem remélt öröm, mindenikünknek, s azon meggyőződés, hogy Felséged által megértetünk, megnyugtat a jövő iránt, melynek biztosítására, nézetünk szerint, a fejedelem, s nemzet közötti egyetértésnél, más, nem kívántatik.

Szomorúan kell elismernem, hogy ennyi öröm helyett, melyet Felséged, midőn kegyességében nyelvmesterének választott, leveleivel nekem szerezni fog, igénytelen válaszaikkal, mit sem nyújthatok, de ha Felséged, akár irodalomról, akár, más viszonyokról, tőlem felvilágosítást kívánna, szerencsésnek fogom érezni magamat mindég, ha kevés ismereteimmel, Felségednek

szolgálatára lehetek, s ha leveleim, mi érdekességeket illeti, a várakozásnak nem felelnek is meg, egyről biztosíthatom, arról, miként tehetségem szerint törekedni fogok, hogy azon nagy kitüntetésre, melyre méltatott, ne egészen érdemtelennek találjon, s legalább, törekvésem komolyságáról, éppúgy meg legyen győződve, mint azon legmélyebb hódolatról, mellyel vagyok Felségednek.

1866-ban, Erzsébet királyné felkérte Falk Miksát, hogy tanítsa magyar nyelvre, történelemre és kultúrára.

Falk Miksa:

“ A királyné azon megjegyzésére, miszerint kár, hogy Eötvös oly kevés költeményt írt, azt válaszoltam:

- Bizony kár, hanem azért van ám még egy, mely nincs meg ebben a kötetben.
- Hát hol?
- Sehol, felséges asszonyom, nem szabad azt kinyomtatni; el van tiltva.
- Micsoda? Eltiltva! Hát már Eötvöst is eltiltják?
Ugyan mondja meg, mi van abban a költeményben?

Régóta vártam erre a pillanatra, és azért, a

“ Zászlótartó “ kézirata, napok óta a zsebembe volt.

Fel is olvastam rögtön őfelségének, rendkívüli tetszése mellett; magához vette a kéziratot, és meg is tartotta.

A ZÁSZLÓTARTÓ

Gyásztérein Mohácsnak Megszűnt a nagy csata,
Tört vérték s fegyverek közt Fekszik sok dalia.

S hol annyi bátor küzdött, Oly sok szű vérezett,
Az esti szellő sóhajt A gyászmező felett.

Ébren csak egy vitéz még Az ezerek közül;
Romján a dúlt hazának Csak ő tekint körül.

Vér foly le homlokáról, Széttörve fegyvere,
Egész csak még a zászló, Ezt tartja hős keze.

Ezt tartja és körülnéz, Számitva társait:
És lám egy sem hiányzik, Mind, mind jelen van itt.

Ki reggel véle jött el, Mind megmaradt helyén
Keblében mély sebekkel, Szenny nélkül fegyverén.

S ő föltekint az éghez: Légy áldva Istenem!
Sok bajnokunk veszett el, De Árpád népe nem.

A nép, mely ily csatát vesz, Mely halni így tudott,
Feltámad még a sírból S még egyszer élni fog.

Így szól, és most tovább megy A pusztult téreken;
Már csak lépése hangzik S a táj csendes leszen.

II.

Mély völgynek rejtekében Áll egy magányos lak,
Fölötte zúg a fenyves, Alatta a patak.

A völgy körül a Mátra Magaslik ég felé,
Miként ha nagy falával Nyugalmát védené.

Felette tiszta égnek Borúl el kárpita,
Áldásként öntve fényét A völgy virágira.

S míg lenn a messze síkon Naponként harc zajog,
E tájnak nyugodalmát Csak ha a lomb susog

Zavarja, s zúgó csermely S madárcák éneke.
Itt élt rég múlt napokban Egy tisztelt remete.
Nyugodtan, mint a bércek, Tisztán, miként ege,
S magányban, mint a csermely, Így folyt el élete.

Hajdan, ifjabb korában, A dalia nevét
Jól ismeré az ellen, S hatalmas fegyverét.

S a hon, mely nem felejtí Győzelmes bajnokát,
Sokszor babérral fűzé Körül hős homlokát.

De hogy leszállt Mohácsnál E honnak csillaga
S nem volt miért csatázzon A bátor dalia:

E völgy nyugodt körében Rejté el bánatát;
Szívét a bú emészti, A rozsda jó vasát.

Most agg, hosszú napokban Sok évek folytak el;
Haja galamb-fehér lett, Nyugodtabb a kebel.

S miként ha hó takarja A hervadt téreket,
Csak itt-ott áll egy kóró A jég-lepel felett:

Úgy hosszú életének Nehéz keserviből
Csak itt-ott még egy emlék, Mely néha felmerül.

De ha távol falukból A nép hozzája jött
S az agg letérdepelve A feszület előtt,

Éghez emelt kezekkel Könyörgé istenét,
Hogy el ne hagyja veszni Letiprott nemzetét;

Hogy el ne hagyja veszni A szép magyar hazát,
Hogy el ne hagyja veszni Nagy Árpád magzatát:

Akkor sejdíti néha Az ájtatos tömeg,
Hogy bár e fej megőszült, Hogy bár a kéz remeg,

De egy iránt még ifjan Hevül az agg kebel,
Szemén a könnyek érte Még nem apadtak el.

III.

Így múlt a hosszú élet; Kifáradt a kebel,
Mit rég sejdít, most érzi: Hogy végre menni kell.

S kiket sokszor szavával Vigasztalt bú között
Még egyszer összegyűjti A kis kunyhó körött.

Óh légyetek üdvözölve Még egyszer, jámborok,
Kik terhes életemnek Baráti voltatok.

E hosszú földi pályán Végig kísértetek,
Óh légyetek üdvözölve Utolszor, hív sereg!

Egy kincset rejt e kunyhó. Míg ifjabb volt karom,
Megvédtem; éltem eltelt; Most már rátok bízom.
Így szól, s megy kunyhájába S egy zászlóval kilép;
Terhétől karja reszket; Bámulva áll a nép.

Ím kincsem! szebb napokban Királyom bízta rám,

Közötte száz veszélynek Mohácsnál hordozám.

S sok évig a kunyhóban Őriztem kincsemet.
Ím itt van, szenny nem érte E szentelt színeket.

Büszkén lobog, mint egykor Győzelmeink alatt;
Sok elveszett Mohácsnál De zászlónk megmaradt.

Mátyás fényes lakában A félhold ül Budán,
S új zsarnokok jöhetnek A zsarnokok nyomán:

De míg e zászló meglesz S élnek emlékeink,
Nem fognak eltiporni Győzelmes ellenink.

A hosszú éj után a Napnak kell jönie,
És a korány fuvalma Fölébred majd vele.

S ha kéz lesz, mely e zászlót Fel bírja tartani,
E szellő a redőket Ki fogja bontani.

És újra kardot fognak Az elszokott kezek,
Melyek láncot viselve Megerősbültenek.

S megtisztul a töröktől Budának szent fala
És újra ön-hazánk lesz, Mi börtönünk vala.

De hol van, aki tartsa Vészek között, a kéz?
Hol van, ki védni bírja Zászlónkat, a vitéz?

Szólt s ím, amint körül néz, Száz kar emelkedik
És száz ajakról egy szó Mind, mind ajánlkozik:

Kevés egy élet, egy kar, E terhet hordani,
De mindnyájunkra bízzad S meg fogjuk tartani.

S amelyet elbocsáta, Száz kéz ragadja meg
A zászlót, s most közöttük A nép felett lebeg.

Ő látja, s megnyugodva Csukódik bé szeme;
Hisz zálogát jövőnknek Jó kézbe tette le! 1863.

[Ezt a versét akkor betiltották, nem jelenhetett meg magyarul.

1848 után kezdte el írni, de csak 1863-ban fejezte be.

Két versszakát fia Loránd írta, aki akkor 13 éves volt.

Sajnos nem tudni, hogy melyik az a kettő, mert amikor németre fordította a verseit, annyit fűzött csak hozzá a fordítónak, Falk Miksának:

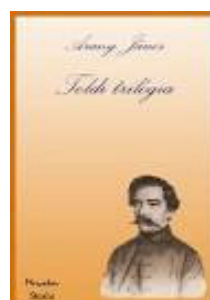
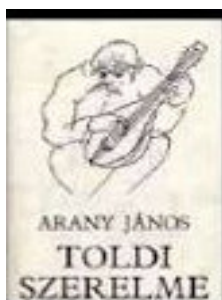
Költeményeim elküldtem, s beírva a Lobogót is.

Nagyon szeretném, ha jól fordíthatnék le, mert szeretem e művemet, talán, mert bizonyosan utolsó versem, talán, mert 2 strófája fiamtól van, ki akkor 13 esztendő volt, s jótállok, nem találja ki senki, melyik?

Először Lobogó címet kapott ez a vers, de végül, a magyar verseskötetekben, már A zászlótartó címmel jelent meg.

Valóban ez volt utolsó verse, és többet nem írt költeményeket.]

Arany János

1854. október 16. Arany Jánosnak
Kedves barátom!

Ha valaha művet láttam, mely minden követelésemnek megfelelt: Toldi estéje az, s bármit mondjon a kritika jelenleg, a jövő bizonyosan osztani fogja véleményemet, mely szerint e költemény, még azoknál is magasabban áll, melyekkel Ön gazdagítja meg, irodalmunkat. Fogadja köszönetemet azon élvezetért, melyet munkájánál találtam, s legyen meggyőződve, legőszintébb tiszteletemről.

Híve

B. Eötvös József

1867. június 11.
Tisztelt barátom!

Az, mit tőlem kívánsz, nem áll hatalmamban, s ha állana nem tenném.

Ha a törvényes királynak egy joga van, az az, hogy az érdemet elismerje, s ha a fejedelemnek legszebb kötelessége az, hogy abban, mi szép és nemes, népének példája legyen, ide tartozik, kitűnő férfiak tisztelete.

Hidd el, kedves barátom, nincs senki az országban, ki nem találná természetesnek, ha a magyar király, a legnagyobb magyar költő iránt, hódolatát fejezi ki

- A régiek, borostyánt adtak, a praktikusabb Anglia pénzt, de az első, nem díszlik éghajlatunk alatt, a második nem illenék hozzá; de midőn a király, ugyanazon jogaival él, melyet e hazában százezrek gyakorolnak, s azon meggyőződését fejezi ki, hogy Arany Jánost tartja, a nemzet most élő legnagyobb költőjének; s ha ezt, azon módon teszi, mely helyzetében a legtermészetesebb, azaz rendjel által: neked jogodban áll, a rendjelt nem hordani, s ezt alkalmasint tenni is fogod, de azt, visszautasítani, ahhoz bizony barátom, nincs jogod.

Nemcsak a fejedelem iránti tiszteletet, de más érdekeket sértenél meg, melyek bizonyosan, éppúgy szíveden fekszenek, mint bárkinek.

Kérdezzél erről bárkit, kérdezd Deákot, ki nálamnál sokkal okosabb lehet, de bizonyosan nem tisztel, s nem szeret inkább, mint

hív barátod
Eötvös

1869. június 5.

Kedves barátom!

Amint már minap, szóval mondám, kezdjed szünidődet akkor, mikor egészségedre legcélrányosabbnak tartod, s hosszabbítsd meg addig, míg jónak látod, nekem e részben, csak egy óhajtásom van, hogy a nehezen érdemlett pihenés, mentül jobb hatású legyen. Ez, nem csak barátod, de egyszersmind Akadémiánk, s irodalmunk legfőbb érdeke. Ha csak lehet, még mielőtt elmész, felkereslek, hogy minden jót kívánjak utadra. Vajha nemsokára utánad mehetnék, mert én is érzem szükségét.

Híved
Eötvös

Vámbéry Ármin

1857. március, Vámbéry Árminnak
Tekintetes Úr!

Annak az előrehaladásnak, amelyet Ön a nyelvek és különösen a keleti nyelvek tanulmányozásában mostanáig tett, valamint az Önt ékesítő komolyságnak és kitartásnak folytán, csak helyeselni tudom, azt az elhatározását, hogy keleti utazásra vállalkozik. Szilárdan meg vagyok győződve, hogy az azokban az országokban való tartózkodás, előbbre fogja Önt vinni törekvéseiben, és ezáltal a tudománynak, amelynek szentelte magát, szintén hasznára válik majd.

Vegye, azt a csekély összeget, amelyet az Ön részére, mint utazásához való, csekély hozzájárulást idecsatoklok, bizonyságaként részvételemnek, és annak a tiszteletnek, amellyel vagyok a Tekintetes Úrnak, alázatos szolgája

B. Eötvös József

1864. április 20.

Tisztelt barátom!

Idemellékelve küldöm a gőzhajózási jegyet, melyet a gőzhajózási társulat Kegyed számára kiadott.

Nem szükség mondanom, mennyi örömmel értesültem, szerencsés megérkezéséről Teheránban, s mennyi érdekléssel várjuk valamennyien visszajöttét.

Valamint az erély, melyet Ön utazásánál kifejtett, úgy fáradságainak tudományos eredményei, melyeket leveleiben ígér, csak igazolni fogják véleményemet, melyben Ön iránt mindig voltam. Fogadja addig is, míg azt személyesen tehetem, való tiszteletem s rokonszenvem kifejezését, mellyel vagyok,

őszinte barátja Eötvös

1864. május 29.

E percben veszem sorait, örömmel értesültem megérkezéséről, s még inkább fogok örülni, ha mentül előbb találkozunk, ha tehát foglalatosságai engedik, jöjjön hozzám holnap reggel, ha lehet, fél tíz óra előtt – fél nyolckor már találhat –, mert később embereket várok, s szeretném, ha legalább egy fél óráig, háborgatás nélkül szólhatnánk egymással.

Őszinte tisztelettel, lekötelezettje,

Eötvös

Tompa Mihály

1868. február 28. előtt

Tisztelt barátom!

Ma vettem át az arcképet, melyet számomra küldeni szíves volt.

Fogadja érette legmelegebb hálámat, s legyen meggyőződve, hogy e képet, azok sorába állítom, kiknek barátságára büszke vagyok.

- S mért ne számítanám Önt is ezek közé, mert habár ritkán találkozánk is, a közös célok, melyek után törekedtünk, a költészet közös örömei, közös hitünk, reményeink, s azon szeretet, mely a hazához köt, nem szőnek-e erősebb kötelékeket köztünk, mint melyek, az együtt társalgókat, egymáshoz láncolják?

Ezen meggyőződés az, mi miatt Ön ajándokával megtisztelt; ezen meggyőződéssel köszönöm meg azt, mint oly barátomnak emlékét, ki művei által, több való élvezetet, s több nemes érzést ébresztett szívemben, mint sok más, kivel évekig társalkodtam.

Fogadja ismételve legőszintébb hálám, s azon őszinte tisztelet kifejezését, mellyel vagyok...

B. Eötvös József

I. Ferenc József

1860. május eleje

Felség!

Amikor a trónhoz közeledem, hogy kifejezzem legmélyebb hálámat, a legmagasabb kegyért és jószágért, amellyel Felséged, rendkívüli birodalmi tanácsossá kinevezni méltóztatott, egyszersmind, egy minden hű alattvaló számára kínos helyzetben, találom magamat, mert be kell vallanom, hogy (olyan okokból, amelyeknek elhárítása nem áll hatalmamban), a legmélyebb tisztelettel, kérnem kell felmentésemet, a Felséged kegye által nekem szánt, feladat alól.

Amikor az 1848-as évben Őfelsége Ferdinánd király kinevezése folytán, magyar miniszteri állásba léptem, ünnepélyes esküt tettem, a magyar alkotmány valamennyi alaptörvényére, és különösen a Pragmatica Sanctiora, amely megszabja, a Magyarország és a magas császári ház között, jogszerűen fennálló kapcsolatokat.

– Egészen a mai napig, mindennemű viszonyok között, hű maradtam ehhez az eskühöz; az 1848-i magyar országgyűlés folyamán, minden alkalommal védelmeztem a törvényes rendet, később feladtam állásomat, és október 6-ika után, magát a monarchiát is elhagytam, hogy még hallgatólagosan se vegyek részt semmiben, ami a hazámnak és a legmagasabb császári háznak tett eskümmel, össze nem egyeztethetőnek tűnt, számomra. És el vagyok tökéelve rá, hogy a jövőben is minden cselekedetemben, ezt a vezérfonalat fogom követni.

Felséged, az események során, indítatva érezte magát arra, hogy legmagasabb elhatározásainak, magamat alávessem, és mint eddig, ugyanúgy a jövőben is, pontosan teljesítem mindazt, amit az államnak, Felséged által megszabott rendje, az egyes polgártól követel; azt azonban, hogy tevékeny részt vegyek olyan intézményekben, amelyek annak az alkotmánynak helyébe kell, hogy lépjenek, amelyre esküt tettem, és amelyek így egyenes ellentétben állnak ezzel az alkotmánnyal, azt, legkegyelmesebb úr és császár! lelkiismeretem nem engedi meg nekem, és méltatlannak mutatkoznék, a Felséged által tanúsított bizalomra, ha a birodalmi tanácsosi állás elfogadása révén, olyan lépésre tudnám elszánni magamat, amely meggyőződésem szerint, nem egyeztethető össze eskümmel – annál is inkább, mert ez által egyszersmind, megfosztanám magamat, minden lehetőségétől annak, hogy valaha is, véghezvihessek bármit, Felséged és az állam érdekében.

Ha olyan szerencsés vagyok, hogy élvezem honfitársaim bizalmát, és ezáltal, egyszer talán hasznos szolgálatokat tehetek, a magas császári háznak és hazámnak, ezt a bizalmat, kizárólag annak köszönhetem, hogy egy több, mint 20 éves időszak folyamán, töretlen hűséggel tartottam ki, ugyanazon elvek mellett.

Meggyőződéseim nem változtak, sőt, az utolsó 12 év eseményei, és azok a veszélyek, amelyekről az államot fenyegetve látom, még jobban megerősítettek bennük, és nem tagadhatom meg, ezeket a meggyőződéseket, nem cselekedhetek velük ellentétes módon anélkül, hogy egyszersmind el ne veszítsem, honfitársaim megbecsülését, és ezzel, azt az egyedüli dolgot, amelynek révén, szolgálataimnak valamiféle értékük lehet, az állam vagy Felséged számára.

Ha egy olyan ember számára, aki egész életében kitartott a monarchikus elvek mellett, létezik súlyos helyzet, úgy, az ilyen az, amikor nem tehet eleget uralkodója kívánságának. Annak a helyzetnek, amelybe, teljesen váratlan kinevezésem révén kerültem, a súlyossága kimentheti a nyíltságot, amellyel eljárásom indokait kifejtani, kötelességemnek tartottam, és amellyel Felségedet, a legmélyebb tisztelettel kérnem kell, hogy engem, a rendkívüli birodalmi tanácsos tisztéből, felmenteni kegyeskedjen.

Felséged, leghűségesebb alattvalója

Sírok, halottak, temetők

Vásárosnaményi báró **EÖTVÖS JÓZSEF**
1813. szeptember 3. Buda, ~hajnal 2 óra -

1871. február 2. Pest, ~éjjel 11 óra

ERCSI, EÖTVÖS – HALMA

1871

1879

2016

ERCSI-ben, a szobor mögött, ez van 2018-ban

[? Hivatalos sírja (2008-)] **De, változás lesz!** (NÖRI, 75/2018. határozata)

Barkóczi nemes Rosty Ágnes, Eötvös Józsefné

1825. szeptember 20., Pest – 1913. május 9. Iharosberény

1871-ben, férje halála után, Jolán lányához költözött Iharosra, ahol a kastély melletti, vendégházban lakott. Szerette az ottani embereket.

43 évvel férje halála után, 1913-ban hunyt el.

Halálos ágyán, Steiner József esperesnek ezt mondta:

“ Férjem, a nemzet halottja, én a nép halottja akarok lenni.

Engem ne temessenek, kegyúri templom kriptájába, én a falusi temetőben akarok nyugodni.”

2000-ben újították fel, tették rendbe, a sok hányattatást megért sírját.

Iharosberény

Dr. Eötvös Loránd báró

1848. július 27., Svábhegy – 1919. április 8., Budapest

A Kerepesi úti temetőben van a sírja

Vásárosnaményi ifjú báró Eötvös Ignác

1786. február 25., **Sály** – 1851. augusztus 21., **Velence**

Velence

LILIEN ANNA bárónő, ifj. Eötvös Ignácné

1786. szeptember 28. – 1858. július 15., Pest (Kígyó u. 2.)

A Kerepesi úti temetőben nyugszik

Komor érzelem tölt el, midőn egy házba, hol egykor kedveseink laktanak, belépve, az emberi élet üres rájáit látjuk, a helyeket, hol egykor boldogok valánk, csak boldogságunk ereklyéit nézhetjük már.

Az elmúlt, nem a jövő örömeire int, ilyenkor fájdalomhoz hajlandó szívünk; valamint kedves sírhantokon, csak halálról szól, s nem feltámadásról.

Ma 8 éve, hogy anyám meghalt. Meleg szeretettel ragaszkodtam hozzá, mint senkihez, halála a legkeserűbb veszteség, melyet életemben szenvedtem, s szívem megszorul, ha a fájdalomra visszagondolok, mellyel őt sírjához kísértem.

S mégis, ha nyugodtan megfontolok mindent, nem kell-e belátnom, hogy néki jobb volt így. Most 80 éves lenne, az aggkornak szenvedései, melyeket még nem ismert, azóta elvették volna vidorságát, s a családi örömei, melyeket a gondok ellensúlyoznak, valóban nem kárpótolhatták volna őt, szenvedéseiért.

Furcsa élet!

Alig van eset, midőn eltemetett kedveseinkre, néhány évvel halálok után visszagondolva, nem ismernők el, hogy nékik, jobb vala meghalniok!

SZALAY LÁSZLÓ

Reguly Antal

Kinn voltam a sírkertben, s körüljártam barátaim hantjain.

Maholnap, több lesz ott, mint a városban.

Anyám, fiam, Reguly, Eckstein, most Szalay.

Mennyi pótolhatatlan veszteség!

S amint, éltem nehezebb lesz, amint, megszorodott gondjaimmal, több vigasztalásra, több segedelemre lenne szükségem, fogynak azok, kiknél azt, találhatom.

TREFORT ÁGOSTON

ROSTY PÁL

KAZINCZY FERENC

Mi nyugodtan fekszik, e temető!

A tavasz, boldog álmoként lebeg felette, s a könnyáztatott földből, virágok teremnek; mennyi gyönyör s fájdalom, mennyi szerelem s gyűlölség fekszik, mélyen elrejtve itt, s nem háborítja a csendet.

Ó, mi kedves körüljárni, e virágos hantok között, s gondolni, hogy ők is szenvedtek egykoron, mint én, hogy végre én is nyugodhatok, mint ők.

Kölcsey

Csengery Antal

Falk Miksa

Kelety Gusztáv

Pulszky Ferenc

Szemere Pál

1855. november

Napról napra fogyunk.

Szerdán temettük el Vörösmarty-t, és az öreg Szemere, a sír szélén áll; akadémiánk, inkább rokkantak házához, mint másvalamihez hasonlít, és semmi nem mutatkozik, mi, e veszteségeket pótolhatná.

Nem hibázik az új sarjadék, csakhogy, e sarjadék olyan, melynél első tekintetre meglátszik, hogy belőle, egy derék fa, nem nőhet.

Ó, annyi sírt találunk e földön, s csak egy feltámadásról beszél, a történetek könyve.

Garay János

Jókai Mór

Széchenyi István

Ma vettem **sógorom, Viegger Károly** halálának híré.

Jó, nemes szívű ember volt, ki gyengeségeit, minőktől, egyikünk sem ment, nagy becsületessége által, bőven kipótolta.

Szomorú, ha küszöbön lépünk át, melyen kevés nappal elébb, valamely ismerősünk vagy barátunk, koporsóját vitték ki; de a legszomorúbb mégis, ha a házban, melyet a gazdának halála zavarba hozott, való fájdalmat nem találunk.

Kevés ember van, kinek halála, tágabb körökre hat.

Az emberek nagyobb része, szűk körökben él, s idejének, s tehetségeinek, kis részét szenteli a köznek, s a világ többnyire csak igazságos, ha a halottakról, oly hamar feledkezik meg.

De, ha még azon körben sem nélkülöztetünk, mely éveken át, tevékenységünk köre volt, ha a hézag, melyet kilépésünk okoz, csak az által vétetik észre, hogy a többiek, szabadabban mozognak, az, valóban szomorú!

Szívünk mélyébe teremtvé, **sok emlék fekszik**, s ha magunk vagyunk, s körülöttünk csend, s keblünkben sötét éjszaka, ekkor elhagyják mély sírjokat, s **a múltból beszélnek**, egy bús regét.

(A karthauzi, 1841.)

UTAZÁSOK

Fiatal korától, élete végéig nagyon sokat utazott.

Szeretett utazni, új tájakat és helyeket megcsodálni.

Gyönyörködött a természetben, ahol mindig jól érezte magát.

Érdeklődve figyelte a városokat, embereket, tanulmányozta a környezetet, viszonyokat.

Ami szép és eredményes dolgot tapasztalt, azt próbálta hasznosítani itthoni területen, hogy itt is jobb állapotok alakulhassanak ki.

Tevékenységei által is, sokat kellett utaznia, de akkor is próbálta összekapcsolni a hasznosat a kellemessel.

Betegségeinek gyógyítására, sok gyógyfürdőbe ellátogatott, ott a

szabadidejében sokat sétált, élvezte a nyugalmat, amely a megfeszített mindennapjai után, kis felfrissülést adott, a fáradt testének is.

Néhány részlet utazásaiból:

Egy éve már, hogy itt Bécsben, hontalan tengődöm, ittlétemnek most vége van, ma éjszaka Karlsbadba megyek, s vesefájdalmimból kiépülve, térek **anyavárosomba** vissza; fogadd nyílt karokkal barátodat, s légy bizonyos arról, hogy hozzád közel marad, bármerre vezesse is a sors.

Eötvös
(1832. június 24., Szalaynak)

Csehország, Karlsbad, Prága, Stranitz útjáról:

[Szent Kristóf, az utazók védőszentje]

Prága meglepett engem: a legszebb város, amelyet idáig láttam, de nem szeretnék ott élni, mert ha szívünk úgy el van telve a jelennel, mint az enyém, nem érezzük jól magunkat, a letűnt nagyság, megannyi emléke között; jobban szeretem a tavaszt, mint a nyarat, mert bár annak, csak reményei, ennek pedig örömei vannak, de közülük egyesek, már el is hervadtanak; Prága, egészen ősziessnek tűnik.

(1832. július Szalaynak)

1834-ben, nővérénél tölti a nyarat

Itt, messze hazámtól, minden szó mennyei melódia, mely utánam száll, főképp ha tőled jön. Kérlek, írd! Itt falun, egész napomat a múzsák szolgálatának szentelem...

Ha írsz, csak Münchenbe írd. Eötvös

(1834. május 24., Tuczing Szalaynak)

...messze hazámtól, messze mindentől, min oly szeretve függök...

Egész napokat könyvek közt töltök; egy kis, csak régi könyvekből álló bibliotéka van a háznál, mely – mert öszveszedője –, Máltai vitéz volt, majdnem csak oly könyvekből áll...

(1834. nyara)

Talán hallád már, hogy júliusban útnak indulok, 3 esztendőre- talán örökre.

(1836. márciusában Szalaynak)

Amikor odahaza voltam, a nagyvilágba vágyódtam, most, hazámba vágyódom...

Ámde, vannak kötelességek, amelyeket magunk róttunk magunkra, és amelyeket teljesíteni kell; **senki sem érzi jobban**, mint én magam, hogy **milyen hasznosak az utazások**, és amikor majd viszontlát, remélhetőleg nemcsak a szeretetére, hanem becsülésére is érdemes leszek.

Barátja vagyok a kereskedővárosoknak; a fáradhatatlan tevékenység, az összes nyelvek és népek tarka zűrzavara, amely a szemlélő előtt, az emberiség nagyszabású képévé egyesül, a tarka jelzőlobogók és zászlók, amelyek nyugtalanul himbálóznak a szélben, mintha távoli hazájuk után vágyódnának, mindig örömmel töltenek el, valahányszor csak látom őket. Órák hosszat kószálok, szerte a kikötőben, elvegyülök a vidáman mulatozó matrózok közé, és hallgatom beszélgetésüket és elbeszéléseiket, és ha kilépek a kocsmából, vagy egy csoport beduin, amely egy szemfényvesztőt bámul, von magához, vagy a hajóinasok gimnasztikai játékaikkal, vagy egy öreg provence-i, a dalnokok korának maradványa, aki a jó René király

dicséretét éneкли; mindenütt öröm; ki tudna itt szomorú lenni; ki tudna szomorú maradni Marseille-ben, ahol az ég, olyan kék, mint minálunk, ahol körös-körül olajfák és ciprusok zöldellnek, és a végtelen tenger tájtékja verdesi a sziklafalakat, mintha az élő természet érverése lenne, ki tudna szomorú maradni, amikor körülötte vidám emberek dala zeng, és a provence-i nők, csillogó tekintete árasztja rá sugarait.

Oh, a Provence szép tájék, és én még az aix-i Oehl-t is, aki hidraulikus sajtónkkal konkurrál, megbocsátom neki, csak küldjön el leányai közül is néhányat, a versenytárgyalásra.

Toulon, Napóleon születési helye; az a hely, ahol hősi életének, első nagy tettét véghezvitte, ahol ifjúkori álmai, először váltak valóra, ahol talán először ismerte fel, nagy hivatását.

A velencei fregatt, amelyen az angol hajóhad közepette, újból elérte Franciaország földjét, és amelyet most tiszteletből, a tengernagyi zászlóval ékesítettek fel, az egyetlen dolog, ami tőle fennmaradt, de erre sincs szükség ahhoz, hogy emlékezzünk órá; vannak emberek, akiknek nincs szükségük emlékműre, kivéve azt a helyet, ahol működtek, és ő is közéjük tartozik; a kopár sziklák, amelyek a várost körülzárják, kötömegeikkel többet mondanak, mint egy akadémikus lapidáris stílusa; a tenger, amelyre oly gyakran vetette, a szűkös látóhatártól kifáradt, vágyódó tekintetét, hogy az, a korlátlan látóhatáron, mintegy megpihenjen, hullámaival hangosabban beszél, mintha maga Plinius írta volna meg Panegyricóját.

Kibéreltem egy matrózt, a bárkájával, hogy a Re-i kikötőt és a benne elhelyezkedő Montebelló sorhajót megnézzem.

Több napon át vihar tombolt, még mindig erős északkeleti szél fújt, és a tenger, magasra csapott fel.

Ladikom, dagadó vitorlákkal, nyílsebesen siklott, hol fel, hol le, a mozgó vízár tetején, de mindig egyenesen a cél irányában.

Ó, abban a pillanatban boldog voltam, de csak abban a pillanatban, és már a következőben rosszul voltam.

Velem a tengeren, az történik, ami a szalamanderrel a tűzben, színt változtatok; szerencsére nem tartott elég sokáig ahhoz, hogy színváltoztatásnál, többre kerüljön sor, és amikor elértem a Montebellót, gazdag jutalmat nyertem szenvedéseimért.

Már napok óta, senkisémet kockáztatott meg, eféle sétautat, és a tenger szintje, még ezen a napon is, jóval magasabb volt annál, hogysem csalogató legyen, kójutasok számára; de minthogy meg voltam győződve arról, hogy senkisémet kockáztatja két frankért az életét, és nagyon a szívemen feküdt az, hogy lássam, a francia tengerészetnek, ezt a legszebb hajóját, merészen beültem gyöngye hajócskámba, és csodálatban volt részem ezért.

Párizsban vagyok.

Hosszabb időn át utazgattam Franciaországban, és **legnagyobb szerencsémre egyedül, ami által, roppant sok emberrel kerültem érintkezésbe.**

Dél-Franciaországban tett egész utazásom során, néhány köztársaságpártit kivéve – és ezek, mind a hadsereghez tartoznak –, nem találkoztam másokkal, mint karlistákkal.

(1836. november, **Európai utazása** közben)

Londonba érkeztem, amikor is, egy kis napsugár áttörve, a várost borító, vastag ködfátylat, visszaadott egy kevéskét, szokott vidámságomból.

Egy kicsit jobban éreztem magam, és Futhamban voltam.

Már egy hete ebben a városban lakom, minden tetszik itt nekem.

Komoly jellege, sokkal jobban megfelel, mint Párizs zsvaja, ahol mindig idegennek éreztem magam, csak egy kis napfény, egy darabka kék ég, meg néhány csillag hiányzik ahhoz, hogy tökéletesen boldog és elégedett legyek, mert a köd, bánatossá tesz.

Hiába rejtőzöm, az Önök nagy újságai mögé, hiába megyek klubba és összejövetelekre, hogy politikáról beszélgessek, minél jobban keresem a szórakozást, annál rosszabb a hangulatom. Szerencsések a barátaim, hogy nincsenek velem, mert elviselhetetlen vagyok.

És Önöknek, angoloknak, ez a köd semmi, Önök jól tudják, hogy ez olyan fátyol, melyet Isten bocsátott hazájukra, miként a szultán borít fátylat kegyencnőjére, s ezt a fátylat, idegen soha nem lebbentette fel, és nem is lebbenti fel soha.

... s le tudnak mondani, az égbolt látásáról, nekünk, többieknek azonban, akiknek ez nem adatott meg, s akik az Önök gépeiből, csak az olajfüstöt érezzük, ez, elviselhetetlen.

(1837. március, Európai utazása közben)

Gróf Forgács Antallal indult el Nyugat- Európát bejárni, 1836. július 1-én, és 1837. nyarának végén ért haza. (Volt Svájcban, Franciaországban, Angliában, Németországban)

„Sok ismerettel gazdagodva ért haza, a magával hozott anyagot, egy Svájci utazás címe alatt, írandó munkában akarta feldolgozni. - E mű, félig regény, félig útleírás akart lenni. Helyette, A karthauzit alkotta meg. (Trefort Ágoston)

Svájci úti élményeinek megírását elkezdte, de végül nem készült el, mert hozzáfogott regényeket írni, később pedig a politikai élet foglalta le az idejét. Kéziratok sem kerültek elő.

“KÉNYSZERŰ” UTAZÁSA

1848. SZEPTEMBER 30-tól – 1850. NOVEMBERIG

Az okokat, miért jöttem ide, könnyen fel fogod találni, ha egyrészt, egyediségemet, veszed tekintetbe, másrészt azokat, mik jelenleg Pesten történnek...

... aki nem akarja elhallgatni meggyőződését, s igent mondani mindenhez, csak két utat lát maga előtt – az akasztófát, vagy számkivetést –, én az utóbbit választám, s bár **a honvág**y, **sokkal inkább bánt, mint józan férfihoz illik**, azt hiszem, legjózanabban jártam el.

Miért távoztam el? azt, **annak ki engem, s lelkületemet ismeri, könnyű, másnak lehetetlen megmagyarázni.**

Ily viszonyok közt, tökéletesen haszontalannak éreztem magamat.

Engem az ég, forradalmi embernek, nem teremtett.

Bármi, nagy célt lássak magam előtt, az egyesek szenvedéseiről megfeledkezni nem tudok, s meggyőződésem szerint, az anyagi erő, melyre minden forradalom támaszkodik, nem azon út, melyen az emberi nem, előrehaladhat.

(1848-1849)

MÜNCHEN, 1864. október 28-29.

Alig várom, hogy ismét családom körébe jöjjek.

Ezen éghajlat, **nem nekem való**, erkölcsi tekintetben még kevésbé, mint másképp.

Mondják, Münchennek klímája, azért oly zordon, mert magasan fekszik, s e törvényes formások, sokaknak nézete szerint, szinte, csak azt bizonyítják, hogy az emberek itt, a civilizáció magasabb fokán állnak.

S megengedem mindezt, de Münchennek, ámbár magas térségen fekszik, azért még sincs kilátása, s nem tapasztalom, hogy a civilizáció azon emelkedése mellett, melyre a németek büszkék, nagyobb látkörök nyílnának.

Jobb nekem otthon, hol, minden tekintetben, **több meleget találok.**

Körüljártam a városban, s benéztem a házakba, melyekben **48- és 49-ben**, családommal laktam.

Az egyiknek ablakain, gyermekek néztek ki, körülbelül oly korúak, minők akkor, az enyimek voltak.

Lelkemben száz emlék támadt fel.

Életem, egyik legnehezebb korszakát töltöttem, e városban, s alig van valami, mire, visszatekinteni jólesnék.

Mi egészen, másképp alakult életem, mint akkor gondolám.

- De éppen ezért, nincs hely a világon, hol magamat, kellemetlenebbül érzem; örülni fogok, ha ismét továbbállhatok.

Magyarországon is rengeteget utazott: a birtokra, városokba, postakocsin, vonaton, hajón is.

(Sály, Csabacsűd, Szt.-Tornya)

... lemegyek a pusztára, s ha, fontos dolog közbe nem jön, legalább három hetet töltök, magányosan.

Faluhelyen, szomszédai vannak az embernek, kikhez, szükség esetén fordulhat, s kiktől néha segíttetik, miket akkor, alig vesz észre, s miket mégis, ha városban lenne, nehezen nélkülözne.
...Pesten, úgyis pár nap alatt felemészti azt, melyet falun, hetekig összeszereztünk.

Első útja Erdélyben, 1859.

Gr. Mikó Imrének

Az Akadémia által kinevezett küldöttségnek névsorát, a lapokból ismered; miután Toldy megbetegedett, ez azonban kissé megváltozott, és így, ha csak akadémikusaink közül, a zord idő, valakit vissza nem tartóztat, a következők fognak megjelenni: Bartakovics az igazgatótanács részéről, Kubinyi, mint tiszteleti tag, Csengery és Tóth Lőrinc a rendes tagokból, s én magam.

Légy oly szíves, s rendelj azoknak számára szállást, én, Bánffy Albertnél fogok lakni.

Élj boldogul barátom, reménylem nemsokára meglátjuk egymást,

híved Eötvös József

(1859. november 15.)

Gr. Mikó Imrének

Fogadtatásunk, melyben itt mindenki csak Erdélynek, Magyarország iránti érzéseinek kifejezését látja, mindenütt a legnagyobb s legjötevébb hatást idézte elé, s én nem tudok semmit, mi által nemzeti egységünk érzete, melyre annyi szükségünk van, inkább megerősödhetett volna. Itt a hangulat, általában véve jó.

(1859. december 9.)

Második utazása Erdélyben,

1860. augusztus 3.

Ámbár, rendkívül elfoglalva, az utolsó hetekben, csaknem mindig rosszul érzem magamat...
- 11-én indulok a postával, s így 12-én Kolozsváron leszek,...**velem utazik fiam.**

Egész utamra, két-három hetet szánhatok.

Szeretnék menni a Székelyföldre, Brassóba, Hátszeg és Vajdahunyadra, s végre Károlyfehérvárra, honnan Temesvár vagy Aradnak- postakocsival, ismét visszajöhetnék.

szeptember 11.

Tegnap értem haza, hosszú vándorlásaimból...

Erdélyben, **annyira elhalmoztak szívességgel**, hogy a szó szoros értelmében, úgyszólván soha nem maradhattam magam...

A láz, mely csaknem egész utazásom alatt gyötört, hála a mindenhatónak, egészen megszűnt, s ismét jól érzem magamat.

Harmadik útja Erdélyben **1869.**

Kultuszminiszterként, az iskolák helyzetének tanulmányozására utazott el

Bécs, 1867. szeptember 3.

44-ik születésnapomat gőzösön, nemigen kellemesen töltém.

A hajó, zsúfolva teli volt, úgyhogy a bájló pontokat, alig láthatám, s nem élvezhetém.

Nem utazás-e életünk, s nem volt-e az enyim, ehhez hasonló, látszólag, a legkellemesebb körben folyva el, mindenütt a legszebb kilátásokkal, de mindég oly viszonyok, oly közelebbi körözettel, hol mindezt, nem élvezhetém.

Valamint, egyes emberben, kivel barátkozánk, több élvezetet találunk, mint egész tömegekben, úgy, egy érdekes vidék, hol hosszabb ideig tartózkodánk, több gyönyört nyújt, s esmereteink bővítésére, többet használ, egy egész utazásnál, mely alatt, száz helyen átsietve, egy sem hágy benyomást, maga után.

Több, nagyhírű emberrel úgy jártam, mint a gasteini vízesettel.

Eleinte bámultam, s el voltam ragadtatva, később, a mindig egyforma zaj, terhemre vált, s végre megszoktam, s közönyössé lettem.

1870. január 10.

Kárrfy Titusznak

A mai eső után, nem tudom, miként jutok, híres Szeged városába.

Valószínűleg, ökrökkel vontatnak be, s ez esetben, én leszek az első miniszter, ki – az afrikaiak kivételével –, szarvasmarhával tartja, diadalmas bevonulását, valamely városba. Ma hagytam el a **Svábhegyet**.

Valahányszor oly helyről megyek el, hol egy időt töltöttem, szívem szorul, s ez érzés, mentül öregebb leszek, annál erősebbé válik.

Fiatalabb koromban, ha tőlem függ, egyre utaztam volna.

Nem tartozom az elégedetlenek közé, sőt, minden helyzetben többnyire sokkal jobban éreztem magamat, mint most, csak mozogni akartam, maga a mozgás, élvezetet adott, sőt, nem volt akkor, kedvesebb élvezetem, s ilyen nekem most, a nyugalom.

1870. szeptember 3. – Karlsbad, utoljára

(57 éves)

Molnár Aladár írja:

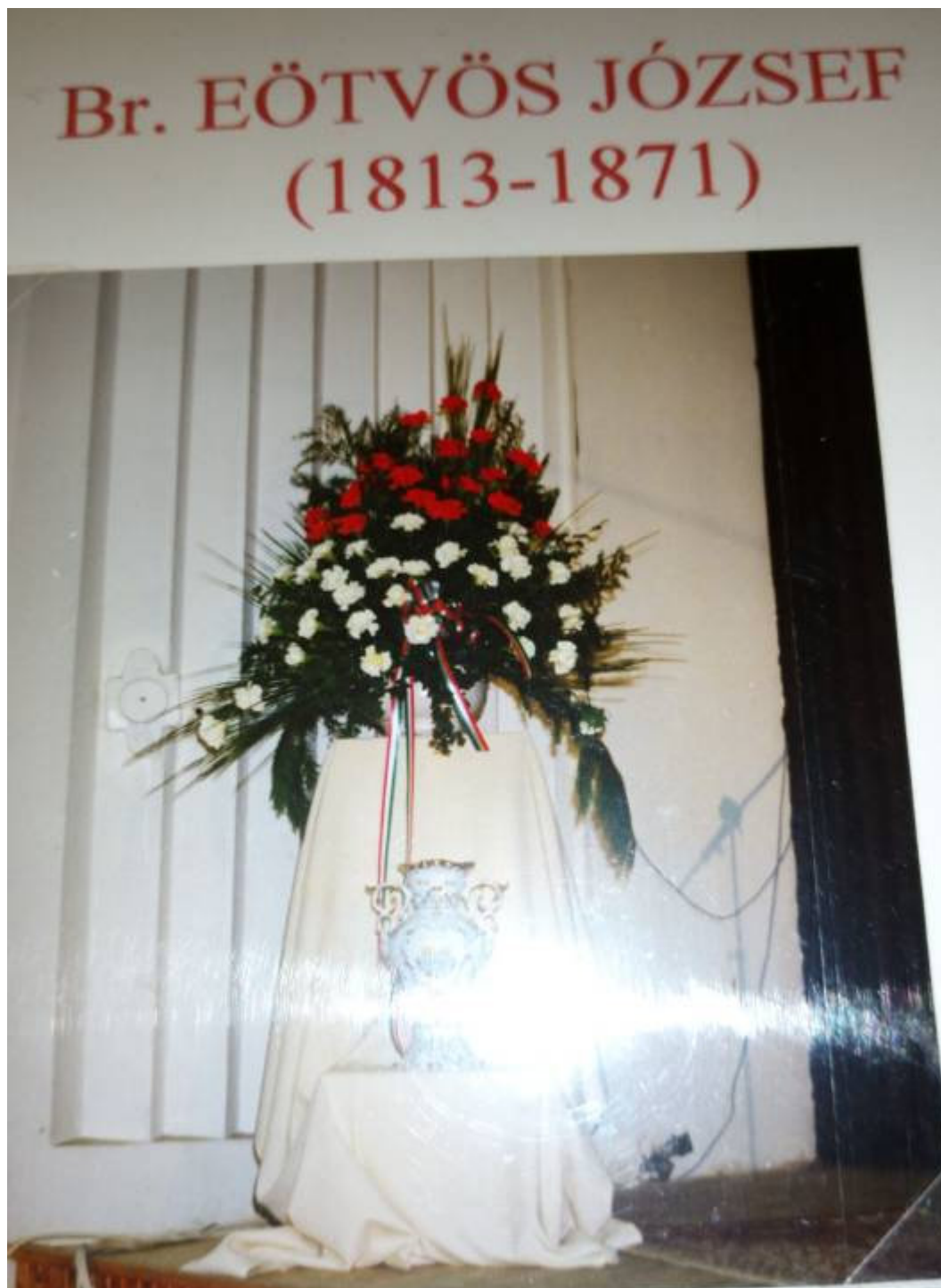
“ Születésnapját, különösen azzal ünnepeltük meg, hogy ő, bizalmas közlékenységgel, sok érdekes eseményt beszélt el, a saját életéből, s főleg, ifjúsága korából, és franciaországi tartózkodása idejéből. “

Egyet kérek tőled, ó, mindenható!

Hogy, **ha távozem**, a szeretet meleg tekintete kövessen utamon, s hogy, **ha lakomba visszatérek**, mint most is, úgy, mindég a szeretet, kedves nyomait találjam.

EMLÉKEZŐ – díj, vers, virág

Ercsi első **DÍSZPOLGÁRA**, 1993. Március 15.

K I V O N A T

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testületének 2013. június 25-én megtartott nyílt ülésének jegyzőkönyvéből

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testülete Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezés felvételéről 8 igen szavazattal, tartózkodás és ellenszavazat nélkül az alábbi határozatot hozta:

**Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testületének
287/2013. (VI.25.) Kt. sz. határozata**

Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezés felvételéről

Ercsi Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2013. szeptember 3-ával Ercsi „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” nem hivatalos elnevezést veszi fel.

A Képviselő-testület a város bevezető útjain (6-os út észak, dél; 6204-es út, régi 6-os út; komp kikötő) a helyiségnév tábla közelébe a „BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF VÁROSA” tábla kihelyezését támogatja.

A Képviselő-testület a táblák (5 db) elkészíttetéséhez 100.000,- Ft-ot biztosít a költségvetés pályázati önrész ternere.

A Képviselő-testület felkéri Szabó Tamás polgármestert, hogy a táblák elkészíttetése és kihelyezése érdekében a szükséges lépéseket tegye meg.

Felelős: Szabó Tamás polgármester

Határidő: 2013. szeptember 27.

Kmf.

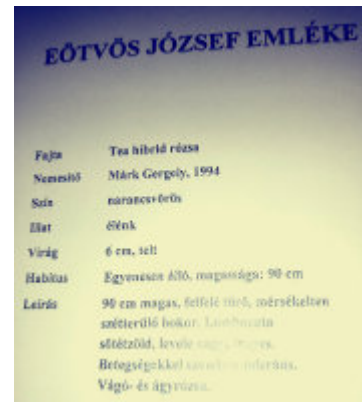
Szabó Tamás sk.
polgármester

Dr. Feik Csaba sk.
jegyző

Vajdics András sk.
képviselő
jkv. hitelesítő

Wimmer Sándor sk.
képviselő
jkv. hitelesítő

Rózsája

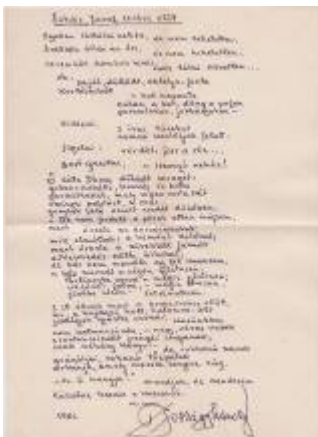

A **róza**, gyermekkor óta, **kedvelt virága** volt.

Nála mindig a **Szeretetet, Szépséget, Szerelmet** szimbolizálta.

Több, mint 200féle rózsafajtát ismert, sokat tanulmányozta könyvekből, de Svábhegyi házuknál, rózsákat is ültettek a kertben, hogy látványukban, illatukban kedvüket leljék.

KÖLTŐK emlékeznek

Juhász Gyula

PROLÓGUS EÖTVÖS JÓZSEF ÜNNEPÉRE

Egy igaz, nagy ember ünnepére jöttünk,
Aki nem kevély érc, magosan fölöttünk
Nem a csaták hőse,
De szelíd, finom fej, komoly és nyílt homlok,
Kit a szenvedőkért felhőztek a gondok,
S ki vigyázva nézett a magyar jövőbe.

Ki született báró, mert lelke nemesség,
Kinek az előjog dicső kötelesség
Áldozni a népért.
Aki a kastélyból a kunyhóba szállott,
Hozva a jobbágnak az örökváltságot,
Ezeréves szörnyű szolgarobot bérét.

És megünnepeljük a költőt, ki ember,
Aki forró szívvel, ragyogó lélekkel
Harcol, mikor alkot,
S költeménye tetté, álma lesz valóvá,
Fölsíró regénye új forradalomná,
Melyben a jog győz, és nincsenek sírhantok.

Mint a hű tanítvány, úgy állunk előtte,
Hiszen ő a nemzet nagy, bölcs nevelője,
Szelíd és jó mester
Élete tanulság, emléke örökség,
Úgy daloljuk őt, mint új idők új hőjét,
Ki új díszet adott e nagy, szent szónak: **Ember!**

Kosztolányi Dezső, Látjátok feleim könyvéből:

EÖTVÖS JÓZSEF

A falinaptár lapja, mielőtt leszakítanók, eszünkbe hoz egy dátumot: **ma száz éve**, 1813. szeptember 3-án írták be, báró Eötvös Józsefet, a budai koronázó templom matrikulájába.

Gondolkozóba ejt, a százados távolság, és izgat a szűzsé, hogy ezeken a hasábokon rajzoljuk meg, a portréját, ahonnan máskor, kemény sortüzek ropognak.

Itt kell idéznünk az emlékét.

A méla szemű, fehér homlokú, filigrán testű báró alakjában, van valami inspiráló ellentét. Külseje, egy merengő, világfájdalmas költőé, amint a régi arcképen, csöndesen előrehajtja nemes, fekete fejét.

Anyánk, hat éves korunkban, először az ő, hidegen-csengő, érzelmes strófáira tanít meg, és apánk, tizenöt éves korunkban – komolyan és áhítatosan –, az ő regényét nyomja kezünkbe, az első regényt, a ködös és nehéz regényt, amelyen serdülő intelligenciánk, a tűzpróbát állja ki.

Keze írása, apró gyöngybetűje, hasonlatos, egy nő írásához. Betűiből azonban, izgalmas peripetiák csapnak ki.

A könyveiből, egy kor zuhanását halljuk, oszlopok dőlését, a félrevert harangok tűzlármáját.

A szeme – ha figyelmesebben vizsgáljuk, ódon fotográfiáját –, határozottan néz, bátran és elszántan, a jövőbe tekint.

Fülemüle volt, vagy sas?

Úgy érezzük, hogy mind a kettő egyszerre, a költő és a politikus, a gondolkozó és az államférfi, a tépelődő és a cselekvő, egybeolvadt benne, egy nagyszerű, forradalmi egyéniséggé. Az elegancia és a forradalom, az egyéniségén át, nem különbözik egymástól.

Lassalle-t hozza eszünkbe, az elegáns agitátort, aki a rongyos és éhes, és sápadt tömegben, ezüsfogantyús bottal beszélt, fehér kesztyűt viselt, és az ingmellében, briliáns tündöklött.

Eötvös Józsefben is, csak a modora volt arisztokratikus, csak az érzőke-lelke emlékeztetett, a kiváltságos osztályra, amelyet megtagadott, és a legszegényebbek, a legnyomorultabbak, a legszomorúbbak, apostolává szegődött.

Úgy harcolt, mint egy parasztforradalmár.

Kezén azonban, állandóan ott volt, az elegancia fehér kesztyűje.

Ma, az emlékét keressük.

Szobrot, nem kívánt magának, de, hogyha a végrendelkező verseinek sorait, szó szerint vesszük, ez az ország, tele van a szobraival, száz és ezer szobra van, mert nem tekinthetünk semerre sem, ahol ne éreznők a tettét, az "eszméinek győzelmét".

Ő az első, magyar demokrata.

Ez, az ideges apostol, az atmoszférában szikrázó elektromosságot, végigreszkettette az idegein, egy reakciós világ közepette, megérezte, hogy mi mozgatja majd a világot akkor, mikor mi, ezt a cikket rójuk.

Elődei, fölfelé törő, aulikus főurak voltak.

Benne azonban, volt egy boldog erő, amely lefelé húzta, egy nagyszerű gravitáció, amely a föld felé vonta, a szegények, a kisemmizettek, a boldogtalanok felé.

A stréber ellenkezője, aki úgy tör magasba, hogy lefelé hull.

Vagyonát – szó nélkül –, otthagyja.

Csak a karosszékét és a könyveit viszi magával.

Nem tudni, hogyan fejlődött ide, hogyan jutott ezekig a magaslatokig, és csak a modern pszichoanalízis deríthetné ki, hogy apjának volt-e ebben, nagyobb része, aki miatt, mint iskolás fiú, véresen megszenvedett, vagy a nevelőjének, Martinovics társának, a dohogó és bátor forradalmárnak, aki a kis bárót, a forradalom kosztijával táplálta, és véletlenül, mindig a Vérmezőre vitte sétálni.

Rengeteg hajlam élt benne, hogy mindenütt, az embert lássa, a meztelen embert, és tüzes humanizmusával öleljen át mindenkit, aki szenved.

Írásai szentimentálisak.

Szentimentalizmusa azonban, a tett idején, politikai robbanóerővé alakult.

Mi iránt érdeklődik, ez az arisztokrata?

A börtönökben uralkodó, ázsiai viszonyok ellen szól fel először, a cellák rabjait akarja, emberséges körülmények közé juttatni, azokat, akikkel addig, senki se törődött.

Elsőnek hirdeti, a zsidók emancipációját.

A büntetőrendszernek, európai kereteket alkot.

Észreveszi, a megyei kiskirályságot, az alispánok és a szolgabírók panamáit, a statáriumokat, a megbotozott jobbágyságot, és a központi kormányzatot kívánja.

Rabok, jogfosztott zsidók, jobbágyságok a hősei.

Egyetlen egyszer emelte fel szavát – nyomatékosan –, irodalmi ügyben, mikor Petőfi Sándort védte, akit akkoriban, hóbortos garabonciásnak tekintettek.

Regényt írt, a parasztkirályról, aki tüzes trónon ül, tüzes koronával a homlokán, bizonyosan azért, hogy a parasztot trónusra emelje, és aranykoronát tegyen a homlokára.

“ A nemesség elvakultsága – írja –, és a zaklatott nép szenvedélye, nemzeti katasztrófához vezetnek. “

1851-ben, amikor mindenki fenekedve – a forradalom keserű emlékeivel –, beszél a nemzetiségekről, és a könnyes szem, még nem látja a kivezető utat, emberséges nemzetiségi politikáról prédikál, a nemzetiségek teljes egyenjogúsításáról.

Emellett, nagyszerű leleplező.

Regényeiben, mint egy félelmetes politikai riporter, mint egy modern újságíró, leplezi le, a vidéki választásokat, az egzekúciókat, az áldemokratákat, a kor smokkjait, a pipázó, hétszilvafás, bocskoros nemeseket, ennek a szolgabíró országnak, összes nyavalyáit.

Van-e ma, nála aktuálisabb politikus?
A gesztusai halhatatlanok.

Azt, ami utána következett, és általa, vagy más által lett testté, intuícióval sejtette meg.

Mint gondolkodó, egy évszázad munkáját végezte el.
A kora, “ túlzó szabadelvű “ -nek nevezte.

Mi, az elődünknek, a példaképünknek ismerjük.
Ő, minden politikusunk közt, a leginkább francia.
Széchenyi angol.
Kossuth angol-amerikai gyorsaságú, szlávosan-heves temperamentum.
Deák Ferenc, tipikusan magyar politikus.
Eötvös József, azonban francia.
A gesztusaiban, a kezdeményezésében, és a szikrázó ideáiban francia.

Nem tudott mindent, tetté érlelni, amit akart, politikai küzdelmei néha, költeményekké lettek, a verseiből néha, politikai akciók fakadtak, de, zseniális tűzzel látott el, egy gerjedő kort.
Egy gerjedő kor írója, publicistája, államférfija, mindenese volt.

Ő mondta ki, először ezt a szót: nyugat.

Ő írta le, először ezt: haladás.

Ő nevezte, először magát, európeérnek és világpolgárnak.
Demokráciája pedig, nem görögtűz és festett frázis, , nem ködös fogalom, tudta, hogy a demokrácia, az egészség, a becsület, a tiszta lakás, az olcsó hús, és az olcsó kenyér, a béke,

az egyén jogának, a teljes biztosítása, az alkotó, a gondolkozó egyéniség oltalma, és szabadsága.

Költészete is francia.

Victor Hugó tanítványa, aki gyűlöli a L'art pour l'art-ot, és azt tartja, hogy a poézis " kedves játékká aljasul ", mihelyt, csak az abszolút formák között mozog, és nem nyúl, a kor problémáiba.

Az adomázó regények, és hősi eposzok után, modern társadalmi regényeket írt, merész, szatirikus rajzokat, az 1848-as társadalmat rajzolta, még akkor is, mikor 1514-ről írt regényt, s a vár és kunyhó, érzelmes históriáját verselte meg.

A költő, kissé a politikára tekintett, a politikus kissé, versekben beszélt, mindig harc izzott benne, nem fuvolázott – dilettáns, arisztokrata írók módjára –, szalon szonetteket.

A pályája – ebből a szemszögből tekintve –, harmonikus és egész.

Az irodalomtörténet, ezt írja róla: " a szív embere ".

Mi, az ész emberének is látjuk.

Apáink és nagyapáink, A karthausi – t olvasták tőle, és A megfagyott gyermek-et szavalták.

Nekünk, kedvesebb A falu jegyzője és a véres-fekete regénye, a parasztlázadásról, a mohácsi vész, vihar előtt való feszültségéről, egy ország belső harcáról.

Drága olvasmányunk, az a könyv, amelyben a reformterveiről számol be.

Ezekből az írásokból, kiparázsluk a szeretete.

A százados évfordulón, ezeket mondjuk el róla, és dalt adunk neki, mert költő volt, és könnyet szeretnénk adni, emberfölötti küzdelmeiért, azért, mert annyit szeretett.

Sokakat szeretett, azokat, akiket senki sem szeretett.

Minden jobbágyot, akik már – egy új politikai szabadságharcban –, az ő szavaival kérik a jogot, az életet, akiknek odaadta teljesen a szívét.

A szívét érezzük ma óriásinak, tüzesen-parázslónak, ezen az ünnepen, a szívét, amelyet, nem engedett eltemetni a testével, kivágatta belőle, és külön – egy hamvvederben temettette el.

Teste, a Duna mellett nyugszik, romantikus költőhöz illően, idilli csendben.

A szíve azonban, külön koporsót kért magának.

Ezt az óriási szívet, ezt a hamvvedret, mutatjuk ma fel, a riadt és sápadt országnak, mint egy tüzes szelencét.

Világ, 1913. szeptember 3.

Báró Eötvös József emlékezete

szerző: Szász Károly

VASÁRNAPI UJSÁG XIX. évfolyam 5. szám [[1]]Pest 1872. február 4.

„Isten veled hazám”- végsőt sohajta
És néma lőn a Búcsu dalnoka
Örökre néma lőn beszédes ajka
S kihűlt eszméktől izzó homloka.
Mi a csapástól szíven sújtva állunk
S bűnk’ megnevezni szokat sem találunk.
De bár bűnk néma s ajkunk szóttalan,
Könyünk kiáltja Eötvös odavan!

Oh mit veszíténk! Szó, könny kevés itt!
A szó: üres hang, a köny: búborék;
Nem állítják meg szívünk vérezését,
A mérgezett nyíl ha belétörék.
Ily sebre balzsam- ily bánatra nincs enyh!
Szívünk roskadva csüng a drága kincsen...
Ily kincs elvesztén egy nyújt csak vigaszt,
A gondolat, hogy mégis birtuk azt!

Mert a mienk volt! Bár elméje lángja
Egy félvilágra szórt fényt mint a nap;
És szive lángi mint a martyr-máglya,
Millióknak üdveért lobogtanak;
Szavát, eszmékbe kristályúlva, dallá
Olvadva, egész Európa hallá,
S mig taps riadt rá túl a bérczeken:
A mi szívünk dobbant föl melegen.

Miénk volt ő! hiába irigyelte
A ritka kincset tőlünk a világ!
Hozzánk, e földhöz forra szive, lelke,
Nekünk fénylék szemén az égi láng.
Minket hevíte keble tűz-parázsa,
Minket ragadt el szava bű-varázsa,
Értünk forrt könyje, nekünk szólt dala,
--Ő mindenestől a mienk vala!

Mi láttuk őt a nyílt szellem-palaestrán
Hol pajzs az eszme, szó volt fegyvere;

Győztes csapásit sebek nélkül osztván,
Hogy fölemelte a kit levere.
Kicsiny alakja hogy ' nőtt óriássá!
S míg ellenét szemével levarázslá,
Hogy szivekben nyeré meg harczdíját:
Szép homlokára ez vont glóriát!

Mert ki hallá lágycsengésű hangját,
Melyben hit, ábránd, ész s szív olvadt,
- Mint útas, erdőn, zárda kis harangját -
Bűvölten állt s lekötve hallgatott
Ha szólt: a lég eszmékkal népesült meg,
Mik őt szolgálták, tőle lelkesültek,
S a merre járt: érintésén olyan
Erő s fény áradt, mint villany-folyam.

Meglestük őt könyvháza rejtekében,
Láttuk lelkét elöntve könyvein,
Hol a Karthausi borongott setéten,
Vagy szive lángolt népe könyjein.
Fajáért ége keble tiszta lángja,
Magát emésztő fény nyel mint a fáklya,
S a halvány lapra fényt e szó vete:
Hogy „szeretni az ember végzete!”

Szeretni, mint ő, nem tudott úgy senki,
Embert, hazát, családot egyaránt,
Szívének egy szüksége volt: szeretni,
Mint a nap, nem tarthatja sugarát,
De szerte ontja völgyre és halomra,
A várt és a kunyhót egy fénybe vonva;
S míg fenn bibor pompában ég kelet,
Virág nyílik bedőlt sírok felett.

Szeretni! — erre volt alkotva lelke;
Egész valója szeretet vala.
Üdvét az önfeláldozásba' lelte
S szétosztva kincsét, dús lőn általa.
Nagy szive egész világnak elég volt,
Körülölelve mindent, mint az égbolt,
A föld minden határáig elért,
Szeretve az embert az emberért!
„Szabadságot!” kiálta lelkesedve;
Egy rab se légyen a nagy földtekén!

Az emberekben teljék isten kedve
S legyen egyenlő: gazdag és szegény.
Testvér legyen mind, s bár a por szülötte,
Ragyogjon égi származás fölötte,
S fajt fajjal és nemzettel nemzetet
Igazság kössön össze s szeretet!

És e hazát, e népet, oh mi hévvel,
Magasztosan, tisztán szerette ő!
Nem a madár homályos ösztönével,
Mely itt hagyott fészkeire visszajő,
S ha romba lelte, újra oda épít;
Pedig nem sejti, hogy mi vonja őt itt,
S nem tudja — (mint köztünk sem, annyian!)
Nevedben, oly hon, oly édes mi van!

Szerette e hazát, nem égbe nyúló
Hőfödté bércz- s daltelt mezőieért;
A tért, hol tán minden fű „vére-hulló”,
Mert gyökerére hős sziv önte vért;
Rákos mezőjét, mely még egyre hallgat,
E hallgatásban a szentelt fájdalmat,
És Buda ormán a nagy sirkövet,
Mely hosszú árnyat földre, szívre vet!

Szerette honját özvegy fátyolában,
S nagy harciért, hol küzde honfi-kar;
Mint esti szellő bétakarja lágyan
A sebhelyet, mit szánta bösz vihar.
Enyészve bár, megannyi ősi nyom volt ....
S ha este ott ült s múlt időkre gondolt,
Hol a mező kaszálna illatoz:
Kezébe' megzendült a szent koboz!

Nagy eszményét szerette ő e népben!
Dicső jövőjét, melyről álmodott;
Fejlődve érve, szabadon, jóllétben,
Uj népet itt, hatalmast, gazdagot.
Künn a mivelt nyugattal állva sorba,
Benn gondolatban, szivben egybeforrva,
S egy vágytól égve: oh hon, tégedet
Olyan magasra tenni, mint lehet!
Szívének ez volt egyedüli vágya,
Ez gondja nappal, álma éjszaka.

— De nem viraszta, nem küzdött hiába,
Megnyerte im, mit esdve kért maga:
Márványszobor sírjára nincs emelve;
Emlékjele: eszméi győzedelme;
S melynek hűn áldozott egy életet:
Hajt már a mag, a melyet elvetett!

S mint a vető, ha földbe szórta magját
S aztán a tél folytában elhala,
Utódi a dús termést learatják
S házukba jóllét száll be általa:
Ő is egy dús termés magvát veté el,
Virúlatot és áldást hintve széjjel,
A mely után fogunk aratni még
Mi s fiaink s a késő ivadék!

Ő mondta: ne sirassuk végzetét meg,
Ki a honért adhatta életét
Sírboltja éjén ég örök szövétnek
S neve fényére nem borúi setét.
Mert rajta romlás nem vehet hatalmat,
A szív földjét termékenyítve hamvad.
Es szelleme a sir körül marad
Tettekre intve az utódokat!

Ő a honért élt! — él folyvást mivélünk,
Hatása által, él eszméiben.
Az ő munkája, egyiké, hogy élünk,
Még halva is velünk érez híven.
A szellemharczra, sírjából kikelve,
Fennhordja zászlaját vezéri lelke;
S ha zendül majd a véggyőzelmi dal:
Nevéhez kötve lesz a diadal!

Oh ercsi sír, mely őrzöd drága hamvát,
Porában is megáldott nagy szivét!
Bocsásd álmához zöld erdők fuvalmát
S boltodnak árnyán lágyan földve véd!
Zengj néki halk dalt, honom nagy folyója,
Arany kalászt susogtass, néma róna,
S csönd ünnepeljen völgyön és hegyen:
Hogy álma édes és dicső legyen!

S te hon, te nép, melyet oly hön imáda,

Nevének méltó emléket ha kersz:
Ne szóval, könnyel áldd haló-porába',
S mit állitsz, szobra ne legyen csak ércz;
De tedd, munkáld: nevét hogy emlegessék,
Szabad hazában, boldogság, műveltség,
Ha visszapillant, boldogulva, hon,
Hadd lássa népedet virányidon!

INTÉZMÉNY, SZOBOR, ÉRME, EMLÉKEZÉS

Ercsi

Budapest

Tengelic

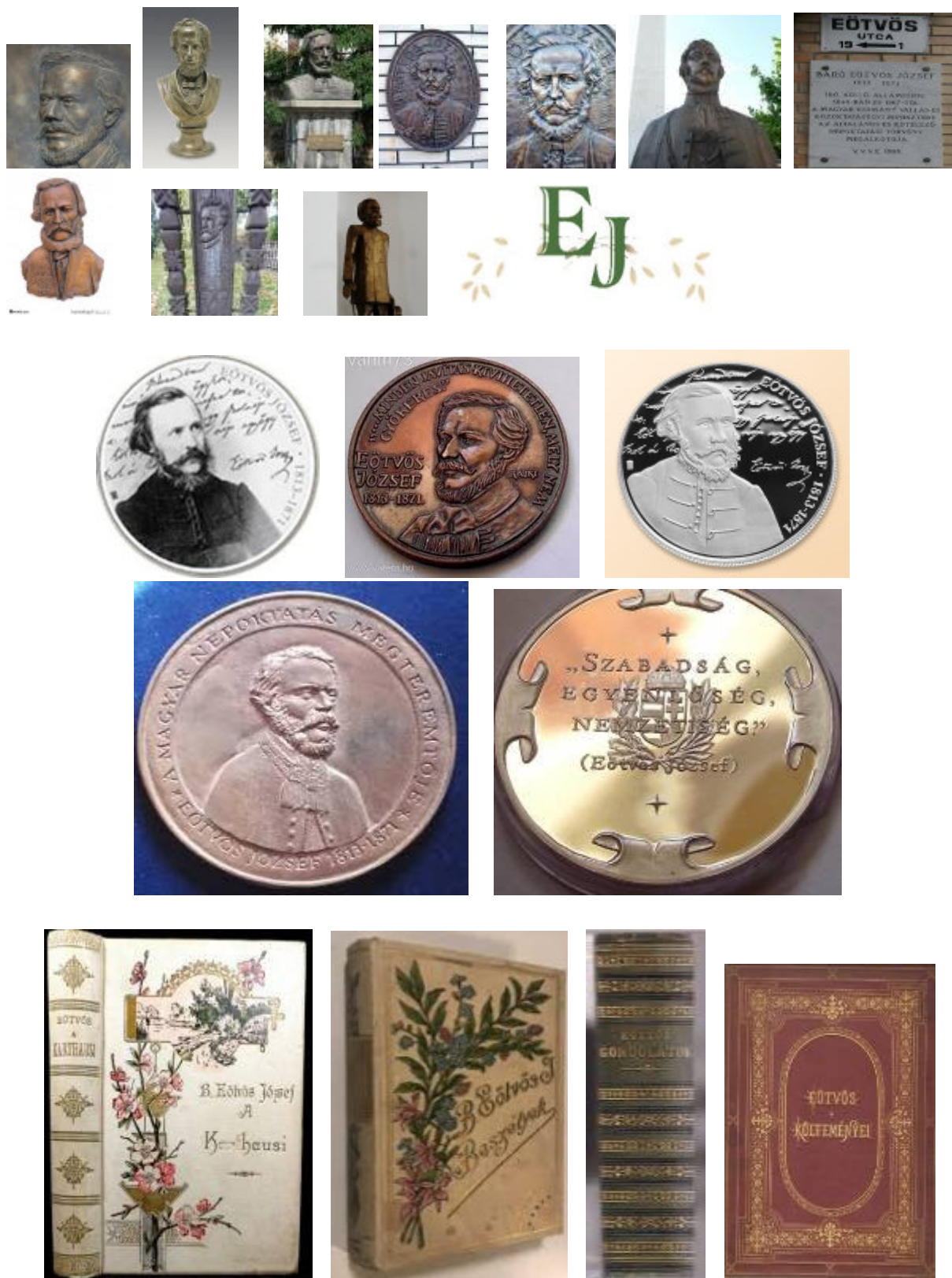
Szeged

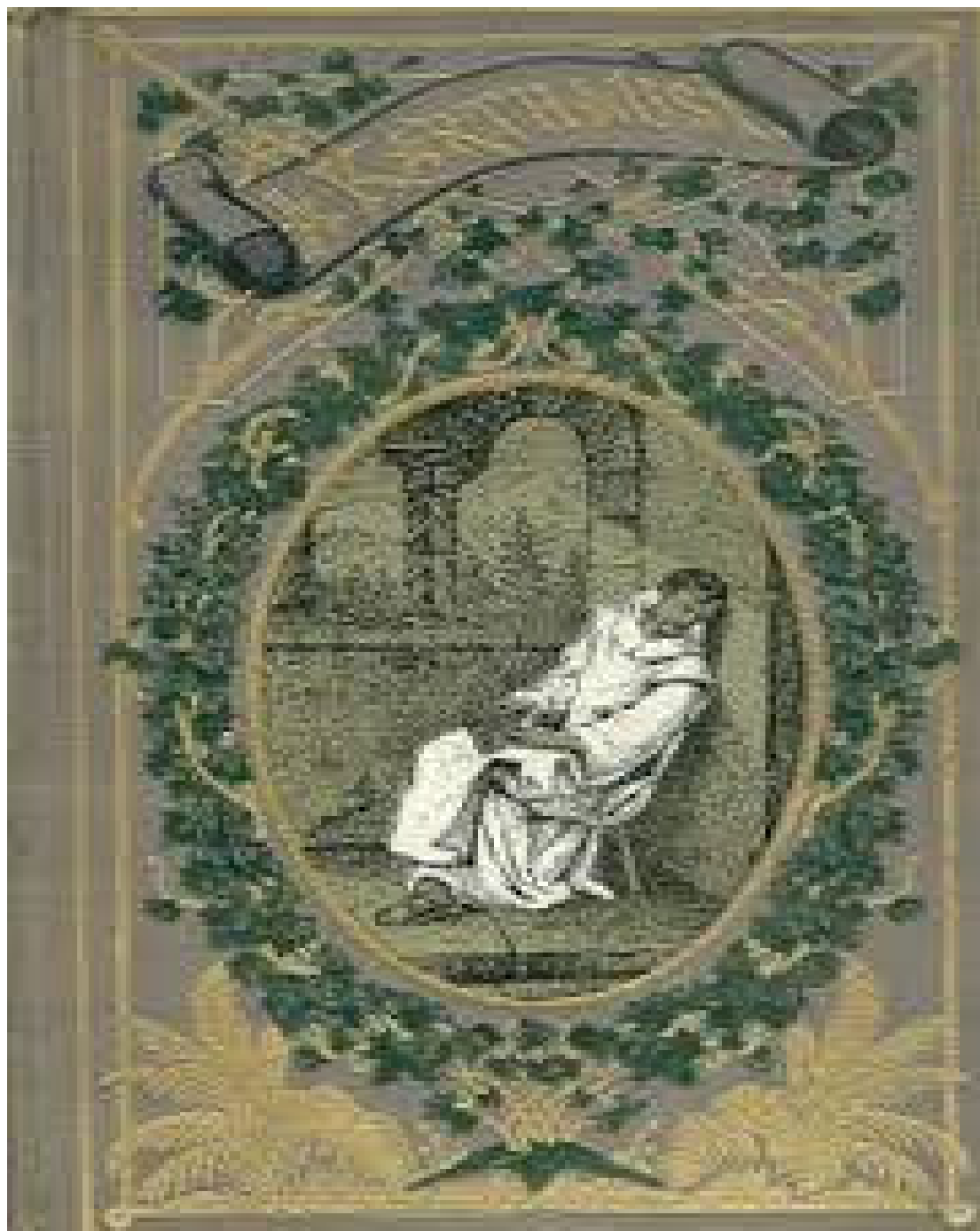

Orosháza

és, még sok helyen az országban

B. Eötvös báró

Nevének viselői Ercsiben

ISKOLA

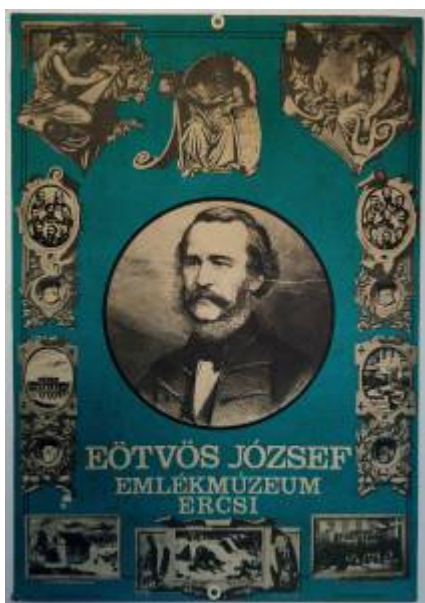
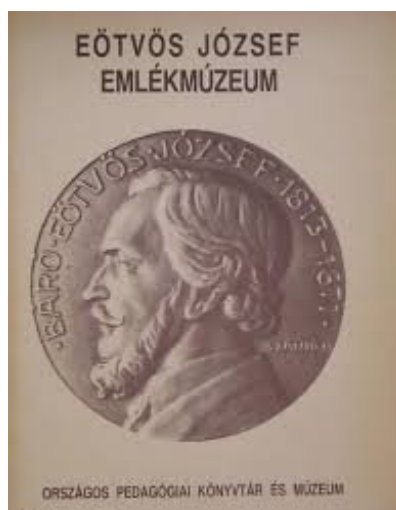
A polgarista fiúk Eötvös József Cserkészesapata,
parancsnokukkal Paczolay Gyulával

MŰVELŐDÉSI HÁZ

Eötvös utca

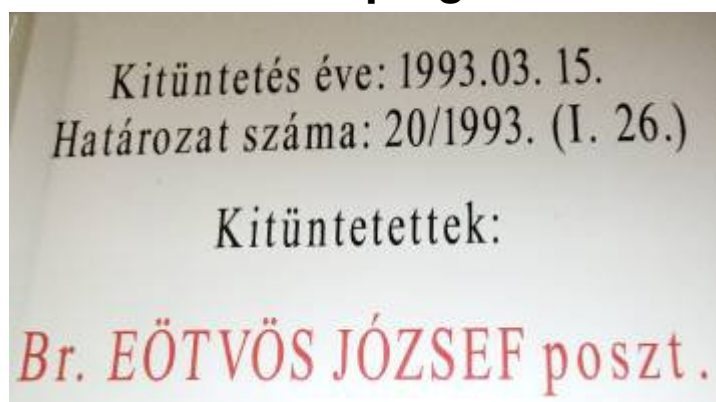
Eötvös tér

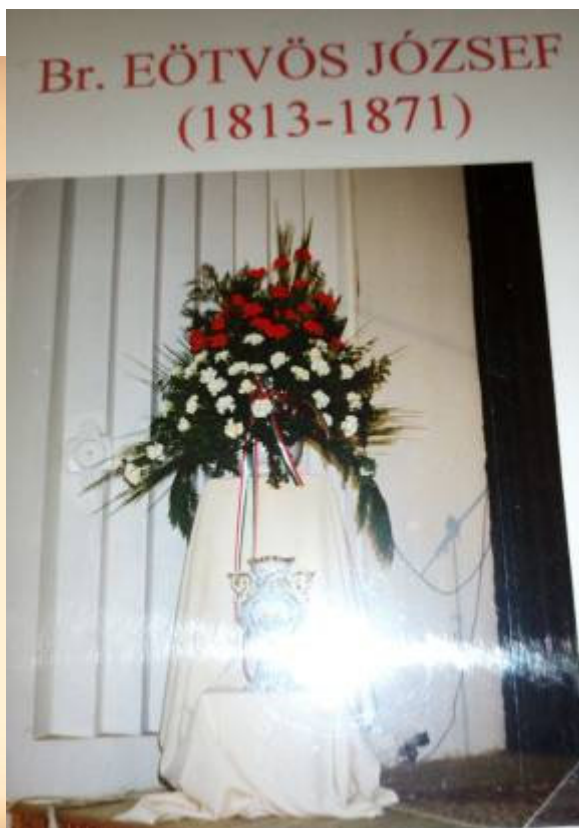

Gyógyszertár

Megemlékezések Ercsiben

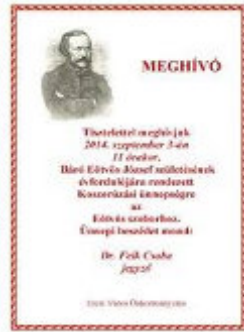
ERCSI, első **Díszpolgára**

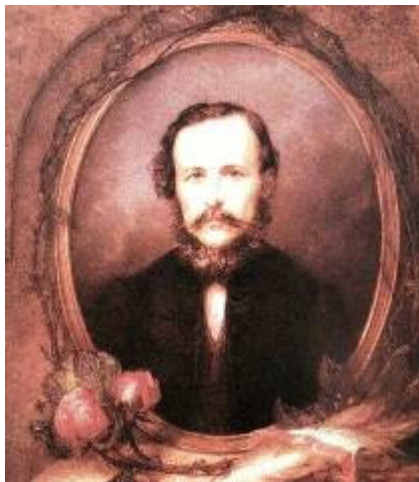

SZÜLETÉSI ÉS ELHALÁLOZÁSI ÉVFORDULÓIN KOSZORÚZÁS, ÜNNEPÉLY

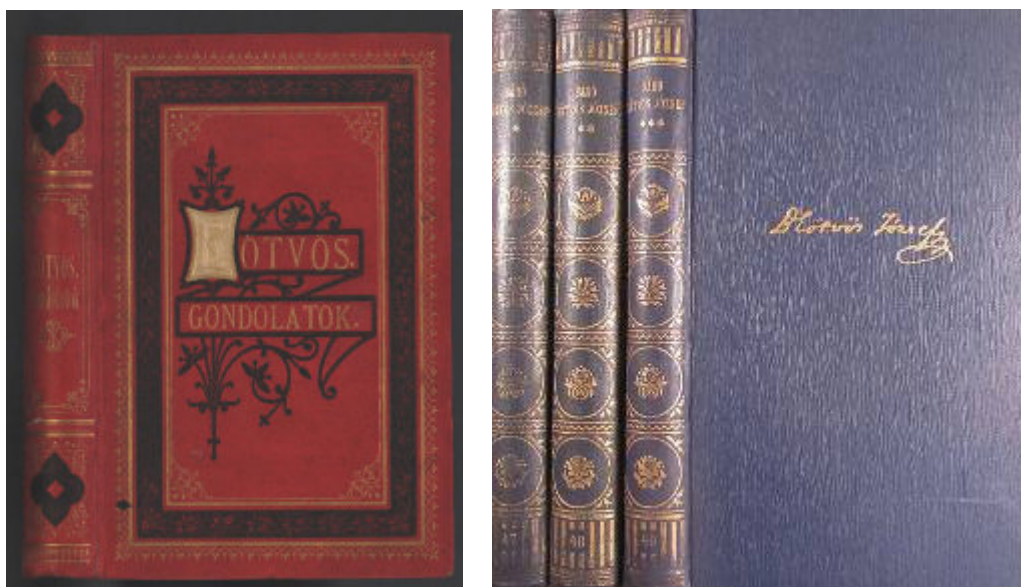

1992-től EÖTVÖS NAPOK rendezvény

GONDOLATOK

Gyulai Pálnak, **1863.** szeptember 12.

Kedves barátom!

Ismét nem találkozhatunk, az alföldi vasút dolgában, még ma reggel Bécsbe kell mennem.

- Miután az orvosok, s természetvizsgálók ülésére, melynek elnöke vagyok, az ország különböző vidékeiről többen gyűlnék össze, a kelendőség tekintetéből szeretném, ha Gondolataim, az ülés alatt kijöhetnének.

Igen lekötölezné, ha az erre szükséges intézkedéseket addig, míg visszajövök, Emichnél megtenné, másképp elkésznék.

- A könyv címe: egyszerűen **Gondolatok;**

az ajánlat: **Anyám emlékének.**

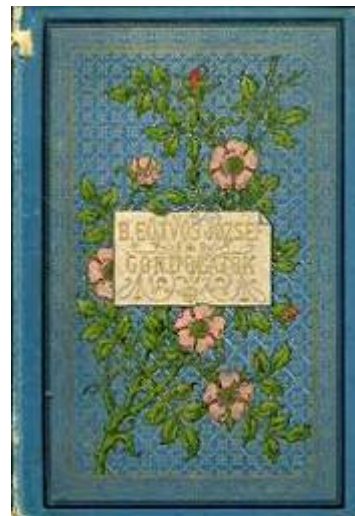
A jelige: Ne higgy (vagy ne bízzál), oly gondolatnak, melynek szíved ellentmond.

(anyám, nem is tudott magyarul),

a gondolat, anyám levelében így áll: Glaube keinem Gedanken, dem dein Herz widerspricht, ha, tehát jobb fordítást tud, tegye azt az előbbinek helyébe.

Mikorra visszajövök (körülbelül 17-én), Emich, talán elkészítheti azokat, s benyújthat egy példányt a políciáról (!), úgyhogy mikorra visszajövök, vagy legalább az ülés alatt, kiadhatjuk. Bocsánatot kérve az alkalmatlankodásért, mellyel annyira elfoglalt idejét ismét igénybe veszem
őszinte barátja,
Eötvös

- **50 éves volt ekkor**

„Mindenható, adj rögös ösvényt, mely min-
dig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel
haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sosem.”

Eötvös József

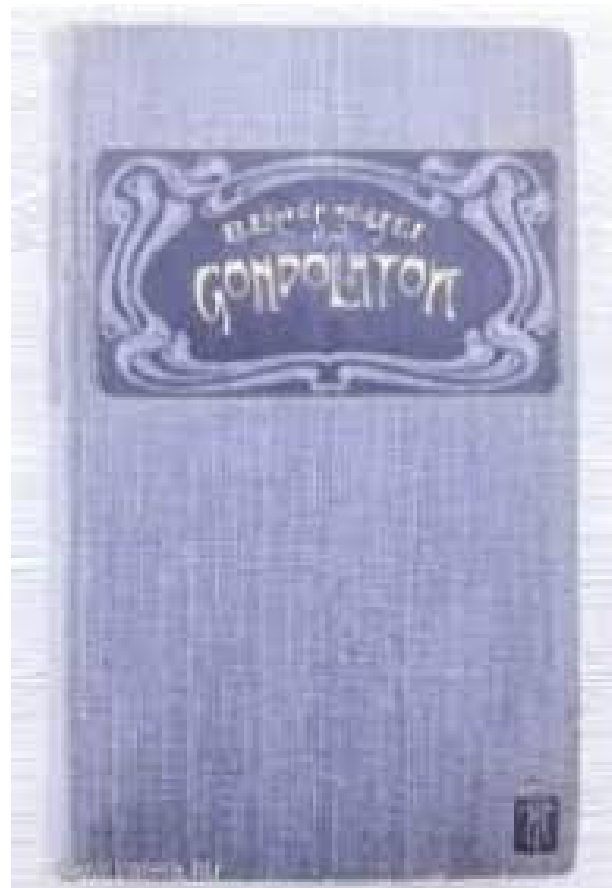
„A síma utak, melyeken kevés fáradsággal messzire
juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek
többsége leginkább vágyódik, legyen másoké. Ne-
kem, ó Mindenható, adj rögös ösvényt, mely min-
dig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel
haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sosem.”

Eötvös József, Gondolatok

Megjegyzés
Eötvös József

„Mindenható, adj rögös ösvényt, mely min-
dig felfelé vezet, s melyen azon meggyőződéssel
haladhatok, hogy eltévedni nem fogok sosem.”

Eötvös József

Néhány szép, és bölcs gondolata:

Mi boldog az ifjúkor!

Nem, mert élvezetre képesebb, de, mert reményleni tud, s mert a jövőtől – melyben, minden pillanatban élünk, s melynek kilátásaitól, a jelen megelégedésünk függ –, csak örömöket vár.

Csak azt bírjuk, miről, ha kell, le tudunk mondani.

Oly kincsnek, melyet nélkülözhetetlennek tartunk, nem urai, hanem szolgálai vagyunk.

Mért nem vagyunk hasonlók, a fához, mely, ha századokig áll is, minden tavasszal, új zöldbe öltözik, és friss virágokat hajt?

Vannak dolgok, melyeket csak az érez, kinek esze, s vannak olyanok, melyeket csak az ért, kinek szíve van.

Nem törölhetünk ki senkit, szívünkben anélkül, hogy a helyén, hol egykor neve állott, egy setét folt, ne maradna vissza.

Ha, valaki sárral dob, nem viszonzom, mert le kellene hajolnom, s bemocskolnom magamat, ha ugyanazon fegyverhez nyúlnék.

Nem kell magunkat elragadtatni, érzelmeink által, sőt, éppen midőn szívünk, valamihez vonz, akkor leginkább szükséges, hogy eszünkhöz folyamodjunk.

A tanács jó, csak hogy, mit szívünkre nézve mond, eszünkre nézve is áll, s hogyha szívünket, csak úgy követhetjük biztosan, ha azt, mire az vonz, elébb eszünkkel fontoljuk meg, eszünk is, csak akkor biztos kalauz, ha, mielőtt tanácsait követjük, elébb, szívünket kérdezzük meg.

Kis öröm, az embert, inkább boldogítja, mint bármily nagy szerencse; valamint a kis viola, bármily nagy fánál kedvesebb, mert összeszedhetjük, s mert szívünkhöz fér.

Mily kevés, egy ember, s mily sok, már kettő is!

Csak, ahhoz támaszkodhatunk, mit, erős karokkal ragadunk meg; s ki, a társaságtól visszavonul, nem panaszkodhatik, ha később, elhagyatva látja magát.

A világ, melyet, nélkülözhetőnek tartott, könnyen nélkülözni fogja, őt is.

Mint a mágnes, ha soká, vassal érintkezésbe nem jön, gyengébbé válik, úgy az ember, ki, a társaságtól visszavonul, lassanként elveszti, vonzerejét.

Legjobb, ha testünk irányában, úgy járunk el, mint oly lakással, melyet, kényelmetlennek találunk, de, melyből elköltözni, mégsem akarunk.

El kell tűrni, s ha lehet, megszokni, a kisebb, s nagyobb kellemetlenségeket, s legfeljebb, abban keresni vigasztalásunkat, hogy apró, s nagy bajainkat, időről-időre, barátainknak elpanaszoljuk.

Ne szóljunk oly könnyedén, az élet apróságairól.

A lomb, mely a nap ragyogó sugarait, előlünk eltakarja, s melynek árnyékában, a déli forróság ellen, menedéket keresünk, apró levelekből áll.

Gondolatjaink, mindig csak helyzetünktől függnék; így az, ki egy magas tetőre, fáradva felment, hogy a kilátáson gyönyörködhessen, káromkodik a fellegek ellen, míg, a szegény földművelő, a közelgő esőnek örül.

Ne hozzák, a hittel összeütközésbe, a szenvedélyeket.

Az ember gyenge, s könnyen elragadható olyan dolgokhoz is, melyeket később megbán.

Ne szánd soha, ha jót téve, megcsalattál; magadnak tevéd, mert minden jótett, emeli lelkedet.

Az ember hiúsága, ha nem állhat magasabban, legalább máshol állni.

Lelki- s testiképp, egy sors vár ránk: megvénülünk, a deli, gömbölyű gyermekarc eltűnik, s mindég élesebb formákban mutatkozik, a csontalkotmány, melyre minden forma építettett, míg végre a gyermek helyett, egy csontváz marad; s ez történik lelkiképp velünk, itt is minden, mi szép és kellemes vala, eltűnik, mindég szabályosabban emelkedik ki, a virágzó képek közül, a hideg logika, szabályos formáival, míg végre, csak ez marad.

Az erény, semmi más, mint olyan magatartás, amely megtalálja a középutat, bizonyos hibák és tulajdonságok túlzásai között; és a szív biztosítja, hogy feltalálhassuk, ezt a közepet.

A nevelésnél, két elvet követhetünk.

Egyik a szigor, mellyel a gyermeket szorgalomra, igazmondásra és más, jó tulajdonokra szoktatunk.

A másik a szabadság, melyet gyermekeinknek azért adunk, hogy azok jókor, magok felett uralkodni tudjanak.

Angol, vagy inkább amerikai közmondás, hogy az idő, pénz.

De a pénz, azért, nem idő, sem Amerikában, sem máshol.

Ne gondoljátok, hogy szerencse nincs, mert ti, nem találtátok.

Kit az ég, csak nefelejcsaire int, az boldogabb annál, ki virágjai mellett, mennyekről ábrándozik. Mert az első, világos jelenben él, a másik, eltakart jövőben, mit ez, csak remél, azt a másik, bírja már.

Férfinál minden érzemény gondolat, asszonynál minden gondolat érzemény, ez a nagy különbség, a két nem között.

Sokáig kell húzni a harangot, míg végre megszólalnik; de, ha egyszer kongani kezd, nem szűnik meg oly hamar.

Nem hatja szívünket, semmi meg inkább, mint könnyező öröm, s mosolygó keserv.

Iparkodjál látni.

Bekötött szemmel, senkise járhat egyenesen.

Nem az, amit bírunk, hanem a meggyőződés, hogy amit bírunk, azt megérdemeltük, boldogít.

Nem mindig csálnak, néha valók az emberek, s egynek hív szeretete, visszaadja azon boldogságot, melyet százszor, csalódva elvesztettünk.

Félszeg vagyok talán, ismereteimben, felfogásomban, ítéletemben, de érzéseimben soha, s vagy, teljes bizodalommal vagyok, valaki iránt, vagy, éppen nem bízom benne.

Vigyázzon mindenki magára, mielőtt meghajlik; nehéz lesz felegyenesedni.

Minden gyereket szeretek. Szeretek, olvasni e kis lények szívében, létünk első lapjai űk, amelyek oly tiszták, oly reményteliek: az ember olyan jó, mikor még semmi sem történt, előtte a jövő, mikor még nem tudunk semmit, de mindenben hiszünk, és mindent igaznak vélünk.

Ha, velük szórakozom, mindig visszatér, a boldogság emléke, s jólesik, vele időznöm.

(1837. március 4., London   24 évesen írta!)

Ne gondolja senki, hogy álmai haszontalanok.

A nyájás képek, melyeket képzelete, behunytt szemei előtt átvizs, kipihentetik, a durva valóság érintéseiben, elfáradott lelkét.

Minden ember, legnagyobb szerencsétlensége, ha választás, vagy sorsok által, oly helyzetbe kerülnek, melyet jellemek, el nem bír.

Vannak, kik lármát akarnak csinálni a világon; én, csendes életet óhajtok.

Mint a pataknál, úgy az életben, minden zaj, csak megtört habok, s kínos esések jele.

Hogy, a legédesebb tejből, a legcsípősebb sajt váljék, csak egy szükséges, – **bizonyos idő.**

Néha jó, ha az igazság, egy ideig elhagyatva áll, annál jobban meglátszik, való alakja.

A tányérvirág is, csak addig fordul a nap felé, míg fiatal; ha megérett, ez is, szomorúan hajtja le fejét.

Az ember, mindig boldogságot keres, szabadságot kíván, emelkedni vágyódik, csak hogy, különböző korokban, a boldogságot másban keresi, a szabadságnak más értelmet ad, más eszményeket tűz ki magának.

Minden vigasztalás, újra feleleveníti fájdalmainkat.

Igaz, de csak úgy, mintha, a sebet kötözzük; a fájdalom, szinte megújul, de csak, hogy hamarabb gyógyuljon.

Vannak nyomok, és emlékek, melyeket, csak könnyek moshatnak le.

Ki hamis úton jár, eltéveszti célját, de, ki egyenes úton járva, egy ballépést tesz, kifecakíthatja lábát, és azonnal megérzi, a fájdalmat.

Csak az lehet tartós, **ami, a természeti törvényeknek megfelel.**

Csak a nemes, a valóban tiszta érc, az biztos, hogy az idő rozsdája által, felemésztetni, nem fog.

Bármennyire szeressük az embereket, vannak időszakok, melyekben, könnyen nélkülöznénk társaságokat.

A hatás, melyet reánk, a látókörünk tesz, nem a tárgyaktól függ, melyeket az magába foglal, hanem inkább az időszaktól, és kedélyünk hangulatától, melyben azt látjuk.

Nincs vidék oly szegény, mely tavaszkor, s oly pillanatban látva, midőn, magunkat boldognak érezzük, reánk kellemes hatást, ne tenne.

Így vagyunk, életünkkel is.

Remény zöld tér, itt-ott egy kis virág, s felettünk a tiszta sugár, mely a magasból jó, s mindent átmelegítve világával, tekintetünket fölfelé vezet; kell-e több, hogy magunkat bármi szűk, vagy érdektelen körben is, megelégedve érezzük?

Mikor éj lesz, egünkön, csillagok seregei tűnnek fel, s mi tudjuk, hogy sokan, e fénypontok közül, napunknál nagyobb, s fényesebb égitestek, s hogy körülök, földünkhöz hasonló gömbök forognak; de vajon, e tudomány, pótolhatja –e, napunk világát, s melegét?

Így, ha azon pont, mely körül szívünk forgott, eltűnt, s körünk elsötétedik, hasztalan keressük vigasztalásunkat.

Meglehet, hogy a szférák, melyekre barátaink ilyenkor figyelmeztetnek, szebbek és fényesebbek, de hiába, **az emberi szív** – mint e föld, melyen dobog –, **melegét, s világát, csak onnan nyerheti, mihez, vonzatra érzi magát.**

Sokat olvasunk, az úgynevezett természeti állapot, erényeiről, s boldogságáról.

A vad gyümölcsfa, közönségesen, erősebb s termékenyebb, de vajon ebből, az következik-e, hogy aki belé, nemesebb ágat olt, megrontja?

Ne szóljunk oly könnyedén, az élet apróságairól.

A lomb, mely a nap ragyogó sugarait, előlünk eltakarja, s melynek árnyékában, a dél forrósága ellen, menedéket keresünk, apró levelekből áll.

Csak kettőt nem pótolhatunk ki, fáradtság, s tanulmányok által: az életben, a finom **erkölcsi érzetet**, s a művészetben, az **ízlést**.

Newton, midőn fájáról egy alma esett le, a gravitáció, és a világrendek törvényeire gondolt.

- De, hány ember van, kinek az egész világrendszer, csak a gyümölcsöt juttatja eszébe, melyet, magának szedni remél, kit a világ forgása, csak azért érdekel, mert saját vetéseket érleli.

Vannak pillanatok, melyekben, a villám is jótétemény, mert egy percre legalább, világosságot ad.

Minden haladásnak célja, úgy rendezni viszonyainkat, hogy azokban, a véletlennek, lehetőségig, kevés helye legyen.

Gyakorlat, neveli erőnket, de csak olyan, melyet, megerőltetés nélkül folytathatunk.

Minden, mi erőnket felülmúlja, fáraszt, s végre gyengít, s ez áll nem csak testi, de szellemi képességeinkről is.

Ma használok először, pápaszemet.

Itt van, vagy legalább, közeledik az aggkor...

Naponként, süketebb leszek.

Avval vigasztalom magamat, sokkal több badarságot, mint okos dolgot hallani, ez még, nem nagy szerencsétlenségnek látszik, a baj csak az, hogy az emberek, éppen a legnagyobb badarságokat mondják el, lehangosabban, s hogy ezért, süketségemmel e részben is, keveset nyertem.

A vas, maga sem állhat ellen az időnek, s ilyen az ember.

Ha, munkára használják, elkopik, ha, a földön hever, a rozsdá emészt meg.

Miután, már veszni kell, jobb százszor elkopni, mint elrozsdásodni.

Ez, válaszom azoknak, kik, munkásságomat rosszallják.

Az estét magányosan, levélírással töltöttem.

Nemigen jó kedvben voltam; de meggondoltam, ha mindazt, mi helyzetemet kényelmessé teszi, elveszteném, ha nem volna jó szobám, pattogó kandallóm, puha karszékem, s fázva, egy rossz faggyúgyertyánál kellene folytatni levelezésemet, mit mondanék akkor?

S hány ember van hasonló, sőt, még rosszabb helyzetben, s mivel érdemeltem, csak ezen jólétet is?

E gondolatok, csodálatosan felderítettek.

Egyszerű, az ember végsóhajtása, mint a melódia végtonja, nem tudja senki, öröm, vagy fájdalom dala volt-e, az élet.

Midőn, a gazda, a tavasz kikeltével látja, hogy a tél, vetéseit nem rontotta meg, s a téren, melyet őszkor bevetett, minden zöldellni kezd, midőn a hajós, a kikötőt megpillantja, vagy legalább, méréseiből észreveszi, hogy céljához közelít, midőn az atya, gyermekeire néz, kik közül, egyet sem vesztett el, s kik, testben-lélekben épen serdülnek, midőn a tudós, oly igazságot fedezett fel, mely további vizsgálódások alapjául szolgálhat, midőn a hazafi, nemzetét haladni látja, s azon meggyőződéssel néz reá, hogy szomszédaival, minden téren megmérkőzhetik, nemde, szerencséseknek érzik magokat, s mi, elmondjuk róluk, hogy sorsok, irigyelhető.

S miben áll, egész boldogságuk?

Meglehet, hogy a gazda a mezőn, mely most, szépen zöldell, nem fog aratni, az apa, felserdült gyermekeit, még holnap elvesztheti, a hajós, a közelgő parton, nem találja azt, mit ott keres, a tudós, nagy fölfedezését, csalódásnak ismeri, s ki tudja, vajon az, mit a nemzet erejének tartottunk, nem volt-e, beteges izgatottság, s azon pillanat, mely jóléte tetőpontjának látszott, nem volt-e kezdete, süllyedésének?

S nem örül-e mégis, minden ember, az ily pillanatoknak, s nincs-e igaza, ha magát, szerencsésnek érzi?

Hiszen, elérte az egyedüli boldogságot, melyet, e földön találhatni: **remélhetett**.

Egészség – BETEGSÉG

1836. június 8. Kölcsey Ferencnek

Kölcseynek barátja Eötvös üdvözetét!

Hat hete már, hogy betegeskedem, fejem, májam, gyomrom, egyszóval testem egész demokráciája, pártot ütött, az ész zsarnoksága ellen, míg végre a hatalmas fejedelmet, az udvari bolondjával, a jókedvvel együtt, leláncolák.

Minthogy pedig, egyéb bajaimhoz, még két orvos, s kegyetlenül piócáztató sebész keveredett, gondolhatod mennyit szenvedtem.

- Ím, két hónapi hallgatásomnak oka.

1836. június 30. Szalay Lászlónak

Betegségem miatt, csak felette keveset fordíthattam.

Annyira elgyengültem betegségem által, hogy semmi jót, e pillanatban nem írhatok.

1837. október Szalaynak

Rosszul érzem magamat, s már több napja, hogy nem írhatok.

1838. január 5. **Sály** Szalaynak

Bajom, melyből őszkor, az Orvos Urak kigyógyítani nem akartak, noha magamat minden orvoslásmódnak alávetni kész valék –, most új erővel kitört... e bajt nem érdeklém; s férfiasan túrtam.

Helyzetem független – s ez egy szó –, egy mennyországot rejt magába.

1848. február 9. gr. Széchenyi Istvánnak

Kedves barátom!

Igen rosszul érzem magamat, s azért, többrendbeli leveleidre, melyek közül az elsők ágyban találtak, csak ma, s valószínűleg röviden és zavartan is válaszolhatok.

1853. nyarán, br. Jósika Miklósnak

Mért nem jövök magam? ... a gyógyítást, félbeszakítani nem akarom...
(a **németországi Ems fürdőhelyen gyógyul, öccsével**)

1854. július 24. Szalay Lászlónak

Feleségem kisiút szült, s Loránd fiam, majdnem három hét óta, iszonyatosan köhög, anélkül, hogy e köhögésnek, valóságos okát, esmernék.

Mióta öcsém, hektikába esett, és én magam az idén, három hétnél tovább vért köptem,
a mellbajt, családi örökségnek tekinthetjük.

- Azzal vigasztalom magamat, hogy életemben
– legalább, a 16-ik évtől 24-ikig –, én is boldog órákat éltem...

1854. december 26. Szalay Lászlónak

Ha mondom, hogy Lorándom májustól mostanig, folyvást köhög, s ő, kit elébb, mi erőt s izmosságot illet, fiad mellé állíhattam, most sápadt, vézna gyermekké változott...

- Az orvosok, egyre biztatnak, s egyre aggódom...

1855. február 15.

Öcsémtől, e napokban kaptam leveleket.

Beutazta a Nílust az első kataraktáig, s annyira jól érzi magát, hogy ismét a dohányzáshoz fogott.

Újesztendőtől óta anyám, Ágnes és a négy gyermekem betegeskedett, természetesnek fogod találni, ha ennyi köhögés között levelezésre, kevés kedvem vala.

1857. január 4.

Nem jól érzem magamat, s Balassa a kimenést eltiltotta.

1857. március 5.

Ámbár, még nem egészen jól érzem magamat, tegnap már kimentem, s így, komoly bajtól nincs mit tartani.

1857. június 22. Szemere Pálnak

Másnap, köszönetem mellett, legújabb regényemet akartam megküldeni, de megbetegedtem, s így máig késtem.

Háromnapi folytonos kór után, fejem még most is kábult.

Ha fejem nem fájna, szívesen írnék többet is, de nem bírok.

1857. július

... holnap fürdőbe utazok.

... az utazás, a hegyi levegő, lelki nyugalom, helyre fogják hozni, mi egészségemből, még talán hiányzik.

Testileg egészséges ember, éppoly ritka, mint lelkileg, nincs okom panaszkodni, hogy a kivételek közé nem tartozom.

1858. május 31.

A baj, melyben tavaly nyáron, egy hónapnál tovább szenvedtem, újra visszajött, úgy, hogy csak fájdalommal mehetek le a grádicson, s így alig teljesíthetem kötelességemet.

... bajom fájdalmas, de nem aggasztó.

1859., Deák mondta Pulszkynak:

“ Eötvös gyermekeit neveli, ír, és az akadémiánál elnököl.
Pesten lakik, sokat panaszkodik májbajairól. “

1861. augusztus 25.

Bajom, Kovácsnak nézete szerint – kihez, Balassa távollétében folyamodtam –, nem veszélyes, s csak nyugodalmat igényel, s így, minthogy a napokban, pár hétre a pusztára megyek, e rég nélkülözött élvezetet feltalálhatom...

Biztossá teszem, hogy semmi különös veszély nem fenyeget, és végre, **isten kezében vagyunk valamennyien, s mit akarata határoz, abban meg kell nyugodnunk**, habár korlátolt eszünkkel néha, nem látjuk is be, miért jutott éppen nekünk, annyi keserűség.

1861. október 14.

Amióta Ön elhagyott bennünket, úgyszólván egyfolytában beteg voltam, voltaképpen még mindig az vagyok, és orvosom szigorúan eltiltott, bármiféle komoly munkától.

Én is úgy érzem, hogy engedelmeskednem kell parancsainak, minthogy már néhány sor írása is, fájdalmat okoz nekem.

1861. október 17.

... csak azért nem válaszoltam eddig, mert egy hónapnál tovább, vérköpésben szenvedvén, – orvosom az írást, mely mellemnek fáj, szigorúan eltiltá...

1861-ben Trefort Ágoston mondta:

“ Egészsége is romlani kezdett, vidámsága s jókedve is, gyérebben mutatkozott – fürdőkhöz is kellett minden évben folyamodnia –, annak dacára, ha valami nemes törekvést előmozdítani – valami bajon segíteni kellett, Eötvös mindig talpon volt. “

1863. szeptember 3. ~ **50 éves!**

Július végétől mostanáig, szüntelen betegeskedtem.

A baj, nem aggasztó, mert csak máj- és lépbajomnak következése, mely ötven éves embernél **soká tarthat, de nem gyógyul meg**; de nagyon kellemetlen, főképp mert éppen most, ide s tova kell járnom.

Karlsbad (Csehország)

1855. július-augusztus

... még Karlsbadba maradok; a kúra alatt, **az írás is tiltatik**

1870. augusztus 17. Lorándnak írja

... többnyire pedig, felmegyek az erdőbe, a fenyők illatától környezve, szabad tért engedek, gondolataimnak.

Itt a meleg víz, melyből naponként 8 pohárral iszom, annyira elkábít, hogy alig írhatok.

Gastein (Ausztria)

1858. augusztus 2. Széchenyinek

Bocsásd meg, ily röviden s szakadozva – csaknem olvashatatlanul –, írok, de rosszul is érzem magamat.

... ma este, elutazom a gasteini fürdőbe.

1858. augusztus 29. Szalaynak

Magam is rosszul érzem magamat, s azon kívül nőm, s három gyermekem ágyban fekszik. Meglehet, a baj nem nagy, s csak e medve klímának eredménye (reggel 3-5 fok, s naponként es), de hideg lakásban, kényelem nélkül, s oly orvossal, kihez sem feleségemnek, sem nekem, a legkisebb bizodalmunk nincs, ez is elég keserves.

Időm nagyobb részét, a betegeknel töltöm, mi belőle megmarad, oly kedvetlenül folyik el, hogy még a legegyszerűbb levél írása is, erőfeszítésbe kerül.

1858. szeptember 3.

Mikor útnak indultam, magam is rosszul éreztem magamat, azonkívül, fiam oly erősen köhögött, hogy ha erőmet nem akartam volna aggodalomtól megóvni, Pesten maradok.

Nénémhez érve, leányát betegen találtam.

Itt Gasteinben, öcsém jött oly állapotba, hogy minden pillanatban, vérhányásának kitörésétől féltem, s alig ment ő el, s egymás után három leányom, s végre nőm került ágyba, az előbbieket félig kiépültek, nőm még fekszik, úgyhogy azt sem tudom, mikor szabadulhatok e helyről, mely gyönyörű vidékének dacára, szinte undorítóvá vált.

- Ágnes, hála istennek, nem veszélyesen beteg.

Egy híres berlini orvos, ki szintén e fürdőt használja, ennyiben megnyugtató; de, a bizonytalanság, melyben élek, azért mégis elég kellemetlen, főképp, miután a közelgő tudóstársasági ülés miatt, Pesten tenger munka vár reám, s nem tudom, mikor kerülök haza.

Úgy látszik, a sors megakarja velem únatni az utazást, melyben eddig, pihenést kerestem.

... mert ma ülöm, 45-ik születésnapomat, s mert rég nem töltöttem kellemetlenebb napokat...

... miket, e 45 év alatt előmutathatok, az, miáltal néha büszkének, s mindég szerencsésnek érzem magamat, azon kevés, de jó emberek, barátsága...

Öcsém, vért köpött, s nem mehet ki szobájából, nőm beteg...

1862. június

... fiamnak, egy súlyos betegsége után, első ízben kocsiztam ki vele.

Sajnos az öröm rövid volt, mert a beteg rövid idővel ezután visszaesett, és csak néhány nap óta tekinthető, teljesen felépültnek.

Hogy, azok alatt a hosszú hetek alatt, amelyeket az ő betegszobájában töltöttem, és őt veszélyben tudtam, nem volt érkezésem a levélíráshoz...

Holnapután Kissingenbe utazom, onnantól 4 hétre Ostendébe.

Hat hetet töltöttem a kissingeni fürdőben...

Még ha egészségem engedné is, mire, a használt királyfürdői víznek hatása,

eddig kevés reményt nyújt...

Kissingen (Németország)

Ragaz (Svájc)

1867. augusztus 14. Ragaz

Föltettem magamban, hogy néhány hétig, minden komolyabb dologgal föl hagyok, s azért hoztam magammal leányaimat, hogy kedves csevegésökkel, ha lehet, elűzzék még gondolataimat is...

Éreztem, hogy szükségem van ilyen pihenésre, s az eddig élvezett nyugalom, máris jól hatott reám, úgyhogy, ha pár hetet, e csendes fürdőben tölthetek, talán szert teszek az erőre, melyre jövő ülésszakunkban, szükségünk lesz.

1866. február 5. Falk Miksának

Kedves barátom!

Reményilem, eddig a lapokból is tudja már, hogy betegségemnek híre, csak azon ügyetlenségek s hazugságok egyike, melyekkel a Debatte olvasóit tartja.

Nem tartoztam soha, az óriások közé, s így, most sem tartom magamat, a képviselőtestület legegészségesebb tagjának, azonban annyi bizonyos, hogy hónapok óta semmi nem történt rajtam, mi a közlött hírre, alkalmat adhatott, s így az egész talán, némelyeknek kívánata lehet, de bizonyosan nem való.

[1870. március 5-én, elszédült a képviselőházban]

1870. március 11. Lorándnak

... fájdalom, eljön az idő, hol a jövőről kell gondoskodnod.

- A baj, mely minap a képviselőházban ért, nem volt oly súlyos, minővé azt a lapok festették. Nem volt gutaütés, csak emlékeztetés reá.

A halál, csak csendesesen kocogtatott, s reményilem, még nem azonnal fog beköszönteni, azonban szükséges, hogy a lehetőségről komolyan gondolkozzunk, s pedig nemcsak én, hanem Te is, mert végre, **ha én nem leszek, te vagy családodnak nem csak feje, hanem föltartója is.**

- Anyádnak, támaszra lesz szüksége, s mert könnyen meglehet, hogy én, soká támasza nem lehetek, mentül előbb férfivá kell válnod, hogy helyemet pótoljad.

- De hagyjuk ezt, szomorú téma, **és te magadnak, éppoly jól eltudsz mondani mindent, mint én.**

Eötvös Loránd 1812-1871

1870. szeptember, Loránd írja anyjának Salzburgból:

“ Papa jól néz ki, és nagyon jó kedvű, s mi gondtalanul kóborlunk körül, és szép vidéken.

A tónál ebédeltünk, részint a hely szépsége miatt, részint, hogy együnk egy bizonyos Schmarnit, melyet papa, régente oly kitűnőnek talált, s most is nagy appetitussal evett.

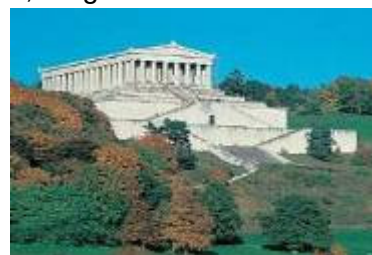
- E kis detiál, hozzá téve, hogy a papa a schmarnit, meg is meg is emésztette, meggyőződhet

róla, hogy az emésztési szervek is, jó karban vannak. “

1870. szeptember 3.

Karlsbadból átmentek Regensburgba Rosty Pállal, a sógorával, megtekinteni a Walhalla-t.

1870. december 30. Tanárky Gedeonnak

Közel egy hete, hogy időm nagyobb részét, ágyban töltöm.

Naponként lázam lévén, melytől kinin, és más csemegék dacára, nem szabadulhatok.

- Kérlek, légy szíves, és holnap vagy holnapután látogass meg, ha lehet, 4 óra előtt, mert este paroxizmusomba esek, **szólni szeretnék veled, azon változások iránt, melyek adminisztrációnk rendezésében, halaszthatatlanokká váltak.**

1871. január 6. Tanárky Gedeonnak
Tisztelt barátom!

Igen kérek, jöjj holnap reggel (10 órától bármikor) hozzám.
Hogy, a hivatalban teendő intézkedések iránt, együtt szólhassunk.

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor

Báró **Eötvös József** végleg, elszenderült

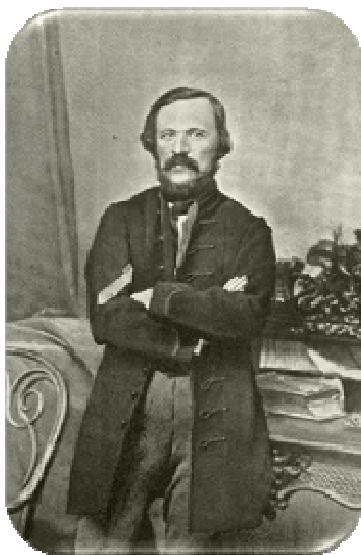
A lipótvárosi római katolikus plébániatemplom
(ma, Szent István Bazilika), Halottak anyakönyvében ezt rögzítették:

“ Vásáros Naményi Báró Eötvös József, Magy. Kir. vallás és közoktatásügyi Miniszter, Rosti Ágnes férje, férfi, 58. éves, halála oka “ Gümőkór “

Trefort:

“ Eötvös, betegsége kezdetén érezte, hogy meg fog halni.

De azáltal, nem volt lehangoltatva, sőt, **betegségének, egész lefolyása alatt tanúsított magatartása, jellemzi kitűnő szellemi s kedélyi tehetségeit. “**

UTOLSÓ ÉVEI

Trefort Ágoston emlékiratából:

“ – megrongált egészsége dacára –, arra volt irányozva, hogy a kiegyenlítés létrejöhessen, s az alkotmányos, törvényes állapot helyreállítsák.

Csak hosszú lelki küzdelmek után, szánta el magát, a közoktatási s kultuszminisztérium tárcája elfogadására –, de miután elfogadta, egész erejét annak szentelte.

Nagy tervei voltak, melyeket e téren, keresztül akart vinni, mert előtte a magyar kultúra kérdése, Magyarország fennállásának kérdése volt.

Hivatalos óráin s foglalatosságain kívül, minden tanulmányai s olvasmányai, a közoktatás s vallás, s egyházi kérdések megoldása körül forogtak.

- Magánéletében, **azon időben két nagy öröm érte** –, a legidősebb leánya 68 –, a második 70-ben, igen szerencsés viszonyok közt férjhez ment.

Az egyetlen multság, melyet magának engedett, s ezt is még hivatalos teendőkkel kötötte össze, mert útközben iskolákat látogatott, vagy új intézetek felállítására, tárgyalásokat indított meg –, leányaihoz tett exkurziók voltak.

Idősebb leánya, két kis fiában is, nagy öröme volt – ő, gyermekeket általában szeretett.

- **Fiának kifejlődésével is, nagyon meg volt elégedve**, s nagy megnyugtatóra szolgált, hogy a fiának a politikához hajlama nem volt, s hogy egészen szentelé magát, a komoly tudományoknak.

Visszaemlékezünk mindnyájan, az 1870-ki hosszadalmas bűdzsé-vitákra.

Sajátságos, hogy az ellenzék egész virulenciája, Eötvösre volt irányozva.

A meddő vita, 13 napig tartott – idegeit nagy izgalomba hozta –, s ez ismét a gyomrára hatott, étvágyát elvesztette, nem tudott rendesen táplálkozni.

- Az országgyűlés augusztus 4-ig tartott, Eötvös már nagyon ki volt merülve –, kíváncszott Karlsbad után, melynek többszöri használata, mindig igen jót tett neki. Karlsbadsban, igen ismert, tisztelve szeretett személy volt.

Ismerte, a karlsbadi vidék minden zugát, az utolsó évben, valamint általában, kevesebbet érintkezett az emberekkel, úgy nem is tett oly nagy sétákat, mint máskor, s panaszkodott, hogy melle fájt, ha felfele megy.

- De azt, **mindenki képzelődésnek tekinté.**

1870. szeptember kezdetén, a fiával megbeszélt terv szerint Salzburgon át Tirolba mentek, majd Jolán leányához, és szeptember 15-én ért haza.

Az aigeni parkban, fiát, s barátait, kik vele voltak körülvette, figyelmeztetvén őket a legszebb pontokra s kilátásokra, visszaemlékezvén az 1849-i nyárra, melyet itt töltött.

- Lelke és esze, oly eleven volt, mint 21 év előtt. -

Hazatérvén, fáradhatatlan szorgalommal vitte hivatalos dolgait, s alig múlt el nap, hogy nem adott volna kifejezést, azon óhajításának, bárcsak tárgyalatnának törvényjavaslatai az egyetemről.

A ház, magát karácsonyra elnapolván, Eötvös a Tanügyi Bizottságot 1871. január 4-re, megjelenésre kérte meg.

Azonban, éppen az elnapolás napján, rosszul kezdte magát érezni, úgyhogy szobájában kellett maradnia, melyből ugyan kétszer kiment a szabadba, de melyben, egypár hét múlva, végezte földi pályáját.

Eötvös, betegsége kezdetén **érezte, hogy súlyos beteg lesz, s hogy meg fog halni.**

De azáltal, nem volt lehangoltatva, sőt, betegségének egész lefolyása alatt tanúsított magatartása jellemzi, kitűnő szellemi s kedélyi tehetségeit.

Eszmélete, utolsó percéig nem hagyta el, nem sajnálta, hogy életétől el kell válnia, többször ismételte, hogy két dolgot, mégis szeretett volna elérni – fia további fejlődését, s 3. leánya

férjhez menését –, rendelkezett temetése iránt, kívánván, hogy **Ercsiben**

temessék el, s többször mondván, hogy **nem akarja, hogy azok, kik haláláig kínozták, koporsója körül komédiázzanak.**

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor végleg elszenderült.

1871. február 3.

Virrasztás

“ Apám, tegnap este 11 órakor meghalt.
Nyugodtan, fájdalom nélkül elszenderült.
Itt virrasztok szobája mellett, melyben kiterítve fekszik, s együtt vagyunk.
Négyszemközt, mindig jól megértettük egymást, s most, midőn itt fekszik
előttem, mosolygó, halvány arcába nézek, kiolvasom kifejezéséből, hogy az
áll előttem, ki, valószínűleg első, és utolsó, ki igazán, megértett.
Atyám, olyan korban nevelkedett, midőn, az emberiség szeretetének tana,
még itt-ott, a középkor korlátai közé volt zárva.
Az ember szeme, mely a középkorban, csak saját erényére fordított
figyelmet, nem bírta egyszerre megszokni, a végső látókört.

Utolsó óráidban is, midőn már biztosan láttad halálodat, említetted
vágyadat, mennyire szeretnéd, további fejlődésemet látni.
Nem mondhatom, nézz le rám a magasból, nem tudom magamat, a léted
hitével ámítani, s mégis érezlek körülben.
Nem tudlak, az égben megörökíteni, nem állíthatlak, a szentek csarnokába,
csak szívembe zárhatlak, öntudatommá teszek.
Minden szép és nemes, miért valaha lelkesültem, éledjen fel újra bennem, s
ha elszáll, elporlik minden, mit létnek neveztem, úgy, maradjon meg nekem
a lelkesedés, mely sírodig elkísér.
Nemesüljön meg szívem, a könnyek által, melyeket atyám, érted siratok, s
e nemesült szív legyen az, mit, tőled nyert örökségemnek tekintek.

[Temetésén Ercsiben, 26 képviselő vett részt a gyászszeretartáson, 1871. február 6-án.]

Visszatérése ERCSIBE

TEMETÉS és SÍRHELY

Nem neveltetem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.

(ezt, halála előtt néhány héttel, 1870. decemberében írta)

Eötvös József **1865. május 11-én leírt gondolata:**

Tegnap jöttem vissza Penteléről, hol sógoromat meglátogattam.

Gőzösön mentünk le s fel, s midőn **Ercsi** mellett áthaladtunk, **szívem megszorult, mint mindig.**

Nagyon keveset változott.

Néhány új gazdasági épület, melyet Sina emeltetett, a faluban közel a Dunához, egy emeletes ház, s néhány új fasor, de a falu s környéke, ugyanaz maradt.

Ott áll az új kápolna, hol nagyszülőim nyugszanak, a régi, hová mint gyermek, annyiszor kimentem, a postaház rozzant kerítésével, hol a nagy barackfa alatt Bettivel, annyi boldog órát töltöttem, csak hogy a fa, mint mi magunk, kik mint gyermekek alatta ültünk, szinte száradni kezdünk!

A másik oldalon a sziget, s az újfalui vadászlak, s az innensőn a szárazmalom, melynek gépezetén, annyiszor törtem fejemet; minden, amint egykor volt, – és mi lett belőlem?

Ki ösmerne, a szomorú utasban, ki a hajó fedezetén körültekint, a gyermekekre, s ifjúra, kinek vígsága, körözetének csaknem terhére vált.

- Nem a változás, melyet magunk körül látunk, éppen az fáj, hogy míg mi tökéletesen átalakulunk, minden, régi helyén marad, s nemcsak a természet, de saját kezünk műve is, túléli alkotóját.

Még néhány év, s hol leszek?

Gyermekségem kedves tanyája, úgy fog kinézni, mint most, s a gyermek helyett, egy sír áll, a kápolna mellett.

Midőn, ma hajón átmenék, újra feltámadt bennem a gondolat, mellyel sokszor foglalkoztam, hogy egyszer, minden kedveseim, kik most szétszórva nyugszanak, összegyűjtöm, és itt temettetem el a kápolna mellett, s **itt készítették sírt magamnak is.**

Minden tervek, melyeket établissement-om iránt valaha csináltam, füstbe mentek, talán e végső sikerül, de csak akkor viszem véghez, ha valami, valóban nagy érdemet szerezhetek magamnak, a hazáért, s ez is még, mennyitől függ.

Fáradhatok, de a siker Istentől függ.

Életének utolsó napjaiban, **sokat gondolt Ercsire.**

Néhány nappal halála előtt, még egyszer kifejezte kívánságát, hogy porladó testét **Ercsiben, a Duna partján temessék el.**

“ Jól tudom, hogy Ercsiben egy talpalatnyi földem sincs, amelyet magaménak mondhatnék.

De tudom azt is, hogy az én öreg Sina barátom, nem tagadja meg tőlem, azt a kevés földet, amely elegendő, hogy holttestemet magába fogadja. “

Sina Simon báró (1810-1876)

A Bécsben élő Sina Simon báró, – báró Sina Györgynek, aki huszonhat esztendővel ezelőtt, megvette az eladósodott ercsi birtokot, a fia –, úgy látszik nagyon meghatódott, mikor Eötvös József haláláról értesült, és meghallotta, hogy mi volt, a halálos beteg, kívánsága.

- Milyen szívesen adnám oda, egész Ercsit – mondta állítólag, az öreg Sina báró –, ha vele őt, életre tudnám kelteni.

1871. február 2-án, báró EÖTVÖS JÓZSEF, **örökre lehunyta szemeit**

“ ...oly nyugodt szender lepte meg, mint egy csendesen pihenő emberé. “

A boncolás megállapította, hogy mája, lépe, tüdeje elgümösödött, s hogy e betegségeket, álmatlan éjjeleivel és a sok éji munkával szerezte.

Ezután, bebalzsamozták testét és márványkoporsóba helyezték.

A család, egyszerű gyászjelentést írt, Eötvös kérésének megfelelően, nem tüntették fel rajta címeit, és rendjeleit.

Halála másnapján, a fővárosi lapok **gyászszegélyű** oldalakon, hosszú cikkekben írtak Eötvös haláláról, és méltatták életművét.

A nemzet, méltó gyással kísérte halálát.

A képviselőházban február 3-án, Somssich Pál elnök, jelentette be a gyászesetet, mely, a házat, a kormányt, a tudományt, a költészetet s a hazát érte.

Deák Ferenc emelkedett azután szólásra, kérte a gyász jegyzőkönyvbe iktatását, a gyászlobogó kitűzését, és indítványozta, hogy a ház, testületileg vegyen részt a temetésen, melyről úgy tudja, hogy a megboldogult óhaja szerint, a lehető legegyszerűbb lesz és hogy **ERCSIBEN, nagyszülei mellé** kívánt temettetni.

Simonyi Ernő javaslatára a ház, a temetés befejeztéig elnapolta üléseit, s így, mivel Eötvös csütörtökön este halt meg, a ház rendes ülést, nem tartott kedden reggelig.

A főrendiház, hasonló intézkedéseket tett, s mindkét ház elnöke megbízást nyert, hogy özvegye előtt, a két törvényhozás részvétét tolmácsolja.

A királyné, Meránból táviratilag, a király, saját kezűleg írt levélben fejezték ki részvétüket, és József főherceg, személyesen jelent meg a temetésen, melyen a királyt gr. Bellegarde képviselte.

1871. február 5-én, vasárnap délután 2 órakor, Eötvös testét, a lakásán (Erzsébet tér 10), Simon lipótvárosi plébános szentelte be.

“ A közönség közül igen kevesen, mindössze vagy százan juthattak be, roppant tolongás közt, ezen helyiségekbe, hogy részt vegyenek a beszentelési szertartáson. “
/ Pesti Napló, 1871. február 6. /

Másnap hajnalban, gyászkocsin **ERCSIBE** szállították, mert Eötvös **azt kívánta, hogy az ercsi kápolna sírboltjába temessék, melynek környékén, gyermekkorra legszebb évei teltek el.**

1871. február 6, Hétfő

A gyászmenet Érden, **1871. február 5-6.**

Ma a Magyar Földrajzi Múzeum otthonául szolgáló, műemléki épület, az egykori, híres Pelikánnak nevezett vendégfogadó volt.

Valamikor, a XIX. század derekán átépítették itt, Batthyány Fülöp herceg akkori birtokán.

A Batthyányiak után, a Sina család közvetítésével, Sina Anasztázia házassága révén került, az osztrák Wimpffen grófok birtokába, a kúria.

Valószínűleg, a Wimpffen – família Magyarországon időző tagjai, illetve a birtok tisztartói laktak benne.

Az épület tágassága, lehetővé tette, hogy vendégeket, átutazókat is elszállásoljanak itt, mint előtte, a korábban helyén állt Pelikán Fogadóban.

Jó helyen volt, hisz a Budáról Székesfehérvár felé vezető, forgalmas út mellett állt a kúria. A vendégfogadó, egyben postakocsi állomás is volt.

A korabeli beszámolókból tudni azt, hogy 1871. február 5-én éjjel, itt szálltak meg, az Eötvös József temetésére indult politikusok, útban **ERCSI** felé.

1871. február 6-án reggel 6 órakor indult el Pestről, a kultuszminiszter földi maradványait szállító kocsi, és kísérete.

Itt reggeliztek együtt, a gyászmenet tagjai.

Lits Gusztáv, érdi uradalmi főtiszt, villás reggelivel és forró teával fogadta a vendégeket.

A reggelinek, különleges jelentősége is volt, mert ekkor és itt nevezte ki, gróf Andrássy Gyula, Eötvös utódját, az új kultuszminisztert, dr. Pauler Tivadart.

Báró Eötvös Józsefnek, Trefort Ágoston, a barátja és sógora volt, fiatal kora óta.

A művelődés eszményével, mindketten komolyan foglalkoztak.

Trefort, közgazdasággal, mezőgazdászattal, közlekedésséggel is foglalkozott, és a művelődési kérdésekben is jártas volt, ezért Andrássy, először őt akarta Eötvös utódjának.

Ekkor még Trefort, elutasította a felkérést:

“ **Nem tartottam illőnek**, hogy szegény Pepi (Eötvös beceneve), még ki sem hűlt miniszteri székébe, én üljek bele. “

Érd

ERCSI, 1871. február 6., hétfő

Ercsiben, nem vitték őt – óhaja szerint –, egyenesen a kápolnába, hanem előbb az **ercsi templomban**, **Pauer János** székesfehérvári püspöki helyettes, a család s a küldöttségek jelenlétében, **gyászmisét** tartott.

Majd azután vitték, a zord téli tájon fekvő kápolnához

A sírkápolna szűk kriptájába, **csak Loránd fia és Radnics Imre** székesfehérvári kanonok kísérté le a koporsót.

Radnics, 33 évig, ERCSI plébánosa volt, Eötvös családjának barátja, aki nagyon kedvelte a kis

bárót. Ő mondott egy **utolsó imát**, **koporsója felett**.

Ez is, egyik óhaja volt Eötvösnek.

Ezután, koporsója és a külön hamvvederbe zárt szív fölött, bezárult a sírbolt ajtaja.

Ez, az **Eötvös Halma**, ez, az **Eötvös kápolna**

“ Boldog az, ki biztos földön nyugszik, s meleg keblében tartja, szerető kedveseit; nem közönséges élte, mert hisz szeret, boldog a jó ember.
De szebb partok intnek a költőnek, égő vágyát, nem mérsékelheti, elhagy mindent, mi ezelőtt kedves vala, s fáradva jut csak némelykor, a távollevő honba; lerogy, s **boldog, ha gyermekségéből egy rózsát bír**, melyet, haldokló kebléhez nyomhat. “

“ Valamint sétáinknál, **ha az est közelg**, úgy, az élet bizonyos korában, tevékenységünk céljainál, nemcsak erőnket, s a távolságot, hanem azt is tekintetbe kell vennünk, vajon ha a célt elértük, lesz-e időnk, hogy **becsületesen, hajlékunkba visszatérjünk**. “

1871. február 6. - Teleki András írja:

“ ... a halottaskocsi reggel 6-kor indult el, s a budai hídfőnél, budavári huszárok csatlakoztak a menethez.

A Hon információi szerint, a gyászmenet reggel 10-re ért Téténybe, ahol a Pest megyei hajdúk vették át a koporsót.

A gyászmenet, fél tizenkettőre ért, **ERCSI római katolikus** templomába.

A Reform, részletesen taglalta, a temetési szertartáson résztvevők névsorát.

A jobboldali padok elején helyezkedett el, a gyászoló család.

A baloldali első padban ültek, a miniszterek: Andrassy Gyula, Horváth Boldizsár, Kerkápolyi Károly, Gorove István, Festetich György.

A két pad között volt, József főherceg és a hadsegéde Tolnay Károly.

Rajtuk kívül, részt vettek még a gyászmisén, Perczel B. vezetésével a képviselők (26 fő), és az akademikusok: Pauler Tivadar, Szász Károly, Gyulai Pál, Molnár Aladár, Teleki Domokos vezetésével.

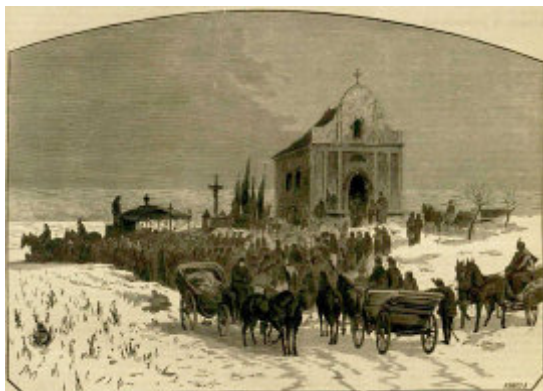
A Kisfaludy Társaság is jelen volt, valamint Keleti Gusztáv is.

Széchenyi Ödön is megjelent, a tűzoltók élén.

A gyászmise végeztével, a koporsót Kovács László, Szende Béla, Móricz Pál, Jankovics Miklós, Gromon Dezső, Kürthy István, Bethlen Sándor és Aczél Péter képviselők, helyezték a kocsira.

A menet 1 óra után indult el, a test, 2 órakor ért végül a sírkápolnához, ahol a végtisztességet, Radnics Imre székesfehérvári kanonok, az Eötvös család régi barátja, Ercsi egykori plébánosa adta meg.

Eötvös testét, nagyszülei mellett helyezték el, szívét egy külön szelencébe téve.

1871.

2018.

EMLÉKOSZLOP, ERCSI EÖTVÖS HALMA

Obeliszk avatása **1879. június 15.**

AZ EMLÉKOSZLOP TÖRTÉNETE

Boross Mihály előadása, 1879. június 15-én

– részletek -

“ Igaz ugyan, hogy olyan lény, aki oly tisztán, oly szeplőtlenül futotta meg földi életpályáját: mint fellegettelen égen, a nap az ő körútját; olyan hazafi, aki oly buzgón, oly odaadással teljesítette hazája iránt való kötelességeit, miszerint élete alkonyán nyugodtan és büszkén elmondhatta, hogy hazájának semmivel sem tartozik; olyan író és költő, aki oly remekműveket alkotott, miszerint mindegyik műve végére oda írhatta volna Horác szavait: ~ Exegi monumentum aere perennius ~, nem szorult arra, hogy halhatatlan neve, az utókor számára, porlandó emlékekkel örökíttessék meg: de emberi természetünkben rejlik, hogy gondolataink, érzelmeink s eszméinknek, külső jelekben is szeretünk kifejezést adni; az emberi kebelben székelő kegyelet elődázhatatlan, elengedhetetlen kötelességének tartja, hogy elhunyt kedvesei hamvait, bármely igénytelen emlékekkel is megjelölje; a hazafiúi kegyelet, tisztelet és szeretet, elfojthatatlan kifolyása az, hogy elhunyt nagyjai s jelesei emlékét, oszlopok s szobrok állításával dicsőíti, s örökíti meg.

Ilyen honfiúi kegyelet hozta létre, ez égbenyúló, néma oszlopot is, mely – bár nincs nyelve –, mégis beszél, nagyságával hirdeti, ábrázolja Eötvös József szellemének nagyságát.

Kicsiny dolgokból, gyakran nagyok lesznek.

Egy elvetett kisdud makkból, idővel óriás s terebélyes tölgy növekszik, melynek árnyékában ezren megnyugosznak; egy lappangó szikrából, gyakran, oly tűzvész támad, mely egész városokat elhamvaszt; egy igénytelen eszme, országokat megrázó eseménnyé fejlődik; egy kimondott gondolat, örök időkre szóló tett, szülőanyja.

Egy emberbaráti ajakról elhangzott szó, adott létet e díszes oszlopnak is: azért engedjék meg, tisztelt uraim és hölgyeim! , hogy ez oszlop történetét, rövid szavakkal előadjam; elmondjam, mi adott annak gyökeret, hogyan fejlődött s mi nevelte ezt, ily óriássá; megörökítem, s az utókor

hálás emlékébe átplántáljam azok nevét, akik ez oszlop létesülését, adományaik által eszközölték.

Az "Ercsi és vidéke" című, e lelkes városkában székelő takarékpénztár, egyik választmányi ülésében 1874-ben, a választmány tagjai közt, a jutalék lett volna kiosztandó, amikor **Krieger Pál** választmányi elnök, s a Sina család jószágigazgatója, azt a nyilatkozatot tette, hogy ő, osztalékát nem veszi fel, hanem valamely jótékony célra, oda ajándékozza.

E kimondott szó, megteremtette az Eötvös-émlék eszméjét, **Varasdy Lajos** választmányi tag, akkori időben másod tanfelügyelő, , megragadva a jó alkalmat, azt az indítványt tette, hogy dicsőült báró Eötvös Józsefnek, azon helyen, ahol porai nyugsznak, emlék állítassék.

Ez elvetett mag, kedvező talajra talált.

A választmány, lelkesedéssel fogadta az indítványt, s azonnal, a kijelentett ige megtestesítéséhez fogott.

Ezen elődázhatatlan hazafiúi kötelesség megoldására, saját kebeléből, 1874. február hóban, "Báró Eötvös József ercsi emlékoszlop-ügyi bizottság" cím alatt, lelkes hazafiakból működő választmányt alakított, melynek főfeladatává tette, hogy e magasztos eszmének, mielőbb életet adjon, s az oszlopot, minden igaz hazafi örömére, minél hamarább létrehozza.

Hogy a megindítandó működésnek, bármily csekély alapja legyen, nevezett választmány, saját díjaiból 100 forintot szavazott meg, mely összeg 1875-ben, kamatozás, gyűjtések s estélyek rendezése által, csak 218 forintra emelkedett.

E működő bizottság tagjai voltak: Varasdy Lajos elnök, id. Barnafy Balázs h. elnök, Deutsch Vilmos, Margó Mihály s Kuliffai Adolf pénztárnok.

E bizottság azonban, túl nem tehetvén magát, egy kis mezőváros helyzetén, s nem találván meg az utat és módot,...

...az annyi hévvel felkarolt ügy, négy hosszú éven keresztül, a kezdeményezés stádiumát, alig haladta meg.

1877-ik év tavaszán, a bizottság kebelében, lényeges változások történtek.

Újjászületésének felejthetetlen napja, 1877-ik év augusztus 3-a volt, mely napon tartott zajos ülés, új és lelkes tagokat vett fel, a bizottság koszorújába.

Varasdy Lajos elnök, Tolna megyében Szekszárdra tévén át lakását, mint tanfelügyelő, helyébe, a közügyek terén hosszú évek során, fáradhatatlanul buzgolkodó, s minden szép és nemes iránt fogékony, s ezért köztiszteletben álló, Barnafy Balázs, eddigi helyettes, választott elnökké, s a bizottság: Szász Károly, Kereskényi Gyula, Krieger Pál, Vlasics Nándor, Flatt Ágoston, Kurucz János, dr. Tauscher Gyula, ifj. Barnafy Balázs, Grósz Ignác, Komáromi József személyében, 15 tagra egészített ki, s a Barnafy Balázs elnöklete alatt, egy nap sem múlt, melyen az ügy érdemében, tanácskozmány nem tartatott volna, melynek eredménye az lett, hogy a fennakadt hajó, lépésről lépésre közelebb jutott, az óhajtott kikötő felé.

Mindenek előtt, Szász Károly bizottsági jegyző felkérte, hogy a lapok, legelsőben a megyei lapok útján, költse fel a figyelmet s a részvétet.

A kiáltó szó, visszhangot adott a budapesti lapokban is, s ennek következtében, dicsőült Eötvösünk tisztelői közül, többen meghozták az áldozatot.

... már pályatervek is érkeztek a bizottsághoz, mi új erőt és bátorságot öntött abba.

Azonban, az ügynek ilyen szerencsés lendülete mellett is, érezte a bizottság, hogy sokat kell küzdenie s fáradnia, míg azt, a megvalósulás stádiumába juttathatja.

Ekkor született meg, azon szerencsés eszme, mely az oszlopügy jövőjét eldöntötte.

Elhatározta ugyanis a bizottság, hogy elégtelensége elismerése mellett, teljes tisztelettel felkérendi Szőgyény-Marich László fejérmegyei főispán ő nagyméltóságát, miszerint vállalná el, az emlékügy védnökségét s azt felkarolván, s hathatós befolyásával támogatván, bölcs vezetése mellett, e megye büszkeségére, a reményt valósítsa meg.

Ercsi mezőváros kiskörű értelmisége, mely elsőben az "Ercsi és vidéke" takarékpénztár választmányában nyert kifejezést, ama közhelyesléssel fogadott célt, tűzte ki magának, hogy a halhatatlan báró Eötvös Józsefnek, kinek hamvai jeltelenül nyugszanak Ercsiben, a Duna-part magaslatán, egy igénytelen kápolna sírboltjában, emlékoszlopot állítand.

B. Eötvös Józsefnek, jeltelenül nyugodnia nem szabad.

E szép terv keresztülvitelében, főleg ösztönt nyert a hely situációjában, melyen egy imposans emlékoszlop, mely már távolról figyelmeztetné, a Dunán fel s alá járókat, hogy a nemzet dicsősége, b. Eötvös József, itt nyugszik.

A hazát oly közlő érdeklő, e fontos ügy, átviteltén, a minden erkölcsi igyekezetet melegen pártoló főispán kezeibe, nem volt többé kétség, hogy közel az idő, melyben a Dunapart, ercsi magaslatán fennenemelkedő, büszke oszlop fogja megörvendeztetni, a haza minden jó fiát, s hirdeti a haza fénye s dísze, báró Eötvös József nevét, akiről bátran elmondhatjuk Vörösmarty Cserhalmának e sorát: ~ Oszlop vagy magad... ~.

Az oszlopügy lelkes védnöke, meleg szavakban hívta fel az egyház főpapjait, a haza nagyjait, szóval b. Eötvös minden tisztelőjét.

Eme felhívás, az ország főpapjaihoz, főuraihoz, valamint a nevezetesebb pénzügyintézetekhez elküldetvén; a hazafias érzelmökről ismeretes nagyok, s intézetek siettek, gazdag adományokat, a tisztelt védnök kezéhez juttatni.

[Az adományozók között volt Pauer János püspök, aki Eötvös temetésekor, a gyászmisét tartotta az ercsi katolikus templomban, és Radnics Imre kanonok, az Eötvös család hű barátja, aki a kápolna sírboltjában, az utolsó imát mondta el, Eötvös koporsója felett.

Adományozott özv. b. Sina Simonné, és lánya gr. Wimpffen Anastasia is, akié akkor, az ercsi uradalom volt.]

Összesen 4712 84 krt., adományozott és jövedelmezett.

Ennyi összeggel rendelkezvén, a választmány, s gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr, ígéretét bírván, hogy az Eötvös adatból 500 frtot bocsát rendelkezés alá, a védnök elnöklete alatt tartott ülésében, mindenek előtt, a beérkezett terveket vizsgálta meg, s vette bírálata alá, s beható megfontolás után, a sóskuti részvénytársaságnak, Ybl Miklós jeles építészünk által, ízlésteljesen átalakított terve fogadtatott el, ez, mely büszke pompájában itt áll előttünk, s melyet ma, halhatatlan Eötvösünk emlékére lelepleztünk.

Ami, az alakot illeti, hosszas tanácskozás után, abban állapodott meg a választmány, hogy obelisket állít, miután ez, legjobban megfelel a célnak. Ugyanis alakjánál fogva, legjobban van hivatva, hogy a szemlélőben, a halhatatlanság eszméjét és az ünnepelt férfiú, szellem nagyságának képét visszatükröztesse. Ily magasztos célnak, csak egy komoly és a viszonyokhoz mért, impozáns obelisk felelhetett meg, mely míg egyrészt, egymaga uralja a tájt, másrészt a természettől elütő egyszerűségével, és kiemelkedő nagyságával, teljesen leköti a szemet, s gondolatot is. De, az obelisket választá a bizottság azért is, hogy az, inkább az elhunyt szellem-nagyságára emlékeztessen, mint pusztán síremlék legyen.

Ez obelisk, párkány árnyéka által meg nem szakított sima, messzire világító felületével, már messziről jelezi, a nemzet nagy, kegyeleti helyét.

Ez obelisk, 12,5 méter magas, beleértve a talapzatot is, ékessége még, Eötvös József, carrariai márványból faragott relief mellképe, mely Szász Gyula, akadémiai szobrász műve. Az egész sóskuti kőből van faragva.

Dicsekedve mondhatom, hogy Ybl Miklós az építész, Szász Gyula a szobrász, megyénk szülöttei, s ez emlék is, mely br. Eötvös Józsefnek, e megye szülöttének van szentelve, e megye földében termett.

Ez emlék, már a múlt év őszén, annyira készen volt, hogy leleplezésére a szükséges lépések, s intézkedések is megtétettek; de a korán beköszöntött őszi esőzések, s gyakori időváltozás, nem engedték, hogy a leleplezési ünnepély megtartassék, és a bizottság jónak látta azt, folyó év tavaszára halasztani...

... mi pedig eljöttünk ide, e szentelt helyre, hogy ami az emberi kebelnek legdrágább kincse, a szeretet, tisztelet s kegyelet, bemutassuk a nagy, dicsőült szellemnek.

Hogy a leleplezési ünnepély, minél fényesebb, s a dicsőült szelleméhez, minél méltóbb legyen, a bizottság védnöke meghívta, a dicsőült özvegyét s családját; özvegy báró Sina Simonné és gróf Wimpffen Sina Anastasiát, kik közül özvegy Sina Simonné, levélben írta meg, hogy férje gyásza miatti visszavonultsága okán, nem tud személyesen jelen lenni.

Hasonló kegyeletos levelet írt gr. Wimpffenné Sina Anastasia:

“ Velence június 5. 1879.

Igen tisztelt Szőgyény úr!

Fogadja legforróbb hálámat, azon szeretetre méltó tudósításért, mellyel igen tisztelt főispán úr! megyéjének, mely szerencsés önt bírhatni, hazafias ünnepélyére meghívni szíveskedett.

Teljes szívemből sajnálom, hogy ezen, mindnyájunkra nézve érdekes, szép ünnepnapra, akaratom ellenére, kedves hazámtól távol maradni kénytelenítetvén, meg nem jelenhetek, holott én, báró Eötvös Józsefben, akinek emlékét ünneplik, nemcsak a kitűnő államférfit, a nagy hazafit s lángszellemű költőt, hanem, felejthetetlen, szeretett atyám, kebelbarátját is tisztetem. Nagy örömmre szolgálna, ha tisztelt főispán úr!, szerény s primitív állapotban levő házamat venné szállásul.

Krieger igazgatónak, aki képviselend az ünnepélynél, megadtam az utasítást.

A legnagyobb elismerésem kifejezése mellett, vagyok tisztelője, Wimpffen Sina grófnő. “

Meghívottak továbbá, az ünnepélyesség emeléséhez: a kir. kormány tagjai személyenként, a főrendi és képviselőház; a tudományos Akadémia; a Kisfaludy- és Petőfi-társaság; Fejérmegye és Fehérvár város hatósága; a sz.-fehérvári Vörösmarty-kör; a fehérvári főgymnasium s reáliskola tanárai, s mindazon nemeskeblű egyesek és intézetek, kik az emlék létesítéséhez, tetemesebb összeggel járultak; Budapest főváros, s az ünnepélyen megjelentek:

a kormány részéről Pauler Tivadar igazságügyi miniszter; Szilágyi József alsóházi elnök, a törvényhozás részéről; Szőgyény-Marich László fejérmegyei főispán; az Akadémia részéről Pulszky Ferenc; a Kisfaludy-társaságot Gyulai Pál s a Petőfi-társaságot Északy Károly képviselte; a képviselő házból Wahrman Mór, Sárközy Aurél, Tassy Béla, Hollóssy Károly s ifjú Szőgyény-Marich László; az irodalom részéről Ballagi Mór, Pesty Frigyes, Kenessey Kálmán, Szász Károly, Kelety Gusztáv; Fehérvár város részéről Szűcs Sándor, Tóth István, Say Rudolf, Kövessy Ferenc; a törvényszék részéről Danitz Béla, s a főváros részéről Gerlóczy Károly, ezeken kívül, a megyéből, a fővárosból, s szomszéd községekből számosan, s mindezeknek koronáját képezte, az ünnepelt férfiú özvegye, fia és leánya, akiknek, mivel a meghívásnak engedtek, a megjelenésökkal, az ünnepély fényét, pompáját emelték, előadó, a bizottság nevében, köszönetet mondott.

Köszönetet mondott továbbá, azon fennkölt szellemű főpapjainknak, nagyjainknak, magasztosan érző intézetek, s egyeseknek, honfiak s honleányoknak, akik becses adományaikkal lehetővé tették, az oszlop felállítását; a forrón tisztelt védnöknek, aki a lelkesedés lángját felgyújtotta, s akinek köszönhetni, hogy ím, áll az oltár, s nem hiányoznak az áldozók; a tudomány s irodalom férfiainak; az ünnepély rendezőinek, s a vendégszerető Ercsi mezőváros közönségének.

Ez, a szobor története, mely ott áll az ormon, s mely, míg az ősz Duna hazánkat átszeli, s míg tükrét gőzösök hasogatják: hirdetni fogja, az ünnepelt férfiú nevét.

Bevégezvén előadó, az oszlop történetét, az oszlophoz fordulva, így végezte előadását:

Nemzeti ünnepelésünk tárgya, te oszlop!

Téged, a nemzeti kegyelet szüle magából

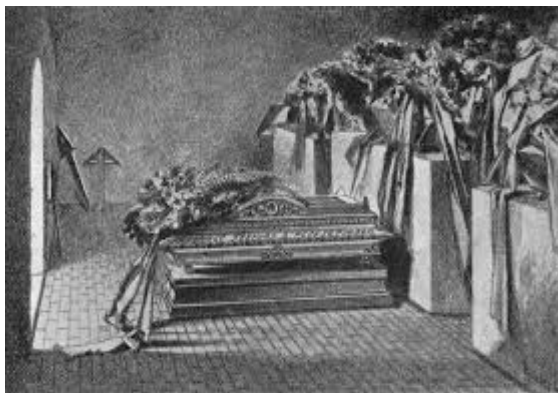
És bár embernek munkája vagy:
 Felejtett porba, nem száll tetőd
 Hanem áll, míg emberek élnek
 Mert a dicsőült nagy, hírének leszesz tanúja.

És te, ez oszlop által megszentelt halom, mely eddig elhagyottan, s névtelenül állottál, az
 üdvözítő hit, a boldogító remény, s isteni szeretet nevében, **légy általam megkeresztelve,**
s viseld e mai naptól fogva, e dicső nevet:

Eötvös-halom.“

Ercsiben, TEMETÉSE 1871. február 6-án hétfőn

Szobra mögött (HIVATALOS sírja ?!), 2018. /de, talán visszakerül eredeti **sírára** a cím /

VÉGRENDELET

Ha majdan átfutottam, Göröngyös útam,
S hova fáradtan érek, A sír nyugalmat ad:

Márvány szobor helyébe, Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzelme, Legyen emlékjelem.

S ha majd kijőtok néha, S megálltok síromon,
Zengjétek el a legszebb Dalt, néma hantomon.

Magyar dalt, lelkesítőt, Melynél a szív dobog,
Tán, halva is megértem, S keblem, hevülni fog.

És, sírjátok egy könnyet, Barátotok felett:
Dalt érdemelt, mert költő, Könnyet, mert szeretett.

(1848)

FÉRFIÚ

Dicső látvány, oly férfiú, ki egy magas célért áldozza fel életét.
Legyen az, hazája, a becsület, vagy vallásos meggyőződése, miért vérét
ontá: lelkünk emelkedik, a bátornak emlékénel, ki erős láncokat, szét bírt
szakítani, s lelkét Istenére, nevét a jövőre bízva, a halállal szembeszállt,
hogy példájából megtanulják, miként, van valami e világon, mit leláncolni
nem lehet; a bátor, erős meggyőződéstől vezetett, férfiakarat.

De, van valami e világon, mi ennél nehezebb, és még fenségebb: azon **tántoríthatatlan állhatatosság, mellyel a férfi, egy nagy eszme kivitelének szenteli életét.**

Életrajz

Vásárosnaményi báró **EÖTVÖS JÓZSEF** Károly Bertalan Adalbert

Buda, 1813. szeptember 3., 2.00 – Pest, 1871. február 2., 23.00

IRODALMÁR, JOGÁSZ, POLITIKUS-ÁLLAMFÉRFI, BÖLCSELŐ

A reformkor művelt, olvasott, szerteágazó tudással rendelkező hazafija volt.

Az emberek közötti egyenlőséget, tartotta szeme előtt, és e szerint végezte tevékenységeit.

“ Ifjúságom első éveitől, szívem minden elnyomás ellen feldobogott; gyűlöltem a zsarnokságot, inkább belső ösztöneimet követve, mint azért, mert a szabadság áldásairól, még okok meggyőzőenek. “

ESZMÉI: **SZABADSÁG
EGYENLŐSÉG
NEMZETISÉG**

Arisztokrata családban született.

Apja, vásárosnaményi báró Eötvös Ignác, anyja, a német származású Lilien Anna bárónő.

A pesti egyetemen bölcsészetet, jogot és teológiát tanul. Pozsonyban teszi le az ügyvédi vizsgát.

Bár, anyanyelve német volt, 5 nyelvet használt perfektül, de olvasni még több nyelven tudott.

Már a gimnáziumi évek alatt, verseket és színdarabokat kezd írni barátjával, Szalay Lászlóval, és együtt bontogatják szárnyaikat, az irodalmi pályán.

Szoros barátságba kerül Kölcseyvel és Kazinczyval. Mindkettőtől sokat tanul, és kéri tanácsukat, hogy tökéletesítse tudását.

Kazinczy 1831-ben ezt írja, az ifjú Eötvösnek:

“ Báró Eötvös Józsefnek
Iskolaéveinek utolsójában.

Nevelkedjél, kedves ifjú, s légy, akit várunk.

És ha majd felhágsz, ahová érdemeid ragadozni fognak, emlékezzél barátodra.

De emlékezzél, hogy csak, a tiszta ragyog.”

Komolyan kezd neki az írásnak.

“ Elégedett vagyok; azaz boldog.

Most, hol a pályán, melyet a sors, s önválasztásom előmbé jegyze, felléptem, naponként új erőt érzek kifejlteni lelkemben, naponként erősb akaratot arra, mit kötelességemnek ösmértem. “

Nagy lelkesedéssel és szorgalommal dolgozik, hiszen, mivel apja anyagilag tönkrement, **saját munkájával keresi meg, a megélhetéshez szükséges pénzt.**

Életmódjában, a polgári élet viszonyait követi.

Első nagy munkája, A karthausi című regénye, 1841-ben jelenik meg.

1842-ben megnősül, feleségül veszi nemes Rosty Ágnes palotahölgyet.

“ Isten egy kincset rejtett minden szívbe.

Szeress! – s fel fogod találni. “

5 gyermekük születik, de a legkisebb – a második kisfia –, csecsemőkorában meghal.

Három lányt, és egy fiút nevelnek fel, harmonikus családi légkörben.

Fiában, méltó utódot kap a sorstól, mert Eötvös Loránd báró, szintén elismert és megbecsült polgára lett Magyarországnak és a világnak is.

Folyamatosan ír, publikál, és a centralisták köréhez tartozva, lép a politika színterére.

Tagja, majd elnöke lesz, a **Magyar Tudományos Akadémiának** és a **Kisfaludy Társaságnak**.

1848-ban, a Batthyány-kormány kultuszminisztere lesz.

Már konkrét tervei, elgondolása van, a hazai oktatás megreformálására, de a rövid időszak miatt, nincs módja, változtatásokat véghezvinni.

Újra az írás tölti ki idejét.

Regényei, tanulmányai, cikkei jelennek meg, ebből tartja el családját.

1867-ben, az Andrássy-kormányban újra felkéri, a vallási- és közoktatási tárca vezetésére. Ekkor, újragondolja a 48-as tervezeteit, számba veszi, az azóta bekövetkezett változásokat, és az új állapotoknak megfelelően, kezd hozzá, az új törvények kidolgozásához, megszervezéséhez.

Feladatot vállal, az 1867-es kiegyezés, létrejöttének előkészítésében is.

1868-ban, ismerteti elképzelését a képviselőházban, felterjeszti törvényeit a magyar király elé, amit, aláírással szentesít Ferenc József, 1868. december 15-én.

Ez, az 1868. évi XXXVIII. tc. tartalmazza, a népoktatásról szóló törvényeket.

Ez volt, élete fő elképzelése, nagyon elégedett, hogy véghez tudta vinni.

“...fiatalságomban, egy álom lebegett körül:

vajha, erőim s tehetségeim szerint, **hazámnak a nevelés, a népnevelés terén szolgálhatnék**, mert láttam s éreztem, hogy éppen e téren van, leginkább elhanyagolva hazánk állapota.

Ezen álom, noha nem láttam akkor megvalósulásának módját, mégis boldogított...”

Magyarországon, megnyílt a tanulás lehetősége, a szegények előtt is, és a képzésben való részvétellel, olyan tudáshoz juthatnak, mellyel életükben megteremthetik az előrejutás útját, sikeres életet alakíthatnak ki maguknak.

Átvizsgálta és meghatározta, a vallási és nemzetiségi kérdések helyes útját.

Az érintettekkel közösen kialakított megállapodások alapján foglalta össze, és alkotta meg, az odavonatkozó törvényeket is.

“ Volt egy idő, midőn a biblia, minden kézen forgott, s az emberek többsége, csaknem kizárólag, ebből merítette tudományát; midőn, e könyv, mintegy házibarátnak tekintett, melyhez vigasztalásért, s tanácsért fordult mindenki...

Azon könyv, mely egész civilizációnk alapjául szolgált, az egyedüli, mely iránt milliók, egyenlő tisztelettel viseltetnek, megérdemli most is, hogy a gondolkozó által, komoly figyelembe vétessék.

Elhanyagolása, nem a tudományos szabadságot mozditja elé, hanem, legfeljebb oda vezet, hogy még azon egyetlent is elvesztjük, mely szétágazó irányainak, egyesülési pontul szolgálhatna. “

Egészségével, fiatal kora óta problémái voltak, és a rengeteg munka, kevés pihenés, idővel, egyre súlyosabb és sűrűbben jelentkező rosszulleteket okozott neki.

1870. március 5-én, a képviselői ülésen lett rosszul, elszédült.

“ A baj, mely a minap a képviselőházban ért, nem volt oly súlyos, minővé azt a lapok festették. Nem volt gutaütés, csak emlékeztetés reá.

A halál, csak csendesen kopogtatott, még nem azonnal fog beköszönni, azonban szükséges, hogy a lehetőségekről komolyan gondolkozzunk...”

1870. decemberében, beadta jelentését az oktatási törvény alakulásáról, de betegsége miatt, már nem tudott személyesen megjelenni.

Otthon ápolták, de szinte az utolsó percekig foglalkozott, a hivatali teendőkkal.

1871. február 2-án, éjjel 11 órakor szenderült el.

Kívánságának megfelelően, nagyszülei mellé temették, az Ercsiben felépített kápolnába.

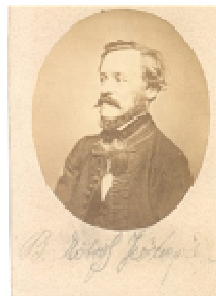
“ Egyszerű, az ember végsóhajtása, mint, a melódia végtonja, s nem tudja senki,

B. Eötvös

öröm, vagy fájdalom dala, volt-e az élet. “

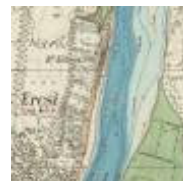
Ó, boldog az első ifjúság, gyermekálmunk nyugszik rajtunk még, és félhunyt szemünknek oly közel tetszik, földünkhöz az ég. Évek lejtnek el felettünk, szemeink felnyílnak, de csak azért, hogy lássuk, mely távol van mennyünk.

Ha forró vággyal tekintek vissza ifjúságomra, nem azon élvezetekért teszem, melyeket az élet az ifjúságnak nyújt, hanem azon reményekért, melyekkel akkor, a jövőbe tekinték.

Boldog kor

ERCSI

Boldog kor, mikor még cselekvéseink irányát, lelkesülés és érzéseink határozzák meg, s a hideg ész, alkotmányos királyként, legfeljebb vétóval él.

KEZDET

Báró Eötvös József SZAVAINAK összeállítása, szerkesztése

2013. (Örökség művemért)

Eötvös József NAPTÁR - Örökség (2014)

Eötvös József NAPTÁR II. (2014)

Báró Eötvös József ÉVEI (2015)

Báró Eötvös József SZIKRÁK (2017)

(OSZK-MEK honlapján olvashatók)

Felhasznált forrás

- Eötvös József levelezése
- Eötvös József gondolatai, jegyzetei
- Eötvös József versei

- **Trefort Ágoston** önéletrajzi feljegyzései (1817-1859)

- **Környei Elek:** Eötvös József Ercsiben (1959.)

- **Boross Mihály:** Az emlékoszlop története (1879. június 15.)

- Wikipédia
- Internet böngészés

- **Korábbi** Eötvös József összeállításaim (OSZK-MEK honlapján)
  - ~Eötvös József Naptár, Örökség (2014.)
  - ~Eötvös József Naptár II. (2014.)
  - ~Eötvös József Évei (2015.)
  - ~Eötvös József Szikrák (2017.)

**„Óh, ercsi sír, mely őrzöd drága hamvát,
Porában is megáldott, nagy szívét!
Bocsásd álmához, zöld erdők fuvalmát,
S boltodnak árnyán, lágyan földve véd!
Zengj néki halk dalt, honom nagy folyója,
Arany kalászt susogtass, néma róna,
S csönd ünnepeljen, völgyön és hegyen:
Hogy álma édes, és dicső legyen!”**

(Szász Károly)